

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1931 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående huvudgrunderna för en rättegångsreform samt i anslutning därtill väckta motioner.

Genom en den 6 februari 1931 dagtecknad proposition, nr 80, vilken hänvisats till särskilda utskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för samma dag lämnat riksdagen tillfälle att avgiva yttrande angående de av föredragande departementschefen angivna huvudgrunderna för en rättegångsreform.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehaft följande med anledning av propositionen väckta motioner:

inom första kammaren

- nr 211 av herr *Ekman*,
- nr 214 av herr *Reuterskiöld* m. fl.,
- nr 217 av herr *von Geijer* m. fl.,
- nr 219 av herr *Mellén* m. fl.,
- nr 220 av herr *Frändén* samt
- nr 227 av herr *Lindhagen* ävensom

inom andra kammaren

- nr 359 av herrar *Johansson* i Krogstorp och *Persson* i Grytterud —
i huvudsak likalydande med motionen nr 217 i första kammaren
— samt
- nr 360 av herr *Lindgren* — likalydande med motionen nr 214 i första kammaren.

Beträffande innehållet i de av departementschefen framlagda huvudgrunderna för en rättegångsreform får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet för den 6 februari 1931. Vad motionärerna hemställt återgives i huvudsak i det följande antingen i samband med utskottets uttalande rörande behovet av en rättegångsreform eller vid behandlingen av de särskilda frågor, som beröras i motionerna. Vidkommande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna.

Inledning.

Det nuvarande svenska rättegångsväsendet vilar i huvudsak på de i rättegångsbalken av 1734 års lag givna grunderna. Visserligen ha efter nämnda lags tillkomst betydelsefulla ändringar vidtagits, men i sina huvuddrag ansluta sig såväl domstolsorganisationen som förfarandet inför rätta allttjämt till de i rättegångsbalken upptagna principerna.

Lagkommittén och äldre lagberedningen.

Vid flera tillfällen har frågan om en genomgripande reform av vårt rättegångsväsen varit föremål för övervägande. Redan *lagkommittén*, som år 1810 erhöll uppdrag att utarbeta förslag till revision av den allmänna lagen, framlade år 1815 betänkande om underdomstolarnas och hovrätternas antal och organisation samt år 1822 förslag angående rättegången i tvistemål och år 1832 förslag angående rättegången i brottmål. Förslagen, vilka granskades av den år 1841 tillsatta *lagberedningen*, föranledde endast vissa begränsade reformer, företrädesvis på domstolsorganisationens område.

Nya lagberedningen och förstärkta lagberedningen.

Arbetet på en allmän processreform upptogs åter år 1880, då *nya lagberedningen* fick upptaga behandlingen av rättegångsväsendets ombildning. Beredningen avgav sagda år förslag till plan för arbetets bedrivande, enligt vilken plan först skulle utarbetas ett principbetänkande, innefattande dels en allmän utredning av frågan i hela dess omfattning, dels ock en framställning av huvuddragen i det system, vilket beredningen ansåg sig böra förorda till antagande i avseende å domstolsorganisationen och det processuella förfarandet, varemöt med det egentliga lagförslagets upprättande borde få anstå till dess de allmänna grunderna undergått vederbörlig prövning. Sedan denna plan godkänts, avgav beredningen år 1884 ett principbetänkande, uppdelat i fyra delar, behandlande domstolsförfattningen, rättegångsordningen i tvistemål, rättegångsordningen i brottmål m. m. samt plan för rikets judiciella indelning och tingshusbyggnadsskyldigheten. I fråga om ärendets vidare behandling föreslog beredningen, *att* reformen av rättegångsväsendet efter en på förhand fastställd plan skulle genomföras *styckevis*; *att* sålunda vissa delar, som utan svårighet eller olägenhet kunde utbrytas, skulle göras färdiga och, i den mån de erhöle sanktion, träda i kraft såsom gällande lag; *och att*, först sedan sålunda en mycket betydande del av lagstiftningsarbetet blivit på förhand undanflytt och under tiden de återstående delarna undergått den granskning eller förberedande behandling, som ansåges lämplig, alla de spridda delarna skulle sammanföras till ett organiskt helt i ett fullständigt kodifierat lagförslag. Beredningen hade vidare tänkt sig, att det framlagda betänkandet skulle främst i principiellt avseende utgöra ramen eller stommen för det partiella lagstiftningsarbetet samt därvid ha till uppgift att förekomma *att*, till följd av sönderstyckningen, det organiska sammanhanget ginge förlorat.

Den av nya lagberedningen förordade planen för reformens genomförande godkändes av Kungl. Maj:t, och det uppdrogs åt den *förstärkta lagberedningen* att med föranledande av principbetänkandet avgiva yttrande rörande huvudgrunderna för en ny rättegångsordning. Redan innan förstärkta lagbered-

ningen år 1887 avgav sitt betänkande, hade lagberedningen i enlighet med den uppgjorda planen övergått till utarbetande av förslag inom särskilda delar av ämnet. Dessa förslag framlades efter hand för riksdagen, men endast några av dem blevo av riksdagen antagna. Snart övergavs också arbetet på en större reform av rättegångsväsendet och i stället genomfördes en del mindre omfattande förändringar.

Spörsmålet om en allmän rättegångsreform upptogs ånyo, då Kungl. Maj:t för 1909 års riksdag framlade förslag om tillsättande av en processkommission för omarbetning av rättegångsbalken och därtill hörande författningar. Förslaget vann emellertid icke riksdagens bifall.

Frågan återkom vid 1911 års riksdag genom en av Kungl. Maj:t gjord framställning om beviljande av anslag för en förberedande utredning angående en rättegångsreform. Vid förslaget framläggande uttalade föredragande departementschefen, att utredningen icke skulle utmynna i ett utarbetat förslag till lagtext; dess syfte skulle vara att lämna en allsidig belysning av de särskilda processuella frågor, vilka måste upptagas till övervägande, ävensom att anvisa den eller de möjliga utvägarna för dessa frågor lösande under de i vårt land givna förhållandena.

Sedan riksdagen bifallit det framlagda förslaget, förordnade Kungl. Maj:t år 1911 f. d. justitierådet J. Hellner att enligt de i propositionen angivna grunderna verkställa en förberedande utredning angående en rättegångsreform. Till hans biträde förordnades tre andra jurister. Hellner efterträddes år 1917 av f. d. regeringsrådet H. Falk. År 1919 ombildades den sålunda tillsatta beredningen — *processkommissionen* — till en kollegial kommission, i vilken de jurister, som förut biträtt utredningens ledare, fingo säte såsom medlemmar. Därjämte tillkallade chefen för justitiedepartementet efter därtill erhållet bemyndigande ett antal domare och lekmän att med kommissionen överlägga om principerna för den blivande domstolsorganisationen och i samband därmed om de allmänna grunder i övrigt, på vilka en rättegångsreform borde byggas. Efter det Falk avlidit, förordnade Kungl. Maj:t år 1920 presidenten H. Westring att vara ordförande i kommissionen.

Med skrivelse den 15 december 1926 avlämnade processkommissionen till fullgörande av sitt uppdrag betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. I betänkandet, vilket omfattar tre delar, behandlande domstolsförfattningen, rättegången i brottmål och rättegången i tvistemål, förordas en allmän reform av vårt rättegångsväsen. Enligt de givna riktlinjerna har kommissionen ej utarbetat förslag till lagtext, utan betänkandet innehåller allenast en redogörelse för de grunder, varpå enligt kommissionens mening en blivande rättegångsordning bör vila. Betänkandet är inom de olika avdelningarna uppdelat i kapitel, och varje kapitel avslutas med en i punkter uppställd sammanfattning av kommissionens förslag. Vid betänkandet, som innefattar den kort före avlämnandet bortgångne siste ordförandens och de vid arbetets slut kvarvarande ledamöternas enhälliga ståndpunkt, äro fogade yttranden av de för överläggningar tillkallade domstolsrepresentanterna och lekmännen. Rörande huvuddragen av kommissionens förslag får utskottet hänvisa till den i statsrådsprotokollet för

Processkommissionen.

den 6 februari 1931 lämnade redogörelsen. — Över kommissionens betänkande ha yttranden inhämtats från ett mycket stort antal myndigheter och enskilda sammanslutningar. Därefter har lagrådet avgivit utlåtande över betänkandets huvudgrunder.

*Ekonomi-
sak kunniga.*

Samtidigt med att yttranden inhämtats över processkommissionens betänkande har Kungl. Maj:t föranställt om utredningar rörande vissa med rättegångsreformen sammanhängande frågor, som ej behandlats av kommissionen. Efter därtill erhållet bemyndigande uppdrog chefen för justitiedepartementet år 1927 åt särskilda sakkunniga att verkställa undersökning rörande kostnaderna för processreformens genomförande. Därvid skulle särskild uppmärksamhet ägnas domstolspersonalens avlöningsförhållanden och i sammanhang därmed juristutbildningen. Bland andra frågor, som borde upptagas av de sakkunniga, voro lönereglering för befattningshavare vid åklagarväsendet, olika spörsmål av organisatorisk art, som kunde uppkomma vid genomförande av en ny domstolsorganisation, byggande och underhåll av domstolslokaler samt statens förhållande till städerna, såvitt angår rättsväsendet. De sakkunniga — *ekonomisakkunniga* — under ordförandeskap av generalkrigskommissarien L. Widell, avgåvo den 29 augusti 1928 betänkande angående ordnande av vissa ekonomiska och organisatoriska förhållanden vid genomförande av den ifrågasatta rättegångsreformen. — Även över detta betänkande ha yttranden avgivits av myndigheter och korporationer.

*1928 års
kommunal-
förvalt-
ningssak-
kunniga.*

Med hänsyn därtill, att processkommissionen föreslagit bland annat, att staten skulle övertaga rättsskipningen i städerna, har frågan om fullgörande av de uppgifter av statlig och kommunal natur, som för närvarande ankomma på magistraterna, gjorts till föremål för särskild utredning. Jämlikt erhållet bemyndigande tillkallade chefen för socialdepartementet år 1928 särskilda sakkunniga för att biträda med utredning rörande kommunalförvaltningens ordnande i de nuvarande magistratsstäderna efter genomförande av en processreform i huvudsaklig anslutning till processkommissionens förslag med däri av lagrådet förordade jämkningar. Dessa sakkunniga — *1928 års kommunalförvaltningssakkunniga* — vilkas ordförande var borgmästaren J. Pettersson, avgåvo den 30 september 1929 betänkande i ämnet. — Jämväl detta betänkande har varit föremål för yttranden från myndigheter och sammanslutningar.

*Sakkunniga
för fort-
satt bere-
dande av
frågan om
en rätte-
gångs-
reform.*

Vidare har chefen för justitiedepartementet jämlikt därtill erhållet bemyndigande år 1929 tillkallat presidenten friherre E. Marks von Würtemberg, justitieråden N. Alexanderson och A. Lindhagen, häradsöverdomaren A. Brunnberg och advokaten C. Lundqvist att i egenskap av sakkunniga inom departementet samråda med departementschefen vid fortsatt beredande av frågan om rättegångsväsendets ombildning och därmed sammanhängande spörsmål. Sedermera har borgmästaren G. Bismark, vilken förut i egenskap av chef för justitiedepartementet lett de sakkunnigas förhandlingar, tillkallats att delta i arbetet.

*Nu förelig-
gande pro-
position.*

Efter överläggningar med sistnämnda sakkunniga har nu föredragande departementschefen genom föreliggande proposition framlagt huvudgrunderna för en rättegångsreform. Härvid har departementschefen uttalat, att han **ansåge**

en allmän reform av vårt rättegångsväsen vara av behovet påkallad samt att en sådan borde, i huvudsaklig överensstämmelse med de av honom angivna riktlinjerna, så snart sig göra läte komma till stånd. För nämnda ändamål borde arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhängde utan dröjsmål upptagas. Med hänsyn till berörda lagstiftnings å olika områden djupt ingripande betydelse syntes lämpligt, att riksdagen dessförinnan sattes i tillfälle att yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. Det vore nämligen av stor vikt att redan på detta skede klarhet vunnes, huruvida dessa grunder uppbures av en mera allmän åskådning inom riksdagen och den i sinom tid färdigställda lagstiftningen alltså kunde väntas då vinna riksdagens godkännande. Därest det visade sig, att antydda förutsättning icke föreläge, syntes tanken på att skrida till ett lagstiftningsarbete av den omfattning, varom vore fråga, böra övergivas.

Utskottets yttrande.

För besvarande av frågan huruvida behov föreligger att nu skrida till reform av vårt rättegångsväsen är det nödvändigt att klargöra de brister, som vidlåda den nuvarande rättegångsordningen, och att undersöka, huru dessa brister kunna undanröjas utan att det beståendes förtjänster därigenom äventyras.

Behov av en rättegångsreform.

(1)

En av de största svagheterna i det nuvarande rättegångsskicket är otvivelaktigt bristen på koncentration i underrättsförfarandet. Denna brist, som främst har sin grund i det rådande uppskovsväsendet, icke blott minskar snabbheten i rättsskipningen, den innebär även en fara för rättsskipningens säkerhet. Kravet på säkerhet innebär, att domen i största möjliga utsträckning skall utgöra ett materiellt riktigt avgörande. För vinnande härav är det nödvändigt, att förfarandet är så anordnat, att domaren erhåller ett tillförlitligt och fullständigt underlag för sin sanningsprövning. Att i detta hänseende åtskilligt brister i det nu tillämpade förfarandet har med skärpa framhållits av lagrådet, som därvid anført bland annat följande: »Handläggningen är i de mera krävande målen regelmässigt, i de enklare ej sällan styckad på en rad sessioner, mången gång skilda av långa uppehåll. Huruvida och i vilken omfattning verklig förhandling och bevisföring vid ett visst tillfälle kommer till stånd, är för domstolen i regel, för parten och hans ombud esomoftast svårt eller omöjligt att på förhand bedöma. Detta förhållande bidrager direkt och indirekt till att i talrika fall varken parten eller hans med saken verkliga förtrogna huvudombud företräder inför rätten. Parterna eller den ena av dem representeras då i stället av — ofta blott tillfälligt anlitade — underombud, av vilka upplysningar, som från motsidan eller av domstolen åskas, icke stå att erhålla. Framställda frågor få därför än helt förfalla, än skola de enligt åtagande bäras vidare till parten eller det verkliga ombudet, varefter svar — om ej saken helt får bero — lämnas vid en senare session, ofta i skriftlig form genom samma eller ny mellanhand, och ofta ofullständigt, undvikande eller behäftat med missförstånd av frågan. Parternas sakframställningar givas i växande utsträckning

skriftligt successivt och växelvis vid skilda sessioner; även om föredragning äger rum, är vinsten härav mången gång ringa. Dels kunna nämligen på grund av redan berörda förhållanden kompletterande förklaringar eller upplysningar om motpartens ställning till det föredragna inlägget ej erhållas. Dels medför ofta detta inläggs tunga form och utförlighet att närmare övervägande av dess innebörd både för domarens och motpartens del får anstå till dess tillfälle beretts till ett närmare studium därav, desto hellre som innehållet ofta hänför sig till vad på ett långt tidigare stadium av rättegången förekommit och vars detaljer för tillfället ej stå tillräckligt klara i minnet. Vittnesbeviset kan ofta ej vederbörligen tillgodogöras, enär vittnena ej höras i parternas personliga närvaro och vittnen om samma tilldragelse inkallats till olika sessioner. Dessutom höras vittnena ofta vid tidigare tillfälle än då parternas sakframställning föreligger i slutligt skick. Just innehållet i avlagda vittnesmål föranleder ofta part att vid ett senare rättegångstillfälle jämka, förklara eller komplettera sina tidigare uppgifter. Oklara punkter i vittnesmålen komma i följd av allt detta att kvarstå, viktiga uppgifter, som skulle stått till buds, komma ej fram och möjligheten att kontrollera trovärdigheten minskas avsevärt. Redan av det nu sagda följer, att domarens möjligheter att genom sin processledning främja utredningen äro starkt beskurna. I samma riktning verka talrika andra omständigheter. Från början är domaren alltför litet förtrogen med målet för att på ett tidigt stadium kunna leda in förhandlingen på riktigt spår. Senare äro växlingar på ordförandeposten under målets långvariga förlopp ej sällsynta, särskilt på landsbygden med där rådande vikariatsystem. Häradshövdingens stora börda av protokolls-, registrerings- och expeditionsgöromål hindrar honom ofta att ägna handläggningen vid domstolen erforderligt förberedande arbete, och arbetsbrådskan under tingsdagarna med deras hopade mål av oviss omfattning och tidsutdräkt torde ock spela en roll.»

Vad sålunda anförts gäller såsom lagrådet jämväl påpekat främst tvistemålen och äger icke i samma grad tillämpning å brottmålen. I dessa är i regel förfarandet — särskilt då förberedande undersökning verkställt genom polis- och åklagarmyndigheternas försorg — mera koncentrerat. Beträffande dessa mål göra sig emellertid andra olägenheter gällande. Förundersökningen och användningen av de i samband därmed stående tvångsmedlen, såsom häktning, anhållande och husrannsakan, äro endast delvis reglerade genom lag. Avsaknaden av bestämmelser i dessa ämnen medför visserligen för polis och åklagare möjlighet till ett smidigt tillvägagångssätt men innebär samtidigt en viss fara. Å ena sidan kan bristen på fasta gränser för myndigheternas befogenhet medföra vådor för den enskildes säkerhet och utredningens opartiskhet. Dessa vådor bliva än större därigenom, att det vid förundersökningen upprättade protokollet stundom lägges till grund för protokollföringen vid domstolen och därmed även för domstolens på protokollen grundade avgörande i målet. Å andra sidan kan saknaden av lagbestämmelser försvåra ett verksamt efterspanande och beivrande av brott. Märkas bör även, att handläggningen vid domstol av de grova brottmålen ej sällan äger ett så starkt inkvisitoriskt drag, att dom-

stolens opartiskhet eller i allt fall allmänhetens tilltro till domarens objektivitet råkar i fara.

I nära sammanhang med uppskovsväsendet står det vid underrätterna tillämpade protokollariska systemet, enligt vilket till grund för domen lägges allenast vad som influtit i domstolens protokoll. Ofta kan protokollet giva endast en ofullständig bild av det verkliga händelseförloppet. Detta gäller särskilt beträffande viktiga delar av bevismaterialet. Härtill kommer såsom lagrådet påpekat, att protokollen, vilka understundom uppsättas lång tid efter handläggningen och utan att parterna äga möjlighet att verksamt kontrollera protokollföringen, ej sällan brista i fullständighet och korrekthet. Stundom kan visserligen den i protokollen intagna redogörelsen fullständigas genom domarens minnesbild av processens förlopp, men denna möjlighet står i regel ej öppen i de fall, då lång tid förflutit mellan handläggningen och domen, och är helt utesluten, då domaren ej själv övervarit den handläggning protokollet avser.

Ett viktigt hinder för vinnande av fullständig och tillförlitlig utredning inför rätta möter vidare i de bestämmelser, som gälla rörande bevisningen. Visserligen har en del av den legala bevisteoriens regler genom rättstillämpningen satts ur kraft, men de alltjämt gällande föreskrifterna om vittnesjävs begränsa i hög grad det bevismaterial, som får förebringas. Beträffande de grova brottmålen är denna begränsning av mindre betydelse, då jäviga vittnen där pläga höras upplysningsvis, men i andra mål medföra vittnesjäven ej sällan, att domstolen är förhindrad att höra de personer, som sitta inne med de bästa upplysningarna i saken. Härmed sammanhänger, att i dessa mål förhör med part i alltför ringa utsträckning anlitas för sanningens utforskande. Parterna kallas endast sällan att komma personligen tillstådes, och verksamma medel saknas att förmå dem att i sina utsagor hålla sig till sanningen. Förebringandet av fullständig bevisning försvåras vidare genom bristen på bestämmelser om skyldighet för part eller annan att förete skriftlig handling, som äger betydelse för utredningen. Den i många fall tillämpade ordningen för inhämtande av sakkunnigas yttrande kan icke anses trygga opartiskhet och tillförlitlighet. Tillkallade sakkunniga fatta ej sällan såsom sin uppgift att biträda den part, som åberopat dem.

De anmärkningar, som sålunda kunna riktas mot rättegången vid underdomstolarna, äga i stor utsträckning giltighet även beträffande förfarandet i överrätterna. Visserligen kan det icke med fog göras gällande, att överrättsproceduren i och för sig är långsam — även om skriftväxlingstiden måhända kunde något förkortas. Den tidsutdräkt, som tidigare vållats i hovrätterna och för närvarande uppstår i högsta domstolen, har sin grund i uppkommen arbetsbalans. Men de brister beträffande utredningens tillförlitlighet, som vidlåda förfarandet i första instansen, framträda än skarpare i överrätterna, vilka äro helt hänvisade till det i underrättsprotokollen och parternas inlagor återgivna materialet. Till följd av förfarandets skriftlighet saknar domstolen praktiskt taget möjlighet att i nödig omfattning komplettera utredningen och

även för parterna erbjuder det i regel betydande svårigheter att genom förebringande av nytt material giva en annan bild av saksammanhanget. Frånvaron av muntlighet och offentlighet är ägnad att framkalla den föreställningen, att överdomstolarnas rättsskipning bär en alltför formell prägel. Förbises får ej heller, att tvånget för överdomstolarna att döma på det i protokollet återgivna materialet medför obenägenhet hos underrätterna att i sina avgöranden taga hänsyn till annat än det, som kan direkt utläsas ur protokollet.

Det nu sagda har företrädesvis avsett själva rättegångsförfarandet. Även i fråga om organisationen förefinnas emellertid vissa brister, vilka äro ägnade att försvåra en god rättsskipning.

Vad först angår häradsrätterna märkes, att den arbetsbörda, som åvilat häradsrättsordningen, mångenstädes är alltför stor. Genom expeditionsgöromål, arbete med inskrivningsärenden m. m. hindras häradsrättsordningen ej sällan att ägna erforderlig tid åt den dömande verksamheten. I stor utsträckning tages hans arbetskraft i anspråk för avfattande av domstolens protokoll eller övervakande av protokollens uppsättande. En betänklig svaghet utgör även det rådande vikariatsystemet. De unga vikarierna sakna i regel nödig erfarenhet och rutin. I allt fall omfattas icke deras verksamhet av allmänhetens odelade förtroende, och de täta ombytena på ordförandeposten måste bliva till skada för handläggningen. Lekomännens inflytande på rättsskipningen kan ej i önskvärd mån göra sig gällande. Härtill bidrager främst det nu tillämpade förfarandet, som genom bristen på koncentration och muntlighet minskar nämndemännens möjlighet att överblicka processmaterialet. I denna riktning verka även vissa drag i organisationen. De regler, som tillämpas för nämndemännens tjänstgöring, medföra på vissa håll — särskilt i tingslag, där nämndemännens antal överstiger tolv — att flertalet av de i avgörandet av ett mål deltagande nämndemännen endast delvis övervarit målets handläggning. Såsom organisatoriska svagheter måste även räknas de i många tingslag långa mellanrummen mellan sessionerna, rättegångsdagarnas sammanförande till sammanträden, utsättandet till de särskilda dagarna av alltför många mål och den olämpliga ordningen för målen upptagande till handläggning.

Jämväl i fråga om städernas domstolar kunna vissa anmärkningar framställas. Dessa avse främst ordningen för domstolsledamöternas tillsättande. Det gällande valsystemet kan icke anses i erforderlig mån trygga en god rekrytering. I regel sakna väljarna möjlighet att bedöma de sökandes kvalifikationer för domaruppgiften, och erfarenheten har visat, att vid valen ovidkommande hänsyn ej sällan spela in. Den särskilda ordning, som gäller för tillsättande av städernas domare, har även medfört en skarp gräns mellan dessa domare och den statliga domarkåren och därigenom förhindrat en ur olika synpunkter önskvärd cirkulation inom domarståndet. En viss svaghet vidlåder även rådhusrätterna i de små städerna. Ej sällan möter svårighet att för dessa domstolar förvärva framstående domarkrafter, och de på rådhusrätten vilande domaruppgifterna äro för obetydliga för att kunna vidmakthålla insikter och erfarenhet.

Vidkommande överrätternas organisation kan framhållas, att Svea och Göta hovrätters jurisdiktionsområden äro för stora. Visserligen är denna omständighet med hänsyn till det nu tillämpade rent skriftliga förfarandet av ringa betydelse för den rättssökande allmänheten, men den försvårar fullgörandet av den hovrätterna åliggande uppsikten över underdomstolarna. Jämväl i hovrätterna tillämpas i stor utsträckning vikariatsystem.

Det nuvarande förfarandet i brottmål lägger som redan antytts viktiga befogenheter i åklagarnas hand. Emellertid äro dessa tjänstemän ej alltid vuxna de uppgifter, som tillkomma dem. En stor del åklagare såväl på landet som i städerna saknar erforderlig utbildning. Beträffande de högre åklagarna på landet, landsfogdarna, hos vilka kräves juridisk examen, gäller, att de taga befattning med allenast ett ringa antal mål. Landsfogdarnas och i ännu högre grad landsfiskalernas arbete splittras genom göromål av olika slag, som hindra dem att i erforderlig mån ägna tid och intresse åt åklagaruppgifterna.

Beträffande sättet för avhjälpande av de brister, som sålunda vidlåda vårt rättegångsväsen, äro meningarna i hög grad delade. Å ena sidan har framhållits, att dessa brister äro av så allvarlig art och stå i så nära sammanhang med rättegångsväsendets grunder, att en genomgripande reform omfattande såväl domstolsförfarandet som organisationen måste vidtagas. På denna uppfattning vilar processkommissionens förslag. Å andra sidan har, såsom i motionerna av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud, gjorts gällande, att vårt rättegångsväsen i sina grunder är sunt och att reformarbetet bör avse att med bevarande i huvudsak av dessa grunder genom partiella reformer avhjälpa de påtagliga bristerna. Det genom förevarande proposition framlagda förslaget innebär i viss mån en medelväg mellan nämnda ståndpunkter. Departementschefen har visserligen förorddat en allmän reform av vårt rättegångsväsen men har samtidigt begränsat reformens omfattning. Enligt departementschefens mening bör reformen främst avse att genomföra en förbättring av själva förfarandet. I denna del innebär reformen i huvudsak ett återupptagande av de grundsatser, på vilka vårt rättegångsväsen av ålder vilat. Ändringar i organisationen ha förordats endast i den mån de befunnits erforderliga för att skapa förutsättningar för tillämpning av ett förbättrat förfarande.

Ett val mellan de sålunda föreliggande alternativen — vilket i viss mån blir beroende på den mening man inlägger i uttrycken allmän reform och partiella reformer — torde icke kunna träffas innan ställning tagits till spörsmålet hur ett förbättrat rättegångsväsen bör utformas. Tydligt är emellertid, att hur valet än utfaller reformarbetet måste bedrivas med största varsamhet. Rättegångsväsendet ingriper så starkt i samhällslivet och berör så viktiga intressen, att allenast sådana ändringar böra vidtagas, som påkallas av ett verkligt behov. Fasthållas bör även, att vårt rättegångsväsen äger betydande förtjänster och i sina grunddrag anknyter till en stark inhemsk tradition. Den nuvarande ordningen är fast rotad i folkets föreställningsliv

och uppbäres i stort sett av allmänhetens förtroende. Det är av största vikt, att vid genomförande av reformer dessa värden icke tillspilloigas.

Huvudgrunder för en rättegångsreform.
(2)

Av den lämnade redogörelsen framgår, att de brister, som vidlåda det nuvarande rättegångsväsendet, i huvudsak avse rättegångens inre gestaltning. Med hänsyn härtill synes reformarbetet främst böra inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande. Ändringar i organisationen böra vidtagas endast såvitt de äro nödvändiga för att domstolar och andra organ skola bliva i stånd att uppbära ett dylikt förfarande.

Förfarandet.
Koncentration.
(3)

Vad angår förfarandet framstår såsom ett av de viktigaste önskemålen att, med avskaffande av det nuvarande uppskovsväsendet, införa koncentration i målens handläggning. Genomförande av en dylik ordning, vilken icke är möjlig med mindre processmaterialet framlägges muntligen och omedelbart för den domstol, som har att döma i målet, innebär i själva verket endast ett upptagande av de grundsatser, som tidigare tillämpats vid våra domstolar och som i viss mån, framför allt i de grova brottmålen, alltjämt behållit sin livskraft. Ett koncentrerat, muntligt förfarande äger i vida högre grad än det nu i flertalet mål tillämpade systemet förmåga att befördra snabbhet i rättskipningen och giva domstolen ett tillförlitligt underlag för dess prövning. Därest processmaterialet i ett sammanhang framlägges för domstolen, ökas möjligheten att erhålla inblick i det verkliga saksammanhanget. Parter, vittnen och andra, som ha sig något i saken bekant, kunna höras mot varandra, lämnade uppgifter kunna omedelbart kontrolleras och uppkomna missförstånd undanröjas. Möjlighet finnes för domaren att effektivt leda förhandlingen och vinna upplysning rörande dunkla punkter. Frestelsen för parter eller andra att genom osanna eller eljest vilseledande uppgifter söka påverka domstolen minskas avsevärt av vetskapen att framställningen kommer att omedelbart belysas av andras utsagor. Behovet av ett koncentrerat, muntligt förfarande blir än starkare, därest i enlighet med grundsatsen om fri bevisprövning genom vittnesjävens avskaffande och partsutsagans upptagande bland bevismedlen tillfälle öppnas att i processen införa material, vars värdering förutsätter den mest omsorgsfulla prövning av alla omständigheter i målet. Ett koncentrerat, muntligt förfarande erbjuder även större förutsättningar särskilt för lekmännen att följa förhandlingarna och att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning om sanningen i målet.

Förberedelse.
(4)

För vinnande av en koncentrerad förhandling inför domstolen är det nödvändigt såväl att ledaren av förhandlingen är väl insatt i målet som att parterna eller deras ombud äga kännedom om den ståndpunkt motparten intager och de bevis han ämnar åberopa. På grund härav bör såsom departementschefen framhållit i alla tvistemål och sådana brottmål, däri talan föres allenast av enskild målsägande, huvudförhandlingen föregås av ett förberedande förfarande. Bestämmelse härom bör meddelas i lag. Att låta det bliva beroende på domarens avgörande, huruvida ett sådant förfarande skall komma till stånd,

lärer ej vara lämpligt, då denne i regel icke kan med ledning av stämningen bedöma behovet av förberedelse.

Till departementschefens uttalande att förberedelsen icke bör ingå såsom ett led i rättsförhandlingen utan endast avse att skapa förutsättningar för en koncentration av denna genom ett klarläggande av parternas ståndpunkter, deras angrepps- och försvarsmedel vill utskottet helt ansluta sig. I enlighet med denna uppfattning finner utskottet angeläget, att sådana åtgärder vidtagas, att icke rättegångens tyngdpunkt glider över från huvudförhandlingen till förberedelsen. En dylik utveckling skulle kunna leda till att uppskovsväsendet återkomme i en sämre form än den nuvarande samt att huvudförhandlingen komme att nedsjunka till en formalitet och lekmännens möjlighet att taga del i rättsskipningen i hög grad minskas. Med hänsyn härtill synes upptagande av bevisning vid förberedelsen böra förekomma endast i undantagsfall, då särskilda skäl därtill förekomma. Likaså torde snäva gränser böra uppställas för möjligheten att under förberedelsen meddela dom i målet. I varje fall lärer det dock vara lämpligt, att målet avgöres på förberedelsens stadium, då endera av parterna uteblir och förutsättningarna för tredskodom föreligga, liksom då svaranden medgiver käromålet. Vid ett avgörande av denna fråga måste beaktas å ena sidan behovet av enkelhet och snabbhet i förfarandet och å den andra olägenheten av att vad angår häradsrätterna lekmännens deltagande i rättsskipningen i viss mån minskas.

Med den uppfattning rörande förberedelsens syfte, åt vilken utskottet sålunda givit uttryck, överensstämmer i huvudsak det i motionerna av herr von Geijer m. fl. samt av herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud gjorda uttalandet att förberedelsen icke får undanskjuta huvudförhandlingen. Till grund för domen får endast läggas vad som förebringas vid huvudförhandlingen, och i den mån part vill till stöd för sin talan åberopa material från förberedelsen måste detta material ånyo framläggas, då målet upptages till huvudförhandling. Däremot kan uppenbarligen icke den vid förberedelsen framlagda utredningen bilda processmaterial i den meningen, att den skall läggas till grund för domstolens avgörande, även då den icke förebringas i huvudförhandlingen. En sådan anordning skulle stå i bestämd strid med förberedelsens ändamål och komma parterna att vid utförande av sin talan lägga huvudvikten vid förberedelsen. Härigenom skulle huvudförhandlingen kunna komma att förvandlas till ett tomt sken. Faran för att part skulle underlåta att inför domstolen åberopa någon för avgörandet betydelsefull omständighet, som framkommit under förberedelsen, torde vara mycket ringa, och i de fall, då någon dylik omständighet förbigås, lärer rättens ordförande icke försumma att fästa uppmärksamheten därå. Ej heller synes det lämpligt, att huvudförhandlingen inledes med en av ordföranden lämnad redogörelse för det vid förberedelsen åberopade materialet. En sådan redogörelse skulle i regel försvåra ett naturligt framläggande av saken från parternas sida och lätt kunna föranleda konflikter mellan domaren och parterna eller deras ombud. Vad nu sagts hindrar naturligen icke, att ordföranden för att underlätta uppfattandet av den följande partsframställningen vid huvudförhandlingens början kort an-

giver det genom förberedelsen vunna utgångsläget för tvisten. I många fall torde en dylik sammanfattning särskilt för lekmännen i rätten vara av värde.

Det förberedande förfarandet bör i regel äga rum inför en domstolens ledamot, företrädesvis ordföranden. Möjlighet bör dock finnas att, när särskilda skäl föranleda därtill, hålla förberedelse inför fullsutten rätt. Beaktas bör, att det i vissa fall kan vara lämpligt, att förberedelsen sker i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen.

Beträffande formen för det förberedande förfarandet har departementschefen anfört, att detta bör anordnas antingen såsom en muntlig förhandling eller såsom skriftväxling samt att avgörandet härutinnan bör tillkomma domaren och göras beroende av målens olika karaktär. Herr Lindhagen har i sin motion uttalat, att vid förberedelsen muntliga, samtidiga förhör med parterna personligen i första rummet böra begagnas, såvitt sådant anses påkallat. I likhet med departementschefen finner utskottet lämpligt, att det lägges i domarens hand att avgöra, huruvida muntlig eller skriftlig förberedelse skall användas. Härvid bör domaren taga hänsyn ej blott till målens beskaffenhet utan jämväl till de särskilda förhållanden, som råda i olika delar av landet. Överhuvud synes det lämpligt, att förberedelsen icke bindes av stela föreskrifter. Det bör stå domaren öppet att välja den form, som med minsta besvär och kostnader för parterna bäst främjar förberedelsens ändamål. Antagligen kommer det emellertid i många fall — särskilt då parterna utföra sin talan utan hjälp av rättsbildade biträden — att visa sig ändamålsenligt att i förberedelsen ingår en muntlig överläggning med parterna.

Ett förberedande förfarande, anordnat i enlighet med de nu angivna principerna, torde bliva av stort värde även därigenom, att det i många fall öppnar möjlighet till förlikning. Därest förberedelsen ledes med insikt och förståelse, lär ej sällan missförstånd mellan parterna kunna undanröjas och överenskommelse rörande kvarstående tvistepunkter träffas. Härvid bör emellertid stor varsamhet iakttagas, så att icke parterna utsättas för obehörig påtryckning eller domaren inblandas i tvisten på sådant sätt, att tilltron till hans opartiskhet rubbas. I en del fall kan det befinnas lämpligt, att domaren hänvisar parterna att sammanträda inför en särskild förlikningsman — t. ex. en ledamot av nämnden — för att om möjligt träffa förlikning.

Uppskov.
(5)

För att grundsatsen om rättegångens koncentration skall kunna genomföras, erfordras vidare bestämda föreskrifter till förhindrande av uppskov med huvudförhandlingen. Eljest föreligger fara att det nuvarande uppskovsväsendet åter vinner insteg. Samtidigt måste emellertid på sätt herr Lindhagen i sin motion framhållit tillses, att uteblivande av vittnen, sakkunniga och parter ej får utgöra hinder för uppskov i syfte att möjliggöra utnyttjande av upplysande processmaterial. Ett tillgodoseende av båda dessa önskemål erbjuder betydande svårigheter. Visserligen torde redan ett muntligt, koncentrerat förfarande i och för sig medföra, att parterna finna med sin fördel förenligt att vid förhandlingen komma personligen tillstådes och därvid medföra all den bevisning de vilja åberopa, men det lär dock vara erforderligt, att allvarliga påföljder stadgas för part — liksom för vittne eller annan — som

genom förfallolös utevaro eller på annat sätt förorsakar uppskov. Härvid bör bland annat komma under övervägande att ålägga den försumlige skyldighet att gälda alla genom uppskovet föranledda kostnader. Vidare bör föreskrivas, att envar, som kallats till huvudförhandling och blir hindrad att komma tillstädes, skall ofördröjligen underrätta domaren härom. Därest det kan ske utan olägenhet, bör i dylikt fall huvudförhandlingen uppskjutas till dag, då samtliga kallade kunna inställa sig. Större svårigheter möta vid uppställande av föreskrifter för det fall, att vid huvudförhandlingens början finnes uppenbart, att handläggningen på grund av parts, vittnes eller annans utevaro icke kan slutföras vid samma rättegångstillfälle. Frågan huruvida i dylikt fall huvudförhandlingen bör i sin helhet uppskjutas eller det tillgängliga materialet upptagas torde icke kunna lösas genom en allmän regel. I flertalet fall lär det visserligen vara lämpligt, att handläggningen uppskjutes, men beaktande måste skänkas åt de tillstädeskomnas intresse att icke betungas med onödiga kostnader och besvär. Likartade synpunkter göra sig gällande vid bedömning av spörsmålet huruvida, då längre uppskov blivit nödvändigt, handläggningen i dess helhet skall göras om. En föreskrift om upprepande av förhandlingen torde vara ett av de verksamaste medlen att trygga koncentration i förfarandet. I båda de nu berörda hänseendena torde viss frihet böra medgivas domstolarna att förfara på lämpligaste sätt.

I nära samband med frågan om koncentration i förfarandet står spörsmålet om skyldighet för parterna att muntligen utföra sin talan. Utan att muntlighet genomföres är det icke möjligt att ernå ett koncentrerat förfarande. Departementschefen har i detta hänseende anført, att det i regel icke borde vara tillåtet för part att till rätten ingiva skriftliga, på förhand uppsatta inlagor eller att uppläsa sådana inlagor. Emellertid borde enligt departementschefens mening hinder ej möta att för de säkerligen sällsynta fall, då skälig hänsyn till part kräver det, tillåta den som själv utför sin talan att härför begagna av honom författad skrift. I de av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud väckta motionerna har förordats sådan begränsning av plikten för part att muntligen utföra sin talan, att rätten att uppläsa skriftliga inlagor icke borde betagas honom i de fall, då detta för handläggningens reda kunde vara lämpligt. Enligt utskottets mening bör rätten för parterna att föredraga skrifter hållas inom mycket snäva gränser. Uppläsning av skriftliga inlagor försvårar i hög grad en verksam processledning och minskar domstolens möjligheter att bilda sig en uppfattning om sanningen i målet. Ett återopande av skriftligt yttrande framtvingar även lätt behov av uppskov för bemötande av däri lämnade uppgifter. Farhågan att den muntliga förhandlingen skulle ställa alltför stora krav på parterna och nödgå dem att därvid anlita rättsbildade biträden torde vara i huvudsak ogrundad. Det bör såsom lagrådet erinrat ej förbises, att genom den förberedande förhandlingen tvisteläget så klarlagts och förenklats, att det i flertalet mål ej erbjuder någon svårighet för parten, som i

Muntlighet.

(6)

regel bäst känner till de faktiska omständigheterna i målet, att själv muntligen lägga fram sin sak. Emellertid kunna undantagsvis fall förekomma, då part, som själv utför sin talan, bör äga möjlighet att hänföra sig till en av honom uppsatt skriftlig framställning. Utskottet ansluter sig sålunda på denna punkt till departementschefens uppfattning. Naturligen bör kravet på muntlig framställning ej hindra part att uppläsa sina yrkanden och ej heller att åberopa skriftligt bevismaterial eller att förete handlingar, som kunna underlätta för domstolen att uppfatta saken. Att vid förberedelsen skriftväxling mellan parterna kan förekomma, har redan berörts.

Offentlighet. (7) Med fordran på muntlighet i förfarandet sammanhänger kravet att rättskipningen skall vara offentlig. Grundsatsen om offentlighet i rättegången har städse hävdats vid våra underrätter och bör alltjämt tillämpas. Offentligheten icke blott ökar rättssäkerheten, den bidrager även i hög grad att stärka allmänhetens förtroende för rättskipningen.

Omedelbarhet. (8) En förutsättning för vinnande av en koncentrerad, muntlig förhandling är såsom redan angivits, att processmaterialet framlägges inför den domstol, som har att döma i målet, och att domen grundas omedelbart på det sålunda förebragta materialet. På sätt departementschefen anfört är det emellertid av praktiska skäl oundgängligt att göra avvikelser från omedelbarhetsprincipen. I vissa fall måste möjlighet finnas att upptaga bevisning, främst vittnesmål, utom huvudförhandlingen, eventuellt vid annan domstol, samt att därefter åberopa det vid bevisupptagningen förda protokollet såsom bevis i huvudförhandlingen. De antydda undantagen böra emellertid såsom departementschefen framhållit icke sträcka sig längre än som nödvändigt betingas av förhållandena.

Protokoll. (9) Genomförandet av grundsatserna om muntlighet och omedelbarhet är av direkt betydelse för frågan om protokollets omfattning och innehåll. Tydligt torde vara, att protokollet vid huvudförhandling bör innehålla uppgifter om förfarandets yttre form och förlopp samt lämna en kort redogörelse för förhandlingens gång, återgivande framställda yrkanden, invändningar och medgivanden samt domstolens under rättegången meddelade beslut. Svårare är att bestämma, huruvida och i vad mån protokollet bör innehålla redogörelse för det övriga processmaterialet, främst utsagor av parter, vittnen och sakkunniga. Vid en konsekvent tillämpning av förenämnda principer saknar protokollet betydelse såsom förmedlare av domstolens iakttagelser, och ett återgivande i protokollet av gjorda utsagor är icke erforderligt för domstolens avgörande. Däremot är ett sådant återgivande såsom departementschefen framhållit påkallat av andra hänsyn. Huru omfattande förhandlingsprotokollet bör göras är emellertid föremål för delade meningar. Under det att processkommissionen föreslagit, att gjorda utsagor endast i vissa särskilda fall skulle upptagas i protokollet, har departementschefen uttalat, att utsagor, som avgivas under straffansvar, alltid skulle antecknas. Jämväl i andra fall kunde enligt departementschefens uppfattning, särskilt med hänsyn till överrättens bevisprövning, en ut-

saga eller en domstolens egen iakttagelse vara av den betydelse, att uppteckning därav borde äga rum. Däremot borde protokollet under inga förhållanden belastas med parternas anföranden i vad de avse närmare utveckling av parternas påståenden eller värdesättning av bevisning eller rättsliga spörsmål. I de av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud väckta motionerna har uttalats, att protokollet ej borde beskäras i den omfattning, som föreslagits av departementschefen.

Enligt utskottets mening bör stor varsamhet iakttagas vid varje ökning av protokollets omfattning. Det kan icke undgås, att protokollföringen — särskilt då det ur andra synpunkter är önskvärt att protokollet i huvudsak färdigställs redan vid förhandlingen — i viss mån verkar tyngande på handläggningen och försvårar en verksam processledning. En vidlyftig protokollföring kan även leda till införande av uppskovsväsen och därigenom sätta rättegångens koncentration och muntlighet i fara. Å andra sidan får det ej förbises, att ett antecknande i protokoll av viktigt processmaterial medför betydande fördelar. Särskilt i vidlyftigare mål kan det för domstolen vara av värde att ha en autentisk och godkänd uppteckning av gjorda utsagor. Av än större betydelse är protokollet för ordnande av ett enkelt och billigt förfarande i överrätterna. Behov av protokoll föreligger även för prövning av vissa utanför det egentliga rättegångsförfarandet liggande frågor, såsom om resning, nåd, villkorlig frigivning och åtal för falsk utsaga. Med hänsyn härtill bör spörsmålet om protokollets omfattning göras till föremål för sorgfälligt övervägande. Härvid synas de av departementschefen angivna riktlinjerna kunna i huvudsak godtagas. Utsagor av vittnen och sakkunniga böra antecknas i protokollet. Detsamma bör gälla om partsutsagor, som avgivas under straffansvar. Parternas eller deras ombuds redogörelser för sakläget torde däremot i allmänhet icke behöva protokollföras. Dessa redogörelser föreligga i regel dokumenterade i protokollet från förberedelsen eller därvid växlade skrifter. Emellertid torde det böra överlämnas åt domaren att avgöra, huruvida en utsaga — liksom en domstolens iakttagelse — är av den betydelse, att uppteckning därav bör ske. Vid reglering av denna fråga bör bland annat beaktas, att i brottmål partsförhör icke äger rum under straffansvar och att med hänsyn härtill behov kan föreligga att i viss utsträckning upptaga parts utsaga i protokollet. I den mån det ej av särskilda hänsyn finnes påkallat böra icke parternas närmare utveckling av sin talan, liksom ej heller deras värdesättning av bevisningen eller utläggning av rättsliga spörsmål, upptagas i protokollet.

Beträffande sättet för protokollets förande ansluter sig utskottet till departementschefens uttalande att intet bör underlåtas, som är ägnat att för domstolen underlätta protokollföringen. Detta är såsom departementschefen framhållit så mycket angelägnare, som protokollet bör i huvudsak färdigställas vid själva förhandlingen. För vinnande av detta syfte torde det vara nödvändigt, att rättens ordförande befrias från bestyret med protokollföringen och detta anförtros åt en vid rätten anställd sekreterare. För denne läres det — särskilt om han besitter färdighet i stenografi — vara möjligt att under handläggningen åstadkomma ett sammanträngt referat av det material, som bör protokoll-

föras. Att ett sådant referat icke i fråga om den språkliga formen och materialets ordnande kan mäta sig med ett först efter förhandlingens slut avfattat protokoll, torde på sätt Svea hovrätt påpekat uppvägas därav, att det bättre följer förhandlingens ofta en smula oregelbundna förlopp. Det uppsatta referatet bör omedelbart uppläsas och, sedan parter och vittnen haft tillfälle att yttra sig däröver, genast justeras.

*Parterna
och deras
ombud.*

(10)

Det är tydligt, att i ett reformerat förfarande stor vikt måste läggas vid parts personliga medverkan i rättegången. Även om i brottmål skyldighet icke bör åläggas den tilltalade att bidraga till vinnande av upplysning i saken, måste dock krävas, att han, där så erfordras, är personligen närvarande vid rätten. I tvistemål bör parts plikt att medverka sträcka sig vida längre; han bör vara skyldig att bidraga till utredningen av sanningen i målet. Parts medverkan får i dessa mål ett särskilt innehåll, då han på grund av civilprocessens natur i regel äger disponera ej blott över tvisteföremålet utan även i viss omfattning över rättegångens gestaltning. Med hänsyn till det anförda måste partens personliga hörande i många fall vara av den största betydelse. Domstolen bör därför ha icke blott befogenhet utan även plikt att, där det finnes lämpligt, kalla part att personligen infinna sig vid rätten, och parts skyldighet att komma tillstädes och bidraga till målets utredande bör göras effektiv genom därför lämpade medel.

Lika med departementschefen anser utskottet, att den nu tillämpade grundsatsen om rätt för part att utan anlitande av ombud inför alla domstolar själv utföra sin talan jämväl framdeles bör gälla. Införande av advokattvång, vilket skulle stå i strid med den i vårt land hävdvunna uppfattningen, torde icke vara påkallat av något verkligt behov.

Vad angår villkoren för behörighet att uppträda såsom rättegångsombud har departementschefen ansett det från vissa synpunkter ligga nära att uppställa kravet på juridisk utbildning. Emellertid har departementschefen icke velat ansluta sig till detta krav, såvitt angår underrätterna. Beträffande överrätterna har han däremot funnit kravet på fullgod juridisk utbildning avsevärt vinna i styrka samt uttalat, att frågan hur detta krav lämpligast skall tillgodoses borde bliva föremål för ingående överväganden vid utarbetande av lagstiftning i ämnet.

Vid behandlingen av denna fråga har inom utskottet till stöd för den av departementschefen intagna ståndpunkten att i överrätt borde få användas endast rättsbildat ombud framhållits, att den förordade nya rättegångsordningen komme att ställa stora krav på ombudens förmåga såväl att förbereda rättegången som att inför domstolen framlägga och belysa det erforderliga processmaterialet. Det finge ej förbises, att de icke rättsbildade sakförarna stundom på grund av bristande juridiska insikter saknade förmåga att tillfredsställande utföra annans talan. Denna brist gjorde sig särskilt gällande i överrätt, där i regel de juridiska frågorna vore av större betydelse. Såsom en modifikation kunde tänkas, att icke rättsbildat ombud, som fört parts talan i underrätt, kunde erhålla befogenhet att i fall, då — enligt vad i det följande kom-

mer att närmare utvecklas — referentföredragning i hovrätten äger rum, företräda parten jämväl i andra instans.

Enligt utskottets uppfattning skulle det ifrågasatta kravet på juridisk utbildning hos ombuden i överrätt understundom kunna medföra olägenheter. I vissa delar av landet finnes endast ringa tillgång till juridiskt bildade saksförare, och då parternas talan vid underrätt i följd härav ofta föres av andra personer, skulle parterna i åtskilliga mål nödgas att vid fullföljd till högre instans byta ombud. En dylik anordning skulle kunna bliva till skada för utredningen och tillskynda parterna ökade kostnader. Ej sällan torde parts talan även i överrätt kunna på tillfredsställande sätt utföras av person utan juridisk examen, som äger kännedom om de särskilda förhållanden, varur målet härrör. Viss fara föreligger även, att införande av monopol för de rättsbildade ombuden skulle komma att medföra en allmän stegring av processkostnaderna. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig böra förorda, att det medgives part att jämväl i högre instans anlita det ombud, även utan juridisk examen, för vilket han har förtroende. Detta innebär icke någon eftergift från de krav, som måste ställas på ombuds förmåga att utföra sin huvudmans talan. Ombudet bör sålunda icke blott vara väl insatt i målet utan även äga förmåga att fullständigt och koncentrerat redogöra för huvudmannens uppfattning rörande sakläget och belysa de rättsliga frågor, som kunna uppkomma. Kommissionärer utan kännedom om målet böra, vare sig de avlagt juridisk examen eller icke, hindras att uppträda. Särskilt stora krav böra ställas på ombuden i de fall, då det tillåtes dem att utan föregående referentföredragning framlägga sina huvudmans talan. Dessa synpunkter göra sig framför allt gällande i fråga om högsta domstolen, där höga anspråk måste ställas på ombudens kompetens. I regel torde på grund av överrättsprocessens karaktär parterna komma att finna med sin fördel förenligt att i överrätterna inställa sig genom rättsbildade ombud. Med hänsyn till såväl det allmännas som parternas intresse måste vidare vidsträckt befogenhet givas domstolarna att inskrida mot ombud, som icke äga erforderliga kvalifikationer för sin uppgift. Domstol bör sålunda kunna icke blott avvisa olämpligt ombud utan även betaga sådant ombud rätten att vidare föra annans talan.

Sedan lång tid tillbaka har i vårt land övergång till fri bevisprövning ansetts vara ett av de viktigaste önskemålen för främjande av en god rättsskipning. De legala bevisreglerna äro såsom redan berörts ägnade att beröva domaren tillgång till stundom värdefulla upplysningskällor och stå i viss mån i strid med bevisningens syfte att övertyga honom om sanningen i målet. Med hänsyn härtill bör fri bevisprövning införas såväl i den meningen, att allt material, som kan bidra till sanningens utforskande, skall få förebringas och av domaren beaktas, som därutinnan, att han vid värderingen av den framförda bevisningen skall äga att obunden av legala regler följa sin på allmän-giltiga grunder stödda övertygelse. Sålunda böra vittnesjäven borttagas och de av rättstillämpningen redan åsidosatta bestämmelserna om inskränkning i domarens rätt att fritt uppskatta bevisningen även formellt sättas ur kraft.

*Bevis-
ningen.*
Fri bevis-
prövning
(11)

Förhör med
part.
(12)

I ett på fri bevisprövning grundat rättegångssystem bör bland bevismedlen inordnas även utsaga av part. Partens hörande torde i många fall vara det verksammaste medlet för sanningens utletande. Vid partsförhörets anlåtande som bevismedel synes skillnad böra göras mellan brottmål och tvistemål. I tvistemål bör parts plikt att hålla sig till sanningen inskräpas genom därför lämpade medel. Departementschefen har utgått från att i detta syfte falsk partsutsaga bör beläggas med straff. En sådan anordning har bestämt avstyrkts i de av herr Reuterskiöld m. fl. och herr Lindgren väckta motionerna. De av motionärerna anförda skälen synas emellertid föga bärkraftiga. Uppgiften att det vore för svensk rätt fullständigt främmande att stadga straff för falsk partsutsaga måste bero på ett förbiseende av den i 14 kap. 8 § rättegångsbalken givna regeln om straff för den som inför rätta skriver eller talar det han vet ej sant vara, och påståendet, att part i vissa fall kan äga ett berättigat intresse att ej omtala hela händelseförloppet synes utgå från den synnerligen betänkliga principen att en part har rätt att förneka för honom ogynnsamma omständigheter. Att straff ej bör ifrågakomma, då part av misstag lämnar oriktiga uppgifter, ligger i öppen dag. Till frågan under vilka villkor och på vilket skede i rättegången förhör med part under straffansvar skall användas läser i förevarande sammanhang ställning icke behöva tagas. Dock vill utskottet framhålla, att förhör med part torde böra anlitas som bevismedel ej blott såsom processkommissionen föreslagit, då genom övrig bevisning tillförlitlig upplysning ej kunnat vinnas, utan även såsom primärt bevismedel.

Rörande formen för parternas hörande under ansvar har departementschefen ifrågasatt antingen att belägga varje falsk utsaga vid huvudförhandlingen med straffansvar eller att anordna ett särskilt förhör, vid vars företagande förhörets karaktär skulle uttryckligen angivas. Dessa alternativ synas utskottet böra vid det fortsatta arbetet bliva föremål för närmare utredning. Härvid bör även frågan om straffet för falsk partsutsaga upptagas till behandling. Avgivandet av dylik utsaga synes icke böra jämföras med mened utan beläggas med ett mindre strängt straff.

Vittnen.
(13)

Vad angår bevisningen genom vittnen innebär den fria bevisprövningen såsom redan berörts, att de nuvarande vittnesjäven skola upphöra. Envar, som icke är part i målet eller intager ställning av målsägande, synes kunna höras som vittne. Därvid bör emellertid domstolen taga hänsyn till varje omständighet, som kan inverka på vittnets trovärdighet, och sålunda även beakta de förhållanden, som nu grunda jäv.

I princip bör visserligen gälla, att envar, som iakttagit något av betydelse för en rättegång, är skyldig att på kallelse infinna sig vid domstolen och meddela vad han har sig bekant i saken. Från denna regel böra emellertid viktiga undantag stadgas. Sålunda böra på sätt departementschefen antytt parts make, föräldrar, barn eller syskon icke kunna mot sitt bestridande förpliktas att avlägga vittnesmål. Ej heller bör vittne vara skyldigt att yppa något, varav skulle framgå, att vittnet eller någon av dess närmare anförvanter begått brottslig eller vanärande handling. Eftergift från vittnesplikten

bör även göras för vissa befattningshavare beträffande sådant, som de på grund av sin tjänsteplikt ej böra få uppenbara. Det synes även böra övervägas, huruvida icke, åtminstone i brottmål, befrielse från vittnesplikt kan stadgas beträffande omständigheter, som meddelats i förtroende. En ovillkorlig skyldighet att yppa även förtroliga meddelanden skulle vara ägnad att störa sammanlevnaden och stundom ställa den enskilde inför svåra inre konflikter.

Lika med departementschefen anser utskottet, att vittne i allmänhet bör bekräfta sin utsaga med ed samt att domstolen i vissa fall bör kunna medgiva, att eden utbytes mot en högtidlig försäkran på heder och samvete. Emellertid torde icke heller denna regel böra tillämpas utan undantag. Borttagandet av vittnesjäven synes böra föranleda vissa avvikelser. Såsom framhållits i de av herr Reuterskiöld m. fl. och herr Lindgren väckta motionerna kunna starka betänkligheter resas mot att höra parts närmaste anförvanter under edsansvar. Att vare sig i tvistemål eller brottmål tillåta parts make, föräldrar, barn eller syskon att avlägga vittnesed eller försäkran och sedermera i händelse av falsk utsaga utkräva straff för mened synes icke lämpligt. Där emot torde hinder icke möta att i tvistemål utan ed eller försäkran höra dylik person under straffansvar i likhet med vad här ovan ifrågasatts beträffande part. I brottmål bör sådan person kunna höras upplysningsvis.

Av grundsatsen om muntlighet i rättegången följer, att vittne skall avgiva sin berättelse muntligen. Hinder bör dock icke möta för vittne att till stöd för sitt minne anlita anteckningar eller andra handlingar. Däremot bör vid vittnesförhör skriftlig attest icke få åberopas. Därest skriftlig uppteckning — exempelvis i polisförhørsprotokoll — föreligger av vad vittnet har sig bekant, bör denna icke få läggas till grund för förhöret.

I fråga om formen för anordnande av förhör med vittne har departementschefen framhållit, att förhöret, som borde stå under domarens ledning, borde vara så ordnat, att tillfälle lämnades vittnet till en fri och såvitt möjligt sammanhängande framställning. Rörande den närmare utformningen av dessa regler ha olika uppfattningar gjort sig gällande. Inom utskottet har sålunda uttalats, att det borde ankomma på parterna eller deras ombud att handha vittnesförhöret. Härigenom skulle domaren lättare kunna bevara sin opartiska ställning och bibehålla översikten över förhandlingen. Det kunde i regel antagas, att parterna bättre än domaren kände till vad vittnet hade sig bekant i saken. Förstnämnda synpunkt gjorde sig särskilt gällande i brottmålen, där domaren genom att utfråga vittnena lätt kunde få sken av att främst vilja få den tilltalade fälld. I kraft av sin processledning borde domaren hindra olämplig behandling av vittnena, liksom han genom ytterligare frågor kunde söka vinna utredning om oklara punkter.

Mot den föreslagna anordningen kunna emellertid enligt utskottets mening välgående anmärkningar framställas. Därest förhöret ledes av parterna eller deras ombud, föreligger viss fara att vittnena genom snärjande frågor eller på annat sätt skola bringas ur fattningen. Tillika minskas möjligheterna att erhålla en objektiv och fullständig redogörelse för vad vittnena ha sig be-

kant i saken. Metoden torde även i stor utsträckning komma att leda till att parterna icke kunna själva utföra sin talan utan nödgas anlita ombud. Vittnena torde därför böra höras av rättens ordförande. Det bör emellertid stå denne öppet att, när han anser det lämpligt, överlämna åt part eller ombud att utfråga vittne. Jämväl eljest böra parter och ombud äga att, sedan domen avslutat sitt förhör, framställa de frågor de anse påkallade. Dessa frågor böra få riktas direkt till vittnet och behöva sålunda icke förmedlas av ordföranden. Domaren bör naturligen under förhöret avvisa frågor, som uppenbarligen ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Sakkunniga.

(14)

Beträffande utredning genom sakkunniga synas garantier såvitt möjligt böra skapas för utredningens opartiskhet. I allmänhet torde därför såsom departementschefen uttalat uppdrag såsom sakkunnig böra meddelas av domstolen. Innan denna utser sakkunnig, synes tillfälle böra lämnas parterna att framföra sina önskemål rörande valet av sakkunnig. Därest parterna ena sig om viss person, torde, åtminstone i tvistemål och sådana brottmål, där talan föres endast av målsägande, den sålunda föreslagne böra utses. Möjlighet bör även finnas för part att å sin sida tillkalla särskild sakkunnig. Den omständigheten att sakkunnig utses av domstolen bör själfallet icke leda till att kostnaden för hans tillkallande i tvistemål och därmed jämställda brottmål skall bestridas av det allmänna. Denna kostnad bör i regel bäras av part. Det torde i allmänhet vara lämpligt, att där parterna äro ense att överlämna tillkallandet av sakkunnig åt rättens ordförande, denne under förberedelsen fattar beslut härom. I annat fall synes frågan böra hänskjutas till rätten.

Skriftliga

bevis.

(15)

Jämväl beträffande skriftliga bevis bör såsom departementschefen anført den fria bevisprövningens grundsatser gälla. Ett annat spörsmål med avseende å dylika bevis, som bör bliva föremål för uppmärksamhet, är frågan om skyldighet att förete handling, vars innehåll kan antagas vara av betydelse såsom bevismedel. Dylik editionsplikt synes böra gälla ej blott då handlingens innehavare har en i den materiella rätten grundad skyldighet att utlämna handlingen utan även då dess företeende påkallas enbart av processuella grunder. Editionsplikt bör föreligga såväl för part som ock — ehuru i mera begränsad omfattning — för annan. Särskilt frågan om editionsplikt för annan än part erbjuder betydande svårigheter, och rätten att av dylik person påfordra handling utgivande bör omgärdas med sådana föreskrifter, att dennes berättigade intressen icke trädas för nära.

Dom.

(16)

Att domen bör grundas allenast på det vid huvudförhandlingen framlagda materialet, har redan berörts. För ett fullt tillgodogörande av detta material bör överläggningen till dom hållas i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen. Huruvida domen även bör avkunnas omedelbart efter överläggningen, synes böra bliva beroende på omständigheterna i varje särskilt mål. I regel torde — såsom för närvarande ofta sker i de grova brottmålen — domen kunna avsägas omedelbart, men möjlighet bör ej saknas att bereda ett kortare rådtrum för närmare övervägande av det föreliggande materialet och domens utformande.

Vad i det föregående sagts rörande förfarandet har i främsta rummet haft avseende å tvistemålen. De angivna reglerna böra emellertid i huvudsak gälla även för brottmålen. Beträffande dessa mål erfordras dock med hänsyn till det vid dem knutna offentliga intresset vissa särskilda bestämmelser.

I brottmålsprocessen har under senare tid den s. k. ackusatoriska principen alltmer vunnit tillämpning. Denna princip innebär, i motsats till den inkvisitoriska, bland annat att de uppgifter, som åvila staten i fråga om beivranue av brott, fördelas mellan olika statliga organ sålunda, att den brottsliges efterspanande och insamlandet av bevisningen mot honom ankommer på polis- och åklagarmyndigheter, medan domstolen uteslutande har att utöva den dömande verksamheten. Att en ny rättegångsordning bör bygga på denna princip har synts departementschefen icke kunna vara föremål för tvekan, och till denna uppfattning vill utskottet helt ansluta sig. I den ackusatoriska processen kan domstolen under målets utredning intaga den värdiga och återhållsamma ställning, som är ägnad att trygga dess opartiskhet vid avgörandet och stärka den allmänna tilliten till rättsskipningens objektivitet. Uppgiften att samla bevismaterialet lägges på organ, som ur olika synpunkter äro bättre lämpade härför än domstolen. Detta bör dock icke utesluta, att domaren, om han finner ett mål ofullständigt utrett, ingriper för att fullständiga vad som brister. Den ackusatoriska processen bereder också den tilltalade en annan ställning. Han är i princip likaberättigad med åklagaren och äger utöva de rättigheter, som i allmänhet tillkomma part. I enlighet härmed får han icke utsättas för inkvisitoriskt förhör i syfte att förmå honom till bekännelse, liksom han icke mot sin vilja kan göras till bevismedel mot sig själv.

En av den tilltalades viktigaste partsrättigheter är hans rätt att anlita försvarare. Denna rätt bör såsom departementschefen framhållit uttryckligen fastslås i lag. Åtminstone då det gäller svarare brott, bör dessutom staten sörja för att den tilltalade, om han på grund av sin ekonomiska ställning eller andra orsaker icke är i stånd att själv anskaffa försvarare, erhåller nödigt biträde.

Redan en tillämpning av den ackusatoriska principen förutsätter, att i brottmål anordnas en förberedande undersökning i syfte att bereda åklagaren material för bedömning, om åtal skall anställas eller ej. Behovet av en dylik förundersökning gör sig än starkare gällande i den mån domstolsförhandlingen i högre grad bygges på muntlighet och koncentration. Under förundersökningen skall materialet samlas och sovras samt parterna erhålla kännedom om varandras angrepps- och försvarsmedel, så att de kunna vid huvudförhandlingen i ett sammanhang slutföra sin talan.

Såsom redan antytts finnas i vårt land endast mycket knapphändiga bestämmelser om förundersökning i brottmål. I praxis har emellertid utbildat sig ett av åklagar- och polismyndigheter lett undersökningsförfarande, som i regel kommer till användning beträffande de något grövre brotten. Det rådande systemet innebär dock vissa svagheter ur rättssäkerhetens synpunkt, och uppenbarligen måste på sätt departementschefen framhållit i samband med genomförandet av en ny rättegångsordning hithörande förhållanden göras till föremål för närmare reglering i lag. Beträffande spörsmålet vilken myndighet

Särskilda regler om förfarandet i brottmål.

Allmänna grunder.

(17)

Förberedande undersökning.

(18)

skall leda förundersökningen ansluter sig utskottet till departementschefens förslag, enligt vilket denna undersökning skall, såsom hittills i allmänhet varit fallet, stå under ledning av åklagaren. Att såsom ifrågasatts inskränka åklagarens verksamhet till själva utförandet av åtalet och överlämna ledningen av förundersökningen till en särskild förhørsdomare synes ur olika synpunkter mindre lämpligt. En samverkan mellan åklagare och polis under förundersökningen torde, därest nämnda myndigheter erhålla en tillfredsställande organisation, erbjuda fullgoda garantier för undersökningens effektivitet och den misstänktes säkerhet.

Om sålunda den hittills gällande ordningen i detta avseende bör i princip bibehållas, måste dock på sätt departementschefen framhållit förändringar i åtskilliga hänseenden anses påkallade. En viktig förutsättning för vinnande av ett gott resultat är att åklagarnas kompetens stärkes, en fråga till vilken utskottet återkommer i annat sammanhang. Rörande själva tillvägagångssättet vid förundersökningen måste garantier skapas för att misstänkt person icke utsättes för inkvisitoriska eller eljest olämpliga förhörsmetoder eller överhuvud taget för behandling, som medför alltför stark psykisk eller fysisk påfrestning. Den misstänkte bör ha rätt att redan på förundersökningens stadium anlita försvarare, och möjlighet bör beredas honom att påkalla ingripande av domstol, därest förhørsledaren överskrider sin befogenhet eller den tilltalade eljest anser, att vid förundersökningen icke rätteligen förfarits.

Utskottet delar departementschefens mening att det vid underrätterna ofta tillämpade förfarandet att inleda förhandlingen med uppläsning av protokoll från förundersökningen och därefter tillfråga den tilltalade, om han vitsordar protokollets riktighet, icke bör bibehållas. Huvudförhandlingens frigörande från nämnda protokoll är bland annat av betydelse för undvikande att förhör med den tilltalade erhåller en alltför inkvisitorisk prägel. Jämväl förhör med vittnen och andra, som kunna lämna upplysningar i saken, bör som redan antytts ske utan föregående erinran om protokollets uppgifter. Att domstolen vid sitt avgörande har att taga hänsyn allenast till vad som förekommer vid huvudförhandlingen och den bevisning, som där framföres, är uppenbart.

Tvångsmedel. Nära sammanhängande med förundersökningen är frågan om de tvångsmedel, som för straffprocessens genomförande böra komma till användning. Dessa tvångsmedel innebära ingrepp i rättigheter, som för den enskilde äro av stor betydelse, och det måste därför tillses å ena sidan att samhällets intresse av att förövade brott verksamt beivras blir behörigen tillgodosett och å den andra att den enskildes rättigheter icke uppoffras i högre grad än som är oundgängligen nödvändigt.

De viktigaste tvångsmedlen äro de, som utgöra ingrepp i den personliga friheten. Vår gällande rätt känner allenast ett dylikt tvångsmedel, nämligen häktning, men vid sidan härav har i praxis utbildat sig ett förfarande med den misstänktes anhållande såsom förberedande åtgärd för häktning. Att i samband med en ny processlagstiftning detta ämne bör upptagas till laglig reglering, finner utskottet i likhet med departementschefen ligga i öppen dag.

Utskottet kan även ansluta sig till de grundsatser, som departementschefen ansett böra vinna tillämpning vid en dylik reglering. Sålunda bör varje åtgärd, som medför förlust av den personliga friheten under någon mera avsevärd tid, underställas prövning av domstol eller domare. Detta bör gälla jämväl anhållandet. Även om befogenheten att anhålla eller häkta anförtros åt polis- och åklagarmyndigheter, bör alltså, då frihetsförlusten överstiger viss kortare tid, frågan om den misstänktes kvarhållande underkastas domstols eller domares prövning. Tillika bör det stå den misstänkte öppet att oberoende härav påkalla prövning av denna fråga.

Vissa fördelar synas kunna vinnas genom införlivande med vår rätt av reseförbudet, ett tvångsmedel som, utan att innebära samma kraftiga ingrepp i den misstänktes personliga frihet som anhållande och häktning, i många fall torde kunna ersätta dessa. Uppenbarligen bör jämväl detta tvångsmedel omgärdas med garantier mot missbruk. Även frågan om andra straffprocessuella tvångsmedel, såsom beslag, skingringsförbud, husrannsakan och kroppsvisitation, synas böra såsom departementschefen framhållit i samband med genomförandet av en ny rättegångsordning göras till föremål för närmare reglering.

Departementschefen har förutsatt, att det alltid bör stå part öppet att draga underrättens avgörande under mellaninstansens, hovrättens, prövning. Till denna mening ansluter sig även utskottet. Visserligen kunna skäl anföras för den uppfattningen att beträffande mål av mindre betydelse fullföljdsrätten bör kunna i någon mån begränsas, men det får ej förbises, att även i dessa mål en förnyad prövning kan vara i rättssäkerhetens intresse påkallad. En inskränkning i möjligheten att i åtminstone en instans fullfölja talan mot underrättens avgörande skulle stå i bestämd strid med den i vårt land härskande uppfattningen.

Av vad tidigare anförts framgår, att enligt utskottets mening underrättsförfarandet bör byggas på grundsatserna om muntlighet, omedelbarhet och offentlighet. Dessa principer böra, i den utsträckning det lämpligen låter sig göra, läggas till grund för förfarandet även i hovrätterna. En tillämpning av dessa principer skulle innebära bland annat, att parterna eller deras ombud skulle vara skyldiga att infinna sig i hovrätten och där muntligen utföra sin talan samt att, då domstolen skulle grunda sitt avgörande omedelbart på det förefintliga bevismaterialet, detta måste, i den mån det är av betydelse för målet i fullföljda delar, ånyo framläggas för hovrätten. Emellertid torde ett undantagslöst tillämpande i hovrätt av muntlighets- och omedelbarhetsgrundsatserna icke vara möjligt. En dylik ordning skulle bland annat i allt för hög grad fördyra rättsmedelsförfarandet och därigenom i många fall betaga parterna möjligheten att fullfölja talan mot underrätternas avgöranden. Delade meningar ha emellertid kommit till synes rörande omfattningen av de undantag, som med hänsyn härtill böra uppställas.

Vad först angår undantag från regeln om skyldighet för parterna att infinna sig i hovrätten till muntlig förhandling har departementschefen uttalat, att i mindre mål, där tvisteföremålets värde är obetydligt eller där fråga är

*Förfarandet
i hovrätt.
(20)*

om allenast bötesstraff, en ovillkorlig inställelseplikt ofta skulle framstå såsom obillig med hänsyn till de därmed förbundna kostnaderna. I dessa mål borde alltså skriftligt förfarande kunna förekomma. Emellertid skulle enligt departementschefens uppfattning domstolen alltid kunna förordna om parts hörande, liksom part som så önskade ägde att själv eller genom ombud komma tillstådes för utförande av sin talan. Var gränsen skulle dragas för de fall, då ovillkorlig inställelseplikt icke åvilar klagande, har av departementschefen icke angivits. I motsats till departementschefen ha herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud i de av dem väckta motionerna gjort gällande, att hovrätt i regel borde kunna utan muntlig förhandling avgöra dit fullföljda mål, dock att, om hovrätten på parts yrkande eller eljest så funne erforderligt, muntlig förhandling skulle äga rum.

Enligt utskottets mening böra undantagen från parternas skyidighet att inställa sig till muntlig förhandling hållas inom snäva gränser. Det muntliga förfarandet erbjuder sådana fördelar framför allt för vinnande av säkerhet i rättskipningen, att detsamma, såvitt det utan olägenhet kan ske, bör tillämpas även i andra instans. Först genom anordnande av muntligt förfarande kan offentligheten i hovrätt bliva av verklig betydelse, och därest hovrättsförfarandet, genom införande av muntlighet, i viss mån frigöres från underrättens protokoll, kunna underrätterna i större utsträckning taga hänsyn till omständigheter, som ej kunna återgivas i protokollen. Ett bibehållande i större omfattning av det nuvarande skriftliga förfarandet i hovrätt skulle innebära en betydande fara för att underrättsförfarandet komme att urarta. Å andra sidan måste beaktas, att såsom redan berörts hänsyn till parternas kostnader lägger hinder i vägen för ett fullständigt genomförande av muntlighetsgrundsatsen. En tillfredsställande lösning av detta svåra problem synes utskottet stå att vinna enligt de av departementschefen angivna riktlinjerna. Härigenom ernås i princip muntligt förfarande i andra instans men öppnas samtidigt möjlighet att i de mål, som icke kunna bära kostnaderna för en förnyad muntlig handläggning, därförutan erhålla en överprövning av underrättens avgörande. Att såsom i nyssnämnda motioner föreslagits lämna åt hovrätten att avgöra, huruvida muntlig förhandling skall äga rum, torde icke vara tillfyllest. Erfarenheterna från tillämpningen av nu gällande föreskrifter om muntligt förhör i hovrätt giva skäl till antagande, att vid bifall till detta förslag muntlig partsförhandling alltför sällan skulle komma att anlitas. Inom utskottet har den meningen uttalats, att det snarare borde undersökas, huruvida skäl föreligger för meddelande av föreskrift, att hovrätten icke bör göra ändring i underrättens bevisprövning med mindre dylik förhandling ägt rum.

I samband med frågan om anordnande av muntlig förhandling i hovrätt står spörsmålet om det sätt, varpå processmaterialet skall där framläggas. Ofta torde detta ske bäst genom parterna eller deras ombud. Farhågan att dessa icke skulle vara i stånd att klart och fullständigt redogöra för målet torde vara ogrundad. I de mål, där med stöd av de nyss angivna reglerna muntlig förhandling icke äger rum, måste dock redogörelse för målet lämnas av någon hovrättens ledamot eller där anställd tjänsteman. Det synes även

böra övervägas, huruvida icke jämväl i andra fall en föredragning bör äga rum genom hovrättens försorg. Behov av ämbetsmannaföredragning torde särskilt föreligga då klagandens vederpart uteblir och sådana omständigheter icke äro för handen, att han bör hämtas eller annorledes tvingas att komma tillstädes. Med hänsyn härtill bör, då ett mål inkommit till hovrätten, någon befattningshavare vid denna utses att taga sådan kännedom om handlingarna, att han sedan förberedelsen slutförts kan, där så erfordras, vid huvudförhandlingen föredraga målet. Efter föredragningen bör tillstädeskommen part ha möjlighet att från sin synpunkt utfylla den lämnade redogörelsen och framföra den ytterligare utredning han vill åberopa. Emellertid bör det stå parterna eller deras ombud öppet att själva framlägga målet. Detta torde särskilt komma att ske, då parterna inställa sig genom rättsbildade ombud. Genom den nu förordade anordningen torde processkostnaderna i andra instans kunna hållas nere och samtidigt trygghet skapas för en tillfredsställande föredragning av målen. Tillika öppnas möjlighet att med varandra jämföra två olika process-typer och att vinna erfarenhet rörande deras fördelar och olägenheter.

Det skäl, som främst åberopats mot införande av obligatorisk muntlig förhandling i alla mål, nämligen hänsyn till parternas kostnader, gör sig än starkare gällande i fråga om ett upprepande av bevisningen. Ett förnyat framläggande av bevismaterialet är i regel förenat med avsevärda kostnader. Härtill kommer, att förutsättningarna för bevisupptagning såsom departementschefen utvecklat äro gynnsammare i underrätt än i överrätt och att en upprepad bevisning i regel lider av betydande brister. Med hänsyn härtill har departementschefen ansett, att part alltid borde äga att i andra instans förebringa bevisning genom åberopande av protokollet över den vid underrätten framförda bevisningen. Dock borde det stå part öppet att där ånyo förebringa sin bevisning, varjämte domstolen skulle äga att av eget initiativ förordna om bevisningens förnyande i erforderliga delar. I de grövre brottmålen borde enligt departementschefens uppfattning all bevisning, som är av betydelse för målet i dess fullföljda skick, oberoende av parts yrkande därom ånyo förebringas. Mot sistnämnda uttalande har anmärkning framställts av herr Ekman, som i den av honom väckta motionen gjort gällande, att jämväl i de grövre brottmålen förnyad bevisupptagning borde äga rum allenast då part gjorde framställning därom eller domstolen eljest funne det påkallat. I de av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud väckta motionerna har uttalats, att då i hovrätt erfordrades förnyat upptagande av bevisningen, målet lämpligen kunde återförvisas till underrätten.

Lika med departementschefen finner utskottet riktigt, att i hovrätt bevisningen får förebringas genom åberopande av det i underrätten förda protokollet samt att domstolen alltid bör äga förordna, att bevisningen skall i erforderliga delar ånyo omedelbart förebringas. Däremot kan utskottet icke förorda, att rätt tillerkännes part att under alla förhållanden åter förebringa sin bevisning. Därigenom skulle part erhålla möjlighet att i onödan framtvinga ett upprepande av underrättsförfarandet med därav följande tidsförlust och kostnader ej blott för det allmänna utan även för motparten, vittnen med flera.

Det synes därför böra läggas i domstolens hand att pröva, huruvida behov av förnyad bevisupptagning föreligger. Dessa regler torde böra gälla även för de grövre brottmålen. En förnyad bevisupptagning i dylika mål skulle ofta utan att medföra någon egentlig nytta tynga domstolens arbete och medföra betydande kostnader för statsverket. Jämväl i dessa mål bör det därför bliva beroende på domstolens avgörande, huruvida bevisningen skall framläggas omedelbart eller förmedlas genom protokoll. Att för bevisupptagning återförvisa mål till underrätten torde i regel vara mindre lämpligt.

Såsom redan antytts bör även i hovrätt grundsatsen om offentlighet i rättegången tillämpas. Detta bör gälla vare sig muntlig förhandling äger rum eller icke. En sådan ordning torde vara ägnad att bryta hovrätternas nuvarande isolering och stärka förtroendet till deras rättskipning.

*Förfarandet
i högsta
domstolen.*
(21)

Innan ställning toges till frågan om anordnandet av förfarandet i högsta domstolen, synes det lämpligt att något beröra spörsmålet om begränsning av denna domstols uppgift beträffande prövningens omfattning. Processkommisionens förslag att begränsa högsta domstolens prövning till rättsfrågan har av departementschefen funnits mindre lämpligt. Till denna mening ansluter sig även utskottet. Den föreslagna begränsningen, varigenom den enskildes intresse att erhålla ett rättvist avgörande i viss mån får träda tillbaka för önskemålet att bevara rättsenheten, skulle i många fall, särskilt i brottmål, kunna leda till stötande resultat och torde vara främmande för den i vårt land härskande rättsuppfattningen. Med hänsyn till svårigheten att uppdraga en bestämmd gräns mellan rätts- och bevisfråga skulle antagligen högsta domstolen i ej ringa omfattning nödgas syssla med det rent formella spörsmålet huruvida parts fullföljda talan finge upptagas till prövning. Trygghet mot den fara, som ligger däri, att högsta domstolen vid sitt avgörande är hänvisad till det i underinstansernas protokoll återgivna bevismaterialet, torde såsom departementschefen framhållit böra sökas i den varsamhet, som högsta domstolen säkerligen kommer att ålägga sig vid vidtagande av ändring i hovrättens avgörande i bevisfrågan, vare sig denna varsamhet erhåller stöd i en uttrycklig bestämmelse i lag eller icke. På sätt departementschefen anfört synas dock särskilda anordningar vara nödvändiga för att förhindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen. Denna fråga torde vid det fortsatta arbetet böra bliva föremål för närmare utredning.

Beträffande förfarandet i högsta domstolen torde böra gälla i huvudsak samma regler, som enligt vad nyss nämnts böra tillämpas i hovrätt. Muntlig förhandling skall sålunda i regel äga rum. Parterna eller deras ombud böra ha möjlighet att, där de så önska, själva framlägga saken. Därest denna möjlighet ej begagnas, bör föredragning verkställas av tjänsteman — revisionssekreterare — med rätt för parterna att därefter utveckla sin talan. När högsta domstolen finner det erforderligt, bör bevisningen upprepas inför domstolen. Jämväl i högsta instans bör offentlighetsgrundsatsen vinna tillämpning. Utskottet kan således icke biträda det i motionerna av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud gjorda ut-

talandet att förfarandet i högsta domstolen bör fortgå efter i huvudsak samma linjer som för närvarande.

På sätt tidigare framhållits synes den föreslagna reformen främst böra avse rättegångsförfarandet och organisatoriska förändringar vidtagas endast i den mån de äro nödvändiga för att skapa underlag för ett förbättrat förfarande. Särskilt då det gäller att genomföra ändringar i organisationen är det nödvändigt att framgå med försiktighet. Organisatoriska ändringar låta sig i allmänhet icke genomföra utan betydande tidsutdräkt och ökade kostnader. Svårigheter möta att bilda sig en mening om den lämpligaste organisationen, innan erfarenhet vunnits angående omfattningen av de arbetsuppgifter, som genom ett reformerat förfarande komma att påläggas de olika organen. Härtill kommer, att den nuvarande domstolsorganisationen i hög grad uppbyggs av gammal tradition och införlivats med befolkningens åskådningssätt. Å andra sidan är det tydligt, att de ändringar, som erfordras för att domstolar och andra organ skola kunna uppbära ett ombildat förfarande, måste vidtagas. Eljest kan det nya förfarandet från början komma att utvecklas i ej önskvärd riktning. Vid genomförande av dessa ändringar bör såsom herr Lindhagen i sin motion framhållit huvudvikten läggas på underrätternas organisation. Hos dessa domstolar måste på grund av sakens natur rättsskipningens tyngdpunkt ligga, och genom skapandet av starka underrätter minskas i hög grad behovet att fullfölja talan till högre instans.

Det av departementschefen framlagda förslaget innebär beträffande domstolsorganisationen bibehållande av det nuvarande treinstanssystemet. De allmänna underrätterna skola liksom nu vara behöriga att upptaga såväl tvistemål som brottmål, och tanken att — med undantag för vissa fall — inrätta bagatell-domstolar avvisas. Till vad sålunda föreslagits ansluter sig utskottet. Inom utskottet har emellertid uttalats sympati för tanken att vissa anordningar borde vidtagas för att i särskilda fall ombesörja rättsskipningen i de grova brottmålen.

Beträffande häradsrätternas sammansättning har departementschefen icke föreslagit någon ändring. Häradsrätt skulle sålunda som hittills bestå av en lagfare domare och nämnd. Herr Lindhagen har däremot ansett, att i rätts-säkerhetens intresse kollegiala domstolar av tre rättskunniga ledamöter borde införas även på landsbygden. Tillika borde ett lekmannaelement medverka. För bibehållande av de nuvarande häradsrätterna kan emellertid enligt utskottets mening icke blott åberopas en månghundraårig tradition. Häradsrätterna ha även visat sig äga förmåga att på tillfredsställande sätt handha rättsskipningen och åtnjuta i hög grad allmänhetens förtroende.

Enighet torde råda därom, att lekmännens deltagande i rättsskipningen vid häradsrätt bör ske genom nämnd. Däremot äro meningarna i hög grad delade rörande nämndemännens antal och det inflytande, som bör tillerkännas nämnden. Under det att för närvarande det domföra antalet nämndemän är sju och endast enhällig nämnd kan överrösta den lagfarne ordföranden, har process-

**Organisa-
tionen.**
(22)

**Härads-
rätterna.**
Antalet jurist-
domare.
(23)

**Nämnde-
männens
antal och
röstträtt.**
(24)

kommissionen föreslagit, att antalet nämndemän skulle bestämmas till fem samt att, därest fyra nämndemän förenade sig om en mening, denna mening skulle gälla. Departementschefen har funnit övervägande skäl tala för att domföra antalet nämndemän borde fastställas till åtta samt att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefunnnes. I de av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud ävensom av herr Mellén m. fl. väckta motionerna har uttalats, att gällande regler om nämndens rösträtt borde bibehållas. I de av herr Reuterskiöld m. fl. samt herr Lindgren framburna motionerna har gjorts gällande, att nämndens ställning icke borde undergå någon väsentlig förändring. Herr Ekman har i sin motion förklarat, att han icke ville motsätta sig en sänkning av det domföra antalet till fem, om det av praktiska skäl kunde befinnas nödigt, men däremot ansåge bestämmelsen att blott enhällig nämnd skulle kunna överrösta ordföranden böra bibehållas, i all synnerhet om det domföra antalet sänktes.

Inom utskottet har till stöd för det framlagda förslaget att genom ändringar beträffande nämndens rösträtt öka lekmännens inflytande bland annat erinrats, att en dylik ökning, som ansetts ägnad att stärka allmänhetens förtroende för rättsskipningen, flera gånger begärts av riksdagens andra kammare. Det har vidare framhållits, att det nu tillämpade kravet på enhällighet inom nämnden medfört, att det ofta vore svårt för lekmännen att göra sin mening gällande. Därest ökat inflytande tillerkändes nämndemännen, komme de antagligen att starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse delta i dess verksamhet. Genom införande av en koncentrerad, muntlig förhandling skapades också ökade förutsättningar för nämndemännen att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning i saken.

Å andra sidan kan enligt utskottets mening starkt ifrågasättas, huruvida behov föreligger att genom ändrade omröstningsregler giva nämnden en annan ställning. Lekmännens synpunkter kunna i allmänhet göra sig gällande under förtroendefull samverkan med ordföranden, och nämndens inflytande synes såsom departementschefen framhållit i verkligheten sträcka sig vida längre än som omedelbart framgår av lagen. Ej heller kan avgörande vikt tillmätas synpunkten, att nämnden bör erhålla en starkare ställning för att kunna mot ämbetsdomarens mera formella bedömande hävda den materiella rättvisans krav. Behov av en starkare kontroll i detta avseende kan näppeligen anses förefinnas. Vidare måste beaktas, att den nuvarande ordningen bestått sedan lång tid tillbaka och att några olägenheter av densamma icke försports. Det kan även tänkas, att ett uppgivande av kravet på enhällighet skulle komma att sänka nämndens anseende. En dom, som grundade sig på ett majoritetsbeslut inom nämnden, skulle icke äga samma karaktär av ett fullödigt uttryck för den folkliga rättsuppfattningen och kunde icke erhålla samma pondus som ett avgörande, dikterat av en enhällig nämnd. Helt kan ej heller bortses från faran, att genom ändrade omröstningsregler politiska eller andra ovidkommande hänsyn kunna vinna insteg vid nämndens avgöranden. En dylik utveckling vore ur många synpunkter att beklaga och skulle säkerligen i hög grad rubba förtroendet till

nämnden. Erinras må slutligen, att den föreslagna ändringen icke är erforderlig för genomförande av ett förbättrat förfarande och sålunda faller utom den ram, som uppställts för de organisatoriska förändringarna. Av här anförda skäl finner utskottet sig böra förorda, att nu gällande regler rörande nämndens rösträtt bibehållas oförändrade. Vid sådant förhållande torde anledning ej föreligga att frågå den nuvarande bestämmelsen, att sju nämndemän utgöra domfört antal. Frågan huru många nämndemän böra närvara vid handläggningen bör göras till föremål för särskild undersökning. Detta antal bör vara så stort, att även vid tillfälligt förfall rätten är domfört. Då vid ett reformerat förfarande antalet rättegångsdagar flerstädes måste bli avsevärt större än nu, torde det för att icke tjänstgöringen skall bli alltför betungande vara nödvändigt, att för åtskilliga tingslag antalet nämndemän ökas.

Vid behandlingen av frågan om nämndens inflytande har departementschefen framhållit vikten av att olika folkgrupper bli företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning blir så allsidig som möjligt. Med anledning därav har i den av herr Mellén m. fl. väckta motionen uttalats, att det icke borde föreskrivas i lag, att nämndemän skola utses bland olika folkgrupper. Mot departementschefens nämnda uttalande är enligt utskottets mening intet att erinra. Det är naturligen ett önskemål, att olika synpunkter och kännedom om olika befolkningsgruppers levnadsförhållanden bli representerade inom nämnden. Emellertid torde det icke ha varit departementschefens avsikt, att detta syfte skulle vinnas genom direkta författningsbestämmelser.

Vägande anmärkningar kunna framställas mot den nu brukliga arbetsfördelningen mellan häradshövdingen och hans rättsbildade biträden, och tydligt torde vara, att på detta område en ändring bör ske. Departementschefen har i detta hänseende framhållit vikten av att alla mål, där bevisningen är av någon större betydelse, handhavas av domare, som äro fullt vuxna uppgiften att omhänderha dylika mål, samt uttalat, att det vore mindre tilltalande att mera allmänt överlämna handläggningen av de med hänsyn till tvisteföremålets värde eller ur andra synpunkter mindre viktiga målen åt domare med mindre erfarenhet och kvalifikationer i övrigt. Enligt departementschefens mening talade starka skäl för att organisation och arbetsfördelning ej anordnades så, att dessa mål som regel undandroges häradshövdingens handläggning. Det sagda finge icke anses utgöra hinder för att vissa enklare mål, för vilkas avgörande icke tarvades någon vidlyftigare handläggning eller utredning, såsom vissa kravmål och mindre brottmål, kunde överlämnas till yngre domare. Departementschefen har vidare uttalat, att den ordinarie domaren borde helt frigöras från bestyr, som vore av mera underordnad betydelse för den egentliga rättsvården. Handhavandet av expeditionsgöromålen syntes böra överflyttas å en vid domstolen anställd sekreterare, som hade att under eget ansvar förestå det egentliga kansliarbetet. Åt denne borde ock i den omfattning, som betingades av arbetsbördan i domsagan, anförtros handhavandet av inskrivningsärenden. Sekreteraren borde erhålla en mera stadigvarande anställning och äga sådan utbildning, att han vid häradshövdingens semesterledighet eller vid annat mera kortvarigt förfall för häradshövdingen kunde inträda som dennes vi-

Arbetsfördelning mellan häradshövdingen och hans biträden.
(25)

karie. Det ytterligare behov av juridiskt biträde, som kunde föreligga inom domsagan, syntes kunna tillgodoses genom notarier med mera tillfällig anställning. I de av herr Reuterskiöld m. fl. och herr Lindgren väckta motionerna har framhållits, att om sekreterarpost inrättades i domsagorna, systemet med biträdande domare borde bringas att upphöra.

Till departementschefens uttalande i denna del kan utskottet ansluta sig. Den föreslagna anordningen synes vara ägnad att avhjälpa nu bestående missförhållanden på detta område. Häradshövdingen torde erhålla större möjlighet att ägna sig åt de egentliga rättegångsmålen och rådande vikariatsystem komma att upphöra. Efter inrättande av sekreterartjänster torde behovet av särskilda biträdande domare komma att minskas. I en del domsagor lär emellertid vara erforderligt, att tillgång finnes till biträde, som vid sidan av häradshövdingen och sekreteraren på eget ansvar fullgör vissa domaruppgifter.

Domsago-
indelning.
(26)

Departementschefen har ansett, att den av honom förordade organisationen läte sig väl förena med den nuvarande domsagoindelningen. Med hänsyn till domsagornas i hög grad växlande storlek komme emellertid enligt departementschefens uppfattning jämkningar att visa sig nödvändiga. I fråga om de mindre domsagorna talade starka skäl för ett fortskridande på den redan inslagna vägen med en successiv omreglering av deras domkretsar. För vissa av de större domsagorna syntes, såsom ock för närvarande är fallet, särskilda anordningar böra vidtagas för arbetskrafternas förstärkande. Däremot borde enligt departementschefens mening någon mera allmän reglering av domsagorna icke förknippas med rättegångsreformens genomförande. I den av herr Mellén m. fl. väckta motionen har uttalats, att de nuvarande domsagorna med bibehållande av de gamla häraden och nuvarande tingsställena i största möjliga grad borde bibehållas och att i varje fall någon sammanslagning av domsagor icke utan tvingande skäl borde företagas mot en enhällig folkopinion inom domsagorna samt att de för närvarande alltför stora, tungrodda ämbetsverksliknande domsagorna med inskrivningsdomare, biträdande domare och understundom tiotals biträden borde vid lägligt tillfälle delas. I de av herr Reuterskiöld m. fl. och herr Lindgren avgivna motionerna har framhållits, att domsagorna icke borde göras för stora. Häradshövdingen borde enligt motionärernas mening ensam med hjälp av notarier och eventuellt sekreterare kunna handha domsagans skötsel. Likaså har i motionerna av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud framhållits, att största varsamhet borde iakttagas vid behandling av ärenden om förstörande av domsagor.

Såsom departementschefen framhållit torde det icke vara erforderligt att för genomförande av en rättegångsreform verkställa en allmän omreglering av domsagorna. Den nuvarande indelningen synes böra i stort sett äga bestånd. Antagligen komma emellertid vissa förändringar att bliva erforderliga. Av betydelse i detta hänseende är, att — enligt vad utskottet i det följande kommer att närmare beröra — ett stort antal mindre städer efter hand böra införlivas med häradsrätternas domkretsar. Beträffande de mindre domsagorna

torde liksom hittills en successiv reglering av deras områden vara påkallad. Härvid bör naturligen stor varsamhet iakttagas och tillbörlig hänsyn ägnas befolkningens berättigade intressen. I fråga om de största domsagorna torde särskilda åtgärder vara erforderliga för arbetskrafternas förstärkande. Arten av dessa åtgärder bör bestämmas i varje särskilt fall. Att nu förorda en uppdelning av dessa domsagor torde icke vara lämpligt. Slutlig ställning till frågan om domsagornas storlek kan för övrigt icke tagas, förrän erfarenhet vunnits rörande den arbetsbörda, som genom ett reformerat förfarande kommer att åläggas häradsrätterna.

Den nu flerstädes tillämpade ordningen med ett jämförelsevis ringa antal Tingsordning. tingssammanträden och ett betydande antal mål utsatta till varje sammanträde utgör såsom redan antytts ett hinder för en god rättsskipning vid häradsrätterna. (27) Såsom departementschefen förutsatt torde en förändring på detta område böra avse tätare tingssammanträden med ett mindre antal mål på varje sammanträde. Tillika har departementschefen framhållit såsom uppenbart, att tingsordningen borde lämpas efter förhållandena och behovet på varje ort, varvid nödig hänsyn borde tagas jämväl till att nämnden ej oskäligt betungades. Denna synpunkt har ytterligare understrukits av herr Mellén m. fl., vilka i den av dem väckta motionen uttalat, att vid utfärdande av bestämmelser angående antalet ting det allra största avseende borde fästas vid ortsbefolkningens behov och önsknningar.

Mot departementschefens uttalande, vilket torde på ett väl avvägt sätt tillgodose de i nämnda motion anförda synpunkterna, lärer intet vara att erinra. Vid det fortsatta arbetet bör även undersökas, huruvida i en reformerad tingsordning någon motsvarighet kan skapas till de nuvarande tremanstingen eller på annat sätt tillgång till rättsskipning på platsen kan beredas städer eller andra större samhällen, vilka icke utgöra häradsrättens vanliga tingsställe.

Någon meningsskiljaktighet torde icke råda därom, att såsom departementschefen antytt rättsskipningens ordnande och bekostande är en statens angelägenhet, ävensom att de samhällsförhållanden, som i äldre tid motiverade, att städerna i judiciellt hänseende intogo en särställning, numera bortfallit. Utskottet kan därför i princip ansluta sig till det i herr Lindhagens motion gjorda uttalandet, att rättsskipningen i städerna bör övertagas av staten. Däremot kan utskottet icke biträda samme motionärs uppfattning, att en dylik förändring bör genomföras i samband med den nu ifrågasatta rättegångsreformen. Det lärer näppeligen med fog kunna göras gällande, att städernas domstolar i allmänhet skulle komma att sakna förmåga att handha ett förbättrat förfarande och att med hänsyn därtill ett förstatligande av rättsskipningen är nödvändigt. På sätt departementschefen framhållit bör i första hand undersökas, huruvida de olägenheter, som vidlåda den särskilda stadsjurisdiktionen, äro av den art, att de icke kunna avhjälpas på annan väg. Såsom en svaghet hos den nuvarande ordningen har anförts, att den — utom i de största städerna — förekommande sammankopplingen av rättsskipning och förvaltning länder till skada för rättsväsendet. Även om denna anmärkning äger ett visst berättigande, (28)

Rådhusrätterna.
Statens övertagande av rättsskipningen i städerna.
(28)

tigande, lärer det ej vara erforderligt att med hänsyn härtill genomföra en avlösning av den särskilda stadsjurisdiktionen. Mera vägande äro de erinringar, som framställts mot den nu tillämpade ordningen för tillsättande av städernas domare. Denna ordning kan såsom redan berörts icke anses i erforderlig mån trygga en god rekrytering och lägger hinder i vägen för skapande av ett enhetligt domarstånd. Emellertid torde såsom departementschefen framhållit det icke vara nödvändigt att för undanröjande av dessa brister först statliga rättsskipningen i städerna. En tillfredsställande lösning torde, åtminstone tillsvidare, kunna vinnas genom en reform av ordningen för stadsdomarnas tillsättande. Till de ändringar, som i detta avseende böra vidtagas, vill utskottet återkomma i det följande.

Ehuru utskottet sålunda finner, att ett allmänt överförande till staten av rättsskipningen i städerna icke påkallas av rättegångsreformens genomförande, ansluter sig utskottet till departementschefens uppfattning, att åtgärder i detta syfte äro nödvändiga beträffande de mindre städerna. Ett bibehållande av dessa städer såsom självständiga jurisdiktionsområden kan icke anses tillfredsställande. Även om vid tillsättande av domartjänsterna i dessa städer sökande med erforderlig kompetens kunna påräknas, måste det befaras, att på grund av göromålens ringa omfattning domarna icke skola vara i stånd att vidmakthålla sin förmåga och sitt intresse för rättsskipningen. I allt fall kunna de icke i sitt arbete förvärva den erfarenhet och vana vid handläggning, som äro önskvärda. Det måste även anses vara misshushållning med kraft och penningmedel att för de fåtaliga och i regel enkla domaruppgifterna i de små städerna bibehålla särskilda domstolar. En ändring i dessa förhållanden kan icke vinnas utan en ökning av domkretsarnas omfång. I detta syfte böra de mindre städerna förenas med kringliggande landsbygd till en domsaga. Denna uppfattning har redan godkänts av statsmakterna vid antagande av nu gällande lag om stads läggande under landsrätt. Där det med hänsyn till stadens storlek finnes påkallat, bör staden — eventuellt tillsammans med angränsande landsbygd — kunna bilda eget tingslag inom domsagan. Beaktande bör även skänkas förslaget att låta häradsrätten i stadstingslag bestå av, jämte häradshövdingen såsom ordförande, två lagfarna rådmän. Ett genomförande av detta förslag synes emellertid erbjuda vissa praktiska svårigheter. I samband med borttagandet av den särskilda jurisdiktionen bör utredning verkställas rörande det ekonomiska mellanhavandet mellan staten och vederbörande stad. Vid ordnande av detta mellanhavande bör som huvudregel gälla, att stad, som förlorar sin särskilda jurisdiktion, skall befrias från de med den förutvarande domstolsorganisationen förbundna kostnaderna.

I frågan var gränsen skall dragas mellan de städer, som kunna behålla sin nuvarande jurisdiktion, och dem, som böra bilda gemensam domsaga med kringliggande landsbygd, ansluter sig utskottet till departementschefens uppfattning. Den bestämmande synpunkten synes sålunda böra vara, att den särskilda rättsskipningen bibehålles allenast i de städer, som genom sin folkmängd, sina ekonomiska förhållanden och andra omständigheter äga förutsättningar att uppbära en egen rättsskipning av tillräcklig styrka. Vid bedömande av denna

fråga kan naturligen avgörande vikt icke tillmätas den omständigheten, att stad för närvarande har eller är beredd att bestrida kostnaden för en rådhusrätt, som fyller detta anspråk.

Då utskottet sålunda förordar, att den nuvarande, av städerna bekostade rättsskipningen i viss utsträckning bibehålles, vill utskottet samtidigt framhålla, att denna fråga nära sammanhänger med spørsmålet om städernas förvaltning. Problemet om förhållandet mellan magistraten och de kommunala organen torde inom en nära framtid böra erhålla sin lösning. Skulle denna lösning innebära en överflyttning från magistraten av de kommunala och statligt-administrativa uppgifter, som nu åvila densamma, kommer frågan om förstärkandet av rättsskipningen i ett annat läge.

Därest enligt vad nu angivits rättsskipningen i de större och medelstora städerna bibehålles såsom en stadens angelägenhet, synes på sätt departementschefen anfört anledning saknas att föreslå ändring beträffande rådhusrätternas organisation, såvitt angår antalet juristdomare. I rådhusrätt böra sålunda tre lagfarna ledamöter ha säte.

Såsom redan berörts kunna allvarliga anmärkningar framställas mot den nu gällande ordningen för tillsättande av städernas domare. Vare sig valrätten tillkommer stadsfullmäktige eller stadens i allmänna angelägenheter röstberättigade invånare, äro väljarna i regel urständssatta att bedöma de sökandes kvalifikationer såsom domare. Ej sällan kunna vid valen obehöriga hänsyn göra sig gällande. Den utnämningssätt, som bland annat vid tillsättande av borgmästare tillkommer Kungl. Maj:t, erbjuder ej tillräcklig garanti för att till dessa befattningar skola erhållas lämpliga personer. En ogynnsam verkan av den gällande ordningen är även, att en skiljelinje uppkommit mellan den statliga domarkåren och städernas domare. I följd härav sakna i regel stadsdomarna den mera allsidiga utbildning, som erhålles genom tjänstgöring i olika domstolsinstanser, under det att de statliga domarna endast undantagsvis förvärvat den erfarenhet, som kan vinnas genom arbete i en större rådhusrätt. För undanröjande av dessa olägenheter synes såsom departementschefen föreslagit valrätten böra begränsas inom ett förslag, vid vars uppsättande allmänna befordringsgrunder skola vinna beaktande. Emellertid torde, såvitt angår befattning, som tillsättes av Kungl. Maj:t, förslaget icke böra vara ovillkorligt bindande utan till befattningen kunna i särskilt fall utses person utom förslaget, som förordats av staden och enligt allmänna befordringsgrunder bör jämte de på förslaget uppsatta kunna ifrågakomma till befattningen. Den föreslagna anordningen synes på ett lämpligt sätt trygga det statliga inflytandet på domarnas tillsättande. En förutsättning för vinnande av den önskade cirkulationen inom domarkåren är vidare såsom departementschefen framhållit, att stadsdomarnas löneförhållanden ordnas efter i stort sett samma grunder, som gälla för motsvarande befattningshavare i statens tjänst, eller i allt fall att stadsdomarna ej komma att i avlöningshänseende intaga en i förhållande till övriga domare mindre gynnsam ställning.

I visst samband med frågan om det inflytande, som vid tillsättande av domare bör tillkomma städerna, står spørsmålet om införlivande med städernas

Antalet juristdomare.
(29)

Ordningen för tillsättande av domare.
(30)

Nämnd.
(31)

domstolar av ett lekmannaelement. Departementschefen har ansett, att i rådhusrätt lekmän borde delta i rättsskipningen i de grövre brottmålen. I dessa mål skulle rådhusrätten enligt departementschefens förslag bestå av tre lagfarna ledamöter jämte nämnd av åtta personer. Beträffande omröstningen borde gälla, att allenast enhällig nämnd kunde fälla utslaget mot de lagfarna domarnas enhälliga votum. Måhända borde härtill fogas det förbehållet, att därest ämbetsdomarnas mening vore mildare, denna mening skulle gälla. Därest skiljaktighet föreläge mellan de lagfarna ledamöterna, och ett antal av sex nämndemän anslöte sig till den mening, som uttalats av den skiljaktige ämbetsdomaren, borde denna mening bliva utslagsgivande. I den av herr Ekman väckta motionen har uttalats, att införande av nämnd i rådhusrätt syntes kunna godkännas, under förutsättning att allenast enhällig nämnd tillåtes fälla utslag mot de lagfarna domarna, vare sig dessa vore ense eller av skiljaktig mening. Däremot ha herr von Geijer m. fl. i den av dem framburna motionen funnit förslaget om nämnd i rådhusrätt icke böra biträdas. Även herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud ha i sin motion uttalat viss tvekan rörande behovet av nämnd i stadsdomstolarna.

Till stöd för förslaget att införa nämnd i rådhusrätterna ha inom utskottet åberopats de skäl, som ansetts i allmänhet tala för lekmäns anlitan i rättsskipningen. Sålunda har framhållits, att nämndemännen kunde antagas komma att tillföra domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning skulle kunna på ett lyckligt sätt komplettera ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt skulle lekmännens deltagande vara ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Dessa hänsyn framträdde särskilt i fråga om brottmålen. De där förekommande spörsmålen, bland vilka bevisnings- och andra omdömesfrågor intoge ett betydande rum, lämpade sig i hög grad för lekmännens deltagande och ägde stor förmåga att fånga deras intresse. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som äro förenade med straffrättsskipningen, vore det särskilt angeläget att på detta område stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Mot införande av nämnd i rådhusrätterna kunna emellertid framställas välgående anmärkingar. Förutsättningarna för ett verksamt lekmannadeltagande äro avsevärt sämre i de större städerna än annorstädes i landet. Hos städernas invånare kan icke påräknas samma intresse för rättsskipningen som bland landsbygdens befolkning, och det är antagligt, att tjänstgöringen vid domstolen komme att uppfattas allenast som en betungande plikt. I motsats till häradsnämnden saknar nämnden i städerna stöd av all tradition, och det kan befaras, att den icke skulle komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som nämnden på landsbygden. Betydande svårigheter möta, då det gäller att inordna nämnden i en kollegialt sammansatt domstol; därom vittna även de föga tillfredsställande omröstningsreglerna. Härtill kommer, att något behov att införa nämnd i städerna icke gjort sig gällande. Det torde icke kunna bestridas, att rådhusrätterna i de städer, varom nu är fråga, även i sin nuvarande sammansättning på ett tillfredsställande sätt fylla sin uppgift och att de jämväl i stort sett omfattas av allmänhetens förtroende. Ef-

ter övervägande av nu anförda omständigheter har utskottet ansett sig böra avstyrka inrättande av nämnd vid rådhusrätterna. Detta utesluter naturligen icke att i särskilda grupper av mål tillfälle kan beredas lekmän att medverka vid rättsskipningen i stadsdomstolarna. Vid behandlingen av denna fråga synes böra undersökas, huruvida icke ökade möjligheter böra skapas att i mål rörande brott, föröfvade av personer under aderton år, utnyttja den sakkunskap, som finnes inom barnavårdsnämnderna eller hos andra organ för ungdoms- och barnavård.

Departementschefen har i sitt yttrande icke berört frågan om inrättande av särskilda förlikningsorgan. Däremot har herr Lindhagen i sin motion uttalat, att övervägande borde ske om införande av en domstolsinstans motsvarande de norska förlikningsråden. Denna mening kan utskottet icke biträda. Visserligen torde det i många fall vara önskvärt, att försök göres att uppnå förlikning mellan parterna — tillfälle härtill torde såsom redan berörts ej sällan erbjuda sig under förberedelsen — men att för detta ändamål skapa särskilda organ synes icke påkallat. Svårigheter torde mångenstädes möta att finna för uppdraget lämpliga personer, och den föreslagna anordningen skulle, om förlikningsförfarandet gjordes obligatoriskt, öppna möjlighet för tredskande part att hindra motparten att snabbt komma till sin rätt.

*Särskilda
förliknings-
organ.
(32)*

En nödvändig förutsättning för anordnande av muntlig förhandling i andra instans är att hovrätterna bliva lätt tillgängliga för den rättssökande allmänheten. Enighet torde ock råda därom, att i detta syfte en uppdelning bör ske av de båda större hovrätterna. Däremot ha delade meningar kommit till synes rörande frågan huru långt denna uppdelning bör fullföljas. Processkommissionen antog, att den lämpligaste organisationen skulle ernås, om hovrätternas antal bestämdes till lägst sju och högst nio. Ekonomisakkunnigas förslag grundades på processkommissionens alternativ med sju hovrätter, men kostnadsberäkningar verkställdes jämväl för en indelning med allenast fem dylika domstolar. Enligt departementschefens förslag borde antalet hovrätter icke överstiga sju eller sättas lägre än fem. Departementschefen har därvid utgått från att ur Svea hovrätt borde utbrytas åtminstone en norrländsk hovrätt samt att en västsvensk hovrätt skulle inrättas i Göteborg. Den ytterligare uppdelning, som kunde ifrågakomma, borde i främsta rummet avse de norrländska länen. I de av herr Reuterskiöld m. fl. samt herr Lindgren väckta motionerna har förordats, att antalet hovrätter måtte bestämmas till nio, nämligen, förutom de nu befintliga, tre hovrätter i Norrland, en hovrätt i västra Svealand, en västsvensk hovrätt i Göteborg samt en östsvensk hovrätt exempelvis i Kalmar.

*Hovrät-
terna.
Hovrätternas
uppdelning.
(33)*

För vinnande av önskemålet att göra hovrätterna lätt tillgängliga bör antalet hovrätter vara jämförelsevis stort. Härigenom underlättas även den hovrätternas åliggande uppsikten över rättsskipningen vid underrätterna. En alltför stark uppdelning av hovrätterna är dock förenad med vissa olägenheter. Kostnaderna för ett stort antal hovrätter skulle bliva högst betydande. Vidare böra hovrätternas jurisdiktionsområden vara så stora, att arbetsuppgifterna

bliva tillräckligt allsidiga och intresseväckande. Genom att hovrätterna icke göras alltför små undvikes den fara för ensidighet och begränsning, som följer av tvånget att under små förhållanden ständigt samarbeta med samma lilla krets av kolleger, och underlättas en god rekrytering. Med ett mindre antal hovrätter ökas även möjligheterna att bevara enheten i rättstillämpningen. Efter övervägande av nu anförda omständigheter har utskottet ansett sig kunna biträda departementschefens mening, att antalet hovrätter bör bestämmas till lägst fem och högst sju. Vid en uppdelning av hovrätterna bör emellertid stor försiktighet iakttagas och deras antal icke sättas högre än som oundgängligen påkallas. Uppenbarligen måste åtminstone en hovrätt inrättas i Norrland, och starka skäl synas även tala för att en hovrätt förlägges till Göteborg.

Hovrättsting.
(34)

Såsom en utväg för att göra hovrätterna lättare tillgängliga har ifrågasatts, att hovrätt i vissa fall skulle kunna hålla särskilt sammanträde — hovrättsting — å plats utom förläggningsorten. Departementschefen har ansett skäl förefinnas för en sådan anordning i de grövre brottmålen. Huruvida jämväl i andra mål dylika sammanträden kunde visa sig lämpliga, vore enligt departementschefens uppfattning i ej ringa grad beroende på det antal, till vilket hovrätterna bestämdes. Skulle detta begränsas till fem, syntes särskilt för de norrländska länen behovet av hovrättsting vara uppenbart. För sådant fall borde det tillkomma hovrätten att med hänsyn till varje måls beskaffenhet och övriga omständigheter själv avgöra, huruvida målet skulle handläggas i vanlig ordning eller vid hovrättsting. I den av herr Ekman väckta motionen har uttalats, att hovrättsting icke borde ifrågakomma. Enligt utskottets mening tala beaktansvärda skäl för att möjlighet beredes hovrätt att sammanträda å annan plats än förläggningsorten. Vid handläggning av stora mål med omfattande vittnesbevisning torde det ofta underlätta utredningen och medföra en avsevärd besparing, att hovrätten sammanträder å ort, där parter och vittnen finnas. Behov härav torde särskilt framträda i de grövre brottmålen, när hovrätten finner bevisningens upprepande erforderligt för målets avgörande. Farhågan att de särskilda sammanträdena skulle komma att inverka menligt på hovrättsarbetets behöriga gång torde vara överdriven. Utskottet vill sålunda i denna del ansluta sig till departementschefens förslag.

Antalet jurisdomare.
(35)

Vad angår antalet ledamöter på varje avdelning i hovrätt kan utskottet ansluta sig till departementschefens förslag, att det domföra antalet bör sättas till fyra. Det synes angeläget, att även i hovrätterna vikariatsystemets tillämpning begränsas.

Departementschefen har jämväl berört förslaget att vid hovrätterna eller vissa av dem inrätta särskilda avdelningar för handels- och sjörättsmål med sakkunniga bisittare. I samband härmed har departementschefen framhållit, att beaktansvärda skäl kunde åberopas för tanken att låta hovrätten såsom första instans upptaga vissa grupper av viktiga mål; på denna punkt borde dock den största varsamhet iakttagas. Utskottet, som finner uppslaget att göra hovrätterna till första instans beträffande vissa mål icke böra fullföljas, vill framhålla, att det dock synes böra övervägas, huruvida inom hovrätterna

någon längre gående specialisering än den nu förekommande kunde vara önskvärd.

Såsom en brist i den nuvarande överrättsorganisationen har från vissa håll anförts, att någon form för lekmanadeltagande i hovrätterna icke förefinnes. Med hänsyn härtill har departementschefen förordat, att jämväl i hovrätt nämnd måtte deltaga vid handläggning av de grövre brottmålen. Det domföra antalet nämndemän borde enligt departementschefens uppfattning bestämmas till åtta, och beträffande omröstning till dom borde i huvudsak tillämpas de regler, som föreslagits beträffande rådhusrätt. I de av herr Ekman samt herr von Geijer m. fl. väckta motionerna har förslaget att inrätta nämnd i hovrätt avstyrkts, varjämte herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud i sin motion uttryckt tvivel rörande nyttan av den föreslagna nämnden. På frågan om inrättande av nämnd i hovrätt kunna i huvudsak anläggas de synpunkter, som tidigare berörts vid behandling av spörsmålet om nämnd i rådhusrätt. Mot införande av hovrättsnämnd kunna dessutom åberopas vissa ytterligare invändningar av såväl principiell som praktisk art. Att närmare ingå härpå torde emellertid icke vara erforderligt. Såsom redan anförts har utskottet avstyrkt anordnande av nämnd i rådhusrätt, och vid sådant förhållande kan inrättande av nämnd i andra instans icke tillstyrkas.

Nämnd.
(36)

På sätt departementschefen framhållit torde någon mera ingripande förändring i högsta domstolens sammansättning icke föranledas av rättegångsreformen. Då enligt departementschefens förslag den föredragning inför högsta domstolen, som nu ombesörjes av revisionssekreterare, skulle i stor utsträckning ersättas av muntlig partsförhandling, bleve ett bibehållande av nedre justitierrevisionen med dess nuvarande uppgifter icke erforderligt. Med den ställning utskottet intagit till frågan om förfarandet i högsta domstolen blir läget härutinnan ett annat. För genomförande av ett förfarande enligt de av utskottet angivna riktlinjerna torde komma att erfordras tillgång till ett icke obetydligt antal revisionssekreterare.

Högsta domstolen.
(37)

Under det att sålunda i departementschefens förslag den nuvarande domstolsorganisationen lämnats i huvudsak orubbad, har en genomgripande omläggning föreslagits beträffande åklagarväsendet. Vid underrätterna skulle åklagargöromålen uppdelas på två grupper av befattningshavare. De medelsvåra och grövre brottmålen skulle anföras åt mera kvalificerade åklagare med fullgod juridisk utbildning, statsåklagare, medan lindrigare brott skulle kunna åtalas av åklagare med lägre kompetens, underåklagare. Det syntes böra undersökas, huruvida i syfte att höja de sistnämndas kvalifikationer för åklagarvärvet en lämpligare arbetsfördelning mellan de nuvarande landsfiskalerna kunde ernås genom att å skilda befattningshavare överflytta å ena sidan åklagar- och polisgöromålen och å andra sidan landsfiskalens övriga åligganden. Underåklagare borde tillika vara polismyndighet. Huruvida en dylik anordning vore lämplig även beträffande statsåklagare, har departementschefen lämnat öppet. Emellertid har han framhållit, att med hänsyn till statsåklagarens befattning med förundersökningen i brottmål i varje fall en

Åklagarväsendet.
(38)

nära samverkan mellan honom och polismyndigheten borde vara rådande. De större och medelstora städerna, där den kommunala rättsskipningen alltjämt skulle bibehållas, borde i samma utsträckning som hittills ha att draga försorg om åklagarväsendet, och i de största städerna borde jämväl statsåklagarna falla på stadens lott. I de städer, vilka komme att i judiciellt hänseende förenas med kringliggande landsbygd, skulle den nuvarande ordningen beträffande stadsfiskalstjänsterna bestå, därest staden vore tillräckligt stor för att bilda eget åklagardistrikt, men eljest en sammanslagning komma till stånd även i fråga om åklagardistriktet. Vad angår organisationen av åtalsmyndigheten i hovrätt, har departementschefen förordat, att i sådana fall, där vid underrätt talan förts av underåklagare, åklagartalan i hovrätten måtte utföras av särskilda där anställda åklagare, hovrättsfiskaler, medan i övriga mål, åtminstone de grövre brottmålen, den statsåklagare, som utfört åtalet i den lägre instansen, borde föra talan jämväl i hovrätten. Åt den statsåklagare — förslagsvis benämnd förste statsåklagare — som vore förlagd till hovrättsstaden, borde inrymmas förmanställning för övriga statsåklagare under hovrätten samt för hovrättsfiskalerna. Rätt att fullfölja åtal till högsta domstolen skulle tillkomma allenast justitiekanslern samt i vissa fall justitieombudsmannen och militieombudsmannen. I de mål, där talan fullföljes av den tilltalade, skulle åtalet i högsta domstolen bevakas av någon av nyssnämnda åklagare eller av någon hos dem anställd tjänsteman.

Departementschefen har även berört en av särskilda inom socialdepartementet tillkallade sakkunniga avlämnad förberedande utredning angående omorganisation av landsfiskalsbefattningarna m. m. De sakkunnigas förslag — som enligt vad de sakkunniga betonat icke närmast inginge såsom ett led i förberedelserna till en rättegångsreform utan avsåge att genomföra sådana trängande förbättringar i bestående ordning, som vore i sig själva berättigade och alltså borde genomföras vare sig någon processreform komme till stånd eller ej — innebar bland annat en uppdelning av landsfiskalsgöromålen på två grupper av befattningshavare, landsfiskaler och häradsfogdar. Uppdelningen skulle i huvudsak ske efter den grunden, att fiskalerna skulle omhänderha polis- och åklagarväsendet, under det att utsokningsväsendet, däri inbegripet indrivning och redovisning av skatter och böter, skulle övertagas av fogdarna, till vilka även borde kunna överföras vissa landsfiskalerna för närvarande åvilande allmänt administrativa uppgifter. De sakkunniga, som förutsatte, att landsfiskalsdistriktet skulle i huvudsak sammanfalla med domsagorna, framlade vidare förslag rörande den kompetens, som bör krävas för befordran till landsfiskal. Enligt de sakkunnigas mening skulle fiskalerna efter den föreslagna organisationens fullständiga genomförande vara kompetenta att utföra alla åtal i första instans, och för denna instans skulle i framtiden alltså icke erfordras några särskilda, högre kvalificerade åklagare för de grövre brottmålen. Mellan underåklagarna och den högsta åklagarmyndigheten måste emellertid, framhöllo de sakkunniga, i en framtida organisation finnas en kategori överordnade åklagare med uppgift bland annat att avgöra, när underrätts utslag skulle överklagas, samt att utföra åtalet i hovrätten. Den

framlagda utredningen, över vilken yttranden inhämtats, är för närvarande föremål för behandling inom socialdepartementet.

I den av herr Ekman väckta motionen har anförts, att det borde tagas under övervägande, dels huruvida icke en sådan rekrytering av den redan bestående kåren av åklagare vid underrätt kunde åstadkommas, att denna bleve jämväl framdeles kompetent att utföra åtal i alla mål, dels huruvida icke vid varje hovrätt borde inrättas en särskild åklagarkår av hovrättsfiskaler med uppgift såväl att besluta om fullföljd av ett vid underrätt anhängiggjort åtal som ock att inför hovrätten utföra åklagartalan i de av underåklagare eller tilltalade fullföljda målen.

Redan tidigare har framhållits, att de nuvarande åklagarmyndigheterna ej alltid äro vuxna de dem åvilande uppgifterna. Behovet av en förbättrad åklagarorganisation blir än starkare efter genomförande av ett på moderna principer grundat brottmålsförfarande. Med hänsyn härtill synes det angeläget, att en reform av åklagarväsendet snarast möjligt kommer till stånd. Rörande riktlinjerna för detta reformarbete kan utskottet för närvarande icke uttala sig. Utskottet har så mycket mindre anledning att ingå på denna fråga, som nyssnämnda förberedande utredning ännu icke slutbehandlats. Visserligen äro de där framlagda förslagen icke betingade av den ifrågasatta rättegångsreformen, men de sammanhånga dock så nära med den blivande åklagarorganisationen, att denna icke kan behandlas utan att hänsyn tages till den pågående utredningen. Vid det fortsatta arbetet torde samtliga de framkomna uppslagen böra tagas under omprövning.

Ehuru utskottet såsom redan berörts icke funnit sig böra förorda, att rätten att föra annans talan i någon instans begränsas till rättsbildade personer, anser utskottet synnerligen angeläget, att tillgång finnes till en kår av väl utbildade advokater, vilka äga förmåga och vilja att främja en god rättsskipning. Behovet av ett gott advokatstånd blir än starkare efter införande av ett på koncentration och muntlighet byggt förfarande. Visserligen torde på sätt departementschefen anfört advokatverksamheten alltjämt böra äga karaktär av ett fritt yrke, där det naturliga urvalet får göra sig gällande, men möjlighet bör dock finnas för ingripande, då ett dylikt påkallas för tillgodoseende av rättsskipningens intresse. Hur detta syfte skall vinnas bör såsom departementschefen uttalat bliva föremål för närmare övervägande.

*Advokat-
väsendet.*
(39)

Rörande det väckta förslaget att överflytta överexekutorsgöromålen från länsstyrelser och magistrater till de allmänna underrätterna har departementschefen — med erkännande av det principiellt berättigade i en dylik omläggning — ansett att med åtgärder på detta område borde tillsvidare anstå. Emellertid kunde vid lagstiftningsarbetets fullföljande komma under omprövning att från överexekutor överflytta vissa grupper av ärenden, som med hänsyn till sin beskaffenhet vore i högre grad ägnade att handläggas av domstol än av administrativ myndighet. Till denna departementschefens mening ansluter sig utskottet. Frågan om överexekutorsgöromålens hand-

*Över-
exekutors-
göromålen.*
(40)

läggning synes icke stå i det nära sammanhang med en reform av rättegångsväsendet, att den nu behöver upptagas till prövning. I den mån städernas rättsskipning i större utsträckning övertages av staten och det nu bestående sambandet mellan rättsskipning och administration därigenom brytes, torde emellertid för städernas del ett upptagande av detta spörsmål vara oundgängligt.

Utbildnings- och befördringsgång.
(41)

I samband med behandlingen av de organisatoriska frågorna har departementschefen angivit vissa riktlinjer för utbildnings- och befördringsgången. Beträffande det framtida ordnandet av domaraspiranternas utbildning har departementschefen framhållit, att den första utbildningen borde vara förlagd till underrätt. Aspiranten skulle där i första hand ha att biträda sekreteraren och häradshövdingen i deras göromål. Därefter borde det kunna anförtros honom att vid ledighet för sekreteraren upprätthålla dennes befattning, dock utan befogenhet att såsom ordförande i häradsrätten handlägga rättegångsmål. Efter denna första tjänstgöring, som helst borde uppdelas å häradsrätt och rådhusrätt och som beräknades taga i anspråk en tid av omkring tre år, skulle övergång ske till hovrätt. Den första tjänstgöringen i hovrätten borde avse biträde vid hovrättens protokoll och å hovrättens expeditioner samt vid uppsättande av promemorior i mål, som skulle föredragas av referent. Efter någon tid kunde åt aspiranten överlämnas föredragning av dylika mål samt utförande såsom fiskal av åklagartalan i enklare brottmål. Tjänstgöringen i hovrätten, som borde omfatta en tid av minst ett år, borde äga karaktär av ett prov, varigenom lämpligheten för domarkallet närmare utröntes. Genomgången härav borde berättiga till förordnande såsom sekreterare vid häradsrätt. Sådant förordnande borde i allmänhet avse en tid av minst tre år. Sekreteraren hade att förestå expeditionen, deltaga i eller på eget ansvar förrätta till inskrivningsväsendet hörande göromål samt efter häradshövdingens anvisning biträda vid beredande av mål och ärenden. Dessutom borde han kunna erhålla förordnande att handlägga enklare mål och ärenden ävensom att vid semesterledighet eller mera kortvarigt förfall för häradshövding eller ledamot i rådhusrätt tjänstgöra såsom dennes vikarie. Väl vitsordad sekreterartjänstgöring borde berättiga till förordnande att under längre tid uppehålla befattning i hovrätt såsom föredragande eller fiskal samt att inträda som ledamot i hovrättsråds ställe. Efter något års förlopp borde följa utnämning till assessor. Genom denna utnämning skulle aspiranten definitivt vara godkänd för domarbanan ävensom vara behörig till mera stadigvarande förordnanden såsom vikarie för häradshövding eller ledamot i rådhusrätt eller hovrätt liksom till ordinarie domarbefattning. Departementschefen har framhållit, att vad han sålunda anfört om domaraspiranternas tjänstgöring endast vore ett förslag, som icke gjorde anspråk på att innefatta någon definitiv lösning av frågan. Sätillvida hade han emellertid ansett sig böra intaga en bestämd ståndpunkt, att den huvudsakliga utbildningen borde äga rum vid underrätt samt att tjänstgöringen under någon, ej alltför kort tid borde vara förlagd till överrätt. Hänsyn borde ock tagas till den ut-

bildning, som kunde erhållas genom tjänstgöring hos statsåklagare eller advokat.

Vad angår de ordinarie domartjänsterna har departementschefen anfört, att jämväl därvidlag en viss cirkulation mellan underrätt och överrätt borde eftersträvas. Visserligen vore det önskvärt, att ordförande- och vice ordförandeposterna å hovrätternas avdelningar bleve sluttjänster, men det borde övervägas, huruvida icke skäl förelåge för en sådan läggning av löneplanen, å ena sidan att häradshövdingbeställningarna liksom ordförandeplatserna i rådhusrätterna bleve lockande för de yngre hovrättsledamöterna samt å den andra att till ordförande- och eventuellt vice ordförandeposterna i hovrätt kunde påräknas sökande ur underrättsordförandenas krets. Departementschefen har vidare framhållit, att en utbildnings- eller befodringsplan endast kunde angiva den allmänna gången samt att i särskilda fall jämväl andra synpunkter borde vinna beaktande. Sålunda låge det nära till hands att åt åklagare och advokater bereddades ett visst utrymme vid befodran å domarbanan.

Slutligen har departementschefen berört utbildnings- och befodringsgången inom åklagarorganisationen.

Herr Ekman har i den av honom väckta motionen framhållit, att prövningen av domaraspiranterna i större utsträckning än man hittills velat medgiva borde förläggas till häradsrätterna och — i den mån rådhusrätterna i enlighet med de nya principerna ombildades — även till dessa samt att ordförande- och vice ordförandeposterna i hovrätt i regel borde besättas med äldre, därav förtjänta hovrättsledamöter. I motionerna av herr Reuterskiöld m. fl. samt herr Lindgren har anförts, att domarutbildningen huvudsakligen borde äga rum vid häradsrätt samt att prövningen av domaraspirants lämplighet borde i stor utsträckning överlämnas åt häradshövdingarna och i varje fall ske på ett tidigare stadium samt under mera betryggande kontroll än departementschefen tänkt sig. Slutligen har herr Lindhagen i sin motion uttalat, att domarutbildningen borde ske på ett mindre schematiskt och mera mänskligt sätt än som ifrågasatts, att vid förordnanden och utnämningar den yngre generationens förmåga och betydelsen av karaktärsegenskaper ej finge underskattas samt att vid utnämningar till högre domarbefattningar åtminstone vid underrätterna medverkan borde ske genom lekmannaelement på sätt för närvarande ägde rum vid stadsdomstolarna.

De föreslagna organisatoriska förändringarna, främst begränsningen av vikariatsystemet, medföra att en omläggning måste ske av utbildningsgången för de unga jurister, som vilja ägna sig åt domarbanan. Den av departementschefen i detta hänseende skisserade planen är emellertid, såsom ovan framhållits, icke avsedd att innefatta någon slutgiltig lösning av spörsmålet. Redan med hänsyn härtill anser sig utskottet icke böra göra något närmare uttalande angående det framtida ordnandet av hithörande förhållanden. Emellertid vill utskottet framhålla, att en god utbildning och rekrytering av domarkåren är en av de viktigaste förutsättningarna för vinnande av en god rättskipning och att vid ett blivande reformarbete stor uppmärksamhet bör ägnas denna fråga. Med departementschefen är utskottet ense därom, att den huvud-

sakliga utbildningen bör vara förlagd till underrätterna. Av värde synes vara, att tillfälle beredes domaraspiranterna att i större utsträckning än för närvarande är fallet tjänstgöra vid städernas underdomstolar. Såsom departementschefen framhållit bör såsom ett led i utbildningen ingå viss tids tjänstgöring i hovrätt. Då enligt vad utskottet förordat referentföredragning i hovrätt skall äga rum i större omfattning än departementschefen förutsatt, vinnes härigenom ett värdefullt tillskott till utbildningsmöjligheterna. Vid meddelande av bestämmelser rörande juristutbildningen synes böra övervägas att såsom villkor för tjänstgöring på domarbanan uppställa kravet på färdighet i steno-grafi.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att jämväl i fråga om de ordinarie domartjänsterna en viss cirkulation mellan underrätt och överrätt bör eftersträvas. Till spørsmålet om rekryteringen av ordförande- och vice-ordförandeposterna i hovrätterna anser sig utskottet dock icke böra för närvarande taga ställning. Att utsträcka reglerna om val av rådhusrätternas ledamöter till att gälla även andra domare finner utskottet icke påkallat.

På departementschefens uttalande rörande utbildnings- och befordringsgång inom åklagarorganisationen saknar utskottet — med hänsyn till den ståndpunkt utskottet intagit till frågan om reform av åklagarväsendet — anledning att ingå.

Tryckfri-
hetspro-
cessen.
(42)

I den av herr Ekman väckta motionen har anförts, att i samband med genomförandet av en ny rättegångsordning borde utredas, huruvida icke även tryckfrihetsmålen borde i vanlig ordning handläggas av de allmänna domstolarna, dock under medverkan av nämnd i såväl underrätt som överrätt. Herr Lindhagen har i sin motion uttalat, att även tryckfrihetsprocessen borde omdanas till överensstämmelse med det övriga rättegångsförfarandet och i varje fall erhålla en rimlig domstolsorganisation, vari borde ingå en hedersdomstol sammansatt av lekmän.

Onekligen kunna starka skäl anföras för en reform av rättegångsförfarandet i tryckfrihetsmål. Den nu tillämpade ordningen lider av betydande brister. Emellertid synes enligt utskottets mening tillräcklig anledning icke föreligga att i samband med den nu ifrågasatta rättegångsreformen upptaga det omfattande spørsmålet om reform av tryckfrihetsprocessen.

Rättegångs-
reformens
ekonomiska
verkningar.
(43)

Ekonomisakkunniga ha, med utgångspunkt i huvudsak från de av processkommissionen föreslagna riktlinjerna, utfört vissa beräkningar angående de ekonomiska verkningarna av en rättegångsreform. Däremot har departementschefen — under erinran bland annat att dessa beräkningar grundade sig på en i väsentliga stycken annan organisation av domstols- och åklagarväsendet än den av honom förordade — uttalat, att det icke låte sig göra att framlägga en detaljerad beräkning av de med en dylik reform förenade kostnaderna. Av gjorda överslagsberäkningar kunde emellertid dragas vissa slutsatser, som gjorde anspråk på ganska hög grad av sannolikhet. Sålunda syntes den egentliga domstolsorganisationen, om man bortsåg från vissa engångskostnader för nya domstolslokaler, icke komma att i förhållande till den nuvarande medföra nå-

gon mera avsevärd kostnadsökning. I fråga om åklagarväsendet vore däremot en ej obetydlig utgiftsstegring ofrånkomlig. Hela den av reformen föranledda kostnadsökningen skulle enligt departementschefens beräkningar efter all sannolikhet icke komma att för statsverkets del överstiga en million kronor, ett resultat som enligt departementschefens uppfattning icke kunde betecknas som oväntat eller alltför ogynnsamt.

Såsom framgår av vad tidigare anförts har utskottet för sin del förordad vissa modifikationer i departementschefens förslag. Vad utskottet föreslagit beträffande förfarandet i hovrätt och högsta domstolen förutsätter bibehållandet av ett ej obetydligt antal tjänster såsom föredragande i dessa domstolar med därav följande kostnader för statsverket. Jämväl i andra hänseenden äro de av utskottet förordade jämkningarna i departementschefens förslag av beskaffenhet att inverka på kostnadsberäkningarna. Några av dessa jämkningar äro ägnade att nedbringa kostnaderna. Härtill kommer, att utskottet ej tagit ställning till frågan om åklagarväsendets organisation. Vid sådant förhållande anser sig utskottet icke böra göra något uttalande beträffande rättegångsreformens ekonomiska verkningar eller ingå på de olika därmed sammanhängande lönefrågor och andra spörsmål, som av departementschefen berörts. Ställning till dessa problem torde icke kunna tagas, förrän utarbetade förslag och därpå grundade kostnadsberäkningar föreligga.

Vid behandlingen av frågan om rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser har departementschefen uttalat, att någon ändring i nu gällande grunder beträffande skyldigheten att hålla erforderliga domstolslokaler icke syntes böra vidtagas. Denna skyldighet borde alltså i städer, som ha egen jurisdiktion, fortfarande åvila staden, samt i övriga städer ävensom å landsbygden ankomma på vederbörande tingslag. I den av herr Frändén väckta motionen har hemställts, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t vid utarbetande och framläggande av förslag till ny processlag ville låta utreda, huruvida den skyldighet, som enligt nu gällande bestämmelser åligger landsbygdens folk i fråga om byggande och underhåll av tingshus, kunde helt eller delvis övertagas av staten. Enligt utskottets mening är den i motionen berörda frågan om bestridande av kostnaden för omförmälda ändamål förtjänt av synnerlig uppmärksamhet. Emellertid torde anledning finnas till antagande, att frågan kommer att upptagas till behandling av de sakkunniga, som jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 oktober 1929 tillkallats för att inom finansdepartementet biträda med utredning av frågan om rationell utjämning av skattetrycket inom kommunerna ävensom andra därmed sammanhängande spörsmål. På grund härav finner sig utskottet icke nu böra göra något uttalande i ämnet.

Vidkommande slutligen frågan huru den föreslagna rättegångsreformen skall sättas i verket kan utskottet ansluta sig till departementschefens uttalande att med den begränsning av reformen, som nu förordats, ett successivt genomförande därav icke är möjligt. Förfarandets olika delar sammanhänga så nära, att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att låta någon särskild del träda i kraft för sig. Utskottet kan sålunda icke tillstyrka, att på

Övergång till
den nya
ordningen.

(44)

sätt i den av herr Lindhagen väckta motionen förordats i avvaktan på reformens definitiva genomförande framläggas en provisorisk bevisningslag eller åtminstone bestämmelser om bevisning genom sakkunniga och skyldighet att utlämna handlingar. Ej heller torde det vara lämpligt, att frågan om förundersökning i brottmål och de straffprocessuella tvångsmedlen upptages till särskild behandling.

Däremot synes det vara av stor betydelse att, sedan enighet vunnits om grunderna för ett reformerat förfarande, åtgärder snarast vidtagas för att förmedla övergången till den nya ordningen. Under det att arbetet med den allmänna reformen pågår, böra därför såsom departementschefen anfört till övervägande och avgörande upptagas sådana förslag till partiella reformer, som äro ägnade att underlätta det nya rättegångsskickets införande och tillika kunna utan olägenhet inpassas i den nu bestående ordningen. Mot departementschefens uttalande angående de frågor, som i detta syfte böra upptagas till bedömande, har utskottet intet att erinra. Sålunda synes det lämpligt, att åtgärder snarast vidtagas för att möjliggöra, att staten efter hand övertager rättsskipningen i de städer, där förutsättningar saknas för ett bibehållande av egen jurisdiktion. Slutlig ställning till de grunder, som därvid böra tillämpas, torde kunna tagas först sedan förslag till lagstiftning i ämnet föreligger. Redan nu kan emellertid framhållas, att vid indragning av de särskilda stadsdomstolarna stor varsamhet bör iakttagas och städernas ekonomiska intressen vederbörligen beaktas. Vidare torde omreglering av mindre domsagor kunna ske i överensstämmelse med de principer, som tidigare vunnit tillämpning. Även härutinnan bör man framgå med varsamhet och hänsyn tagas såväl till den rättssökande allmänhetens berättigade intressen som till de kostnader, vilka vid domsagoregleringar kunna uppstå för de tingshusbyggnadsskyldiga. Frågan om en reform av inskrivningsväsendet åsyftande bland annat att förenkla förfarandet och därigenom lätta underrätternas arbetsbördas synes böra upptagas till prövning. Vissa fördelar kunna vinnas genom en lämpligare fördelning av nämndemännens tjänstgöring, och behov föreligger även av en bättre ordning för målens handläggning vid häradsrätterna. Särskilt må betonas vikten av att åtgärder vidtagas i syfte att parter och vittnen måtte undgå en tidsödande väntan på målens företagande till behandling. Att en reform av åklagarväsendet snarast möjligt bör komma till stånd, har redan berörts. Vad angår hovrätterna synes lämpligt, att frågan om uppdelning av Svea och Göta hovrätter snarast tages under omprövning. Härvid torde särskilt spörsmålet om det lämpliga antalet hovrätter i Norrland och om deras förläggning böra övervägas. Däremot synes anledning saknas att såsom förordats i de av herr Reuterskiöld m. fl. och herr Lindgren väckta motionerna jämväl i andra hänseenden redan nu skrida till en omorganisation av hovrätterna. Ehuru icke direkt sammanhängande med en reform av rättegångsväsendet torde det vara lämpligt, att åtgärder snarast vidtagas för nedbringande av den uppkomna arbetsbalansen i högsta domstolen.

Hemställan. Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen anser utskottet, att en i vissa hänseenden genomgripande reform av vårt rättegångsväsen bör komma till stånd.

Med hänsyn härtill bör såsom departementschefen uttalat arbetet med ny lagstiftning angående rättegångsväsendet och vad därmed sammanhänger utan dröjsmål upptagas. Dessförinnan synes emellertid riksdagen böra yttra sig över de tillämnade huvudgrunderna för reformen. På sätt departementschefen anført får i ett sådant yttrande icke inläggas den innebörden, att riksdagen därmed tagit slutlig ståndpunkt till de i nämnda lagstiftningsfråga ingående spörsmålen. Vid det ytterligare inträngande i ämnet, som betingas av lagstiftningsarbetet, kunna nya synpunkter framkomma, som påkalla beaktande. Riksdagen bör således, då utarbetade förslag framläggas, äga att upptaga dessa till förutsättningslös prövning.

Med stöd av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

1) att riksdagen måtte såsom eget yttrande angående de genom förevarande proposition framlagda huvudgrunderna för en rättegångsreform åberopa vad utskottet här ovan anført; samt

2) att de i anledning av propositionen väckta motionerna, i den mån de icke kunna anses besvarade genom utskottets hemställan under 1) här ovan, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 maj 1931.

På särskilda utskottets vägnar:

GEORG BISSMARK.

Vid ärendets slutbehandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Bissmark, Schlyter, Lindhagen, Eliel Löfgren, Frändén, Linder, Per Gustafsson, Johan Bernhard Johansson, Akerberg, Jonsson, Öhman* och *Wilhelm Björck*; samt

från andra kammaren: herrar *Lindqvist* i Halmstad, *Jönsson* i Boa, *Lövgren, Christenson, Wikström, Hedlund* i Östersund, *Persson* i Falla, *Fast, Olson* i Torsby, *Olsson* i Mora, *Andersson* i Prästbol och *Johansson* i Bro.

Reservationer:

Beträffande utskottets yttrande i allmänhet.

av herr *Lindhagen*, som anförde:

Rättssäkerheten.
(0)

»Propositionen betonar, att rättssäkerhet är yttersta målet för en rättegångsordning. Därom äro meningarna icke heller delade. Rättssäkerheten i landet är emellertid ytterst ett utflöde av tidens väsende. Detta betingas av den omfattning, i vilken folket från civilisationen med dess ekonomiska kamp på djupen närmar sig kulturen med dennas rötter i rättsmedvetandet.

Rättsskipningens förmåga att i sin mån bidra till rättssäkerhet sammanhänger närmast med måttet av den fullkomning, som tidsläget förmått tillföra lagarna och domarna. Dessa grundvalars vanskligheter äro väl i stort sett ungefär desamma nu som under de närmast förflutna tiderna. Det kan således icke förväntas, att rättssäkerheten, såvitt på lagarna och domarna beror, kommer att i sitt väsende bliva större med en ny rättegångsreform än under den nuvarande ordningen.

Formerna för rättsskipningen äro emellertid även av betydelse. De kunna snabbare förändras. De omspinna det aktuella livet. De göra därigenom sin insats till skapande av strömkantringar i människornas mentalitet.

Med dessa utgångspunkter har jag nödgats inlåta mig på nedanstående erinringar. Bakom dem ligger en femtioårig verksamhet inom domstolväsendets alla instanser. Såsom deltagare uti lagstiftningsarbetet under trettiofem år i skilda beställningar har denna erfarenhet kompletterats. Från olika delar av riket har jag plägat uppsökas av personer, som ansett sig hava lämnats rättslösa av samhället, och denna rättshjälp har vidgat insikten om hur det förhåller sig. Mäktigare än teknisk skolning är dock människornas medfödda mentalitet och förvärvade miljö, som obönhörligt färga synvidderna efter sina särdrag.

Behovet av en rättegångsreform.
(1)

Den nuvarande rättegångsordningen måste givetvis som allt mänskligt hava brister. De kunna förmodligen till en del avhjälpas. Problemet omfattar dock även en rannsakan av de botemedel, som erbjuda sig. De kunna icke heller undgå lyten och viktigt är att söka, såvitt möjligt, förutse dem.

Den nuvarande ordningens brister.

Vårt nuvarande rättegångsväsendes väsentliga brister äro enligt min erfarenhet särskilt följande:

1:o Domaren måste döma efter lagarna. Dessas vanskligheter överflyttas därigenom på rättsskipningen och bliva ett med densamma. Detta kan ej undgås.

2:o) Rättegångsordningen förmår ej att lämna rättshjälp åt en myckenhet vanlottade samhällsmedlemmar. Dessa nå aldrig fram ens till underdomstolarna. De måste lida och resignera.

3:o) För dem, som lyckas komma fram till underrätterna, sker det i talrika fall med besvärligheter. Detta slag av klienter, i den mån de anse avgörandet ha skett med orätt, förmå ej vädja till högre rätt.

4:o) Underdomstolarna ägnas ej den omvårdnad, som de förtjäna. De stå närmast folket och utgöra för de flesta rättssökande deras första och sista instans. De böra bliva landets främsta domstolar, de verkliga folkdomstolarna.

5:o) I domarnas utbildning och utväljande brister åtskilligt. Sinnelaget, lika viktigt som tekniken, lämnas i synnerhet ur räkningen. Den unga generationens ambition och fallenheter undanskjutas för mycket av karriern och gubbväldet.

Folket saknar inflytande på val av sina domare i häradsrätterna.

Nämnds införande även vid rådhusrätterna är ej tillräckligt övervägd.

6:o) Behovet av ny bevisningslag är sedan länge kännbart.

7:o) Parternas personliga hörande är alltför sällan påkallat trots detta förhörs dominerande betydelse för sanningens uppdragande.

8:o) Målens avgörande uppehålls ofta över hövan i underrätterna genom viligt medgivna uppskov på parternas begäran.

9:o) Bristen på förfarandets koncentration i underrätterna till en huvudförhandling är ett missförhållande även ur andra synpunkter än dess uttänjande av förhandlingarna.

10:o) Böljegången av balanser i andra och sista instans är ett stort besvär. Den kan gå upp och ned men står alltid hotande. Härigenom fördröjes avgörandet och äventyras rättssäkerheten.

11:o) Domstolsväsendet är splittrat genom att lantdomstolarna äro statliga och stadsdomstolarna företrädesvis kommunala. Detta är numera icke tidsenligt och föranleder olägenheter.

12:o) Särdeles inkonsekvent är, att rådhusrätterna äro kollegiala, vilket ökar rättssäkerheten, under det att lantdomstolarna äro organiserade med ensamdomare, vilket minskar rättssäkerheten och nämndens möjligheter till inflytande genom anknytning till meningsskiljaktigheter mellan domarna.

13:o) Häradsrätterna hava ej så täta sammanträden som rådhusrätterna, vilket är en tunga för lantbefolkningen.

14:o) I andra och tredje instans saknas offentlighet vid domstolsförhandlingarna och möjligheter till en givande partsförhandling.

15:o) Åklagaremakten anses vara otillräckligt kompetent, ehuru den förmodligen är bättre än sitt rykte.

16:o) Enhetliga bemödanden att förskona parter och vittnen från långvarig väntan vid underrätterna saknas. Hänsyn tages också endast undantagsvis att bereda dem tillfälle att sitta och avgiva sina utsagor.

17:o) Skrivbiträdena vid domsagornas kanslier och måhända vid en del rådhusrätter behandlas ännu som en pariasklass. Domstolen skall främja rätts-

säkerheten men är själv i en oundgänglig funktion till allmänt åskådande uppbyggd på dess frånvaro.

Den nya
reformens
fördelar och
brister.

Den nya rättegångsreformen vill vara inriktad på införandet av Västerlandets moderna rättegångssystem. Detta är i princip med betydande undantag i brokig omväxling byggt på vad man tekniskt kallar koncentration, muntlighet och omedelbarhet. Det bör vara den svenska lagstiftarens plikt att eftersinna, i vad mån den nu föreslagna reformen avhjälper det gällande rättegångsförfarandets ovannämnda brister, bibehåller dem eller tilläventyrs förvärrar dem. Ur denna synpunkt kunna, synes mig, beträffande förslagen konstateras eller emotes följande:

1:o) Ofullkomliga lagars vanskliga inflytande på rättsskipningen vidlåder även det nya systemet.

2:o) Rättegångsordningens oförmåga att bana väg ens till underdomstolarna för en myckenhet vanlottade samhällsmedlemmar bibehålles enligt det nya systemet.

Detta missförhållande vidgas genom det nya förfarandet, som medför större omkostnader och minskad möjlighet för enskild part att föra sin talan.

3:o) Besvärigheterna för dem, som lyckas komma fram till första instans, bibehållas även med den nya ordningen och ökas ytterligare av enahanda skäl som nyss sagts.

4:o) Underrätterna undervärderas fortfarande trots utskottets försäkran i anslutning till min motion att de böra stärkas.

5:o) Utbildningen för vinnande av ordinarie domarebefattning byråkratiseras, och sinnelaget lämnas fortfarande ur räkningen.

Den unga generationens ambition och fallenheter skola nu tämligen definitivt för mycket undanskjutas av karrieringen och gubbväldet.

Folkets inflytande på valet av sina domare vingklippes i rådhusrätterna och ifrågasättes fortfarande ej alls för häradsrätterna.

Övervägandet av nämnds införande även i rådhusrätterna är fortfarande osammanhängande och svävande.

6:o) En ny bevisningslag bebådas nu såsom en skänk av det nya systemet. Den kunde lika väl infogats i det gamla systemet och har förgäves under femtio år klappat på de mäktiges dörrar.

7:o) Parternas personliga hörande är däremot en viktig insats av det nya systemet. Även denna reform kunde lika väl inpassats i den gamla ordningen.

8:o) Det nya systemet bör verksamt förkorta målens behandling i underrätterna genom begränsningen av uppskoven.

9:o) Koncentrationen av förfarandet i första instans genom en huvudförhandling är det nya systemets betydelsefullaste befruktande insats. Den är givetvis dock icke fri från olägenheter. Utom ökade kostnader äventyrar den upplysande bevisningsmaterial, som uteblivit vid förhandlingen eller ej till dess hunnit anskaffas.

10:o) De nya förslagen utesluta ej heller balanser i andra och sista instans, om än minskat ändringssökande kan emotes i följd av ökade omkostnader.

11:o) Splittringen i domstolsväsendet genom att lantdomstolarna äro statliga och stadsdomstolarna företrädesvis kommunala bibehålles i de nya förslagen.

12:o) Fortfarande upprätthålles inkonsekvensen att rådhusrätterna äro kollegiala, vilket ökar rättssäkerheten, under det att lantdomstolarna äro organiserade med en ensamdomare, vilket minskar rättssäkerheten och nämndens möjligheter till inflytande.

13:o) Häradsrätterna bibehålles vid olägenheten av mindre täta sammanträden än rådhusrätterna.

14:o) I andra och tredje instans införas med fog offentlighet vid domstolsförhandlingarna samt möjligheter till en givande partbehandling.

15:o) Åklagarväsendet är av utskottet farligt nog utan riktlinjer hänskjutet till avvaktan av en pågående regeringsutredning.

16:o) Förslagen undanskjuta angelägenheterna av enhetliga bemödanden att förskona parter och vittnen från långvarig väntan vid underrätterna och att bereda dem tillfälle att sittande avgiva sina utsagor.

17:o) Ansatser till att ej behandla skrivbiträdena vid domsagornas kanslier och vederlikar som en pariasklass med ständigt undanskjutande av deras fasta anställning förspörjas icke heller i de nya förslagen.

Såsom de flesta reformer syssla även de nu framlagda reformförslagen föga med förslagens brister. Det talas företrädesvis om reformens förtjänster och dessa utbroderas ofta, såsom även i andra fall plägar ske, förhoppningsfullt över hövan.

Huvudgrunder för en rättegångsreform.

(2)

Den ovannämnda jämförelsen synes mig emellertid giva vid handen, att med de nu framlagda förslagens antagande med den ena eller andra modifikationen bakåt eller framåt föreligger tillräckliga anledningar att omedelbart upptaga en ny reform av vårt rättegångsväsende. Den kan och bör säkerligen dock ej komma till stånd, förrän erfarenheter om det nya, som genomförts, hunnit vinnas och kanske icke heller förrän den nuvarande generationen gått bort med sina dagspolitiska traditioner. Man måste nu taga vad som kan åstadkommas. Ett önskemål därvid vore, att vägarna åtminstone icke stängas för framtidens naturliga inriktning genom steg baklänges till och med i punkter, där den nuvarande ordningen pekar framåt.

Koncentration i målens handläggning i första instans utgör som sagt det fruktbaraste inslaget. För att undvika systemet med uppskov sönderdelas därför handläggningen i en förberedelse med principiellt skriftligt inslag och en huvudförhandling, byggd principiellt på muntlighet. I huvudsak synes mig ej vara något att erinra mot den föreslagna organisationen i denna del. Vissa modifikationer i åskådningssättet och tillämpningen, som enligt min uppfattning kunde vara till nytta, framläggas under efterföljande rubriker. Särskilt synas mig en del illusioner, som följa med nya strömningar, böra dämpas till förekommande i någon mån av felsteg, som sedan måste repareras.

Koncentration.

(3)

Förberedelse
och huvud-
förhandling.

(4)

Vid överväganden om förberedelsen bryta sig meningarna, på sätt även skett inom utskottet, om domarens uppgift såväl under förberedelsen som vid huvudförhandlingen. Denna diskussion fullföljes vid överläggningarna om förfarandet i andra och tredje instans.

Enligt gällande ordning ligger processledningen enligt lag och ännu mera praxis huvudsakligen i domarens hand. Vid underrätterna har domaren av brist på förberedelse icke kännedom om målet mer än vad som kan framgå av stämningens innehåll. När målet företages, är därför domarens första uppgift att genom företedda ytterligare dokument och frågor till parterna skaffa sig den kännedom om utgångsläget för tvisten, som enligt den nya reformen förberedelsen skulle skänka honom på ett fullständigare sätt.

Det kan väl då synas mången icke vara annat än lämpligt, att domaren, med den fylligare inblick i målet han vunnit genom den nya förberedelsen, någorlunda fylligt om än i korthet lämnar en redogörelse för målets utgångsläge vid huvudförhandlingens början. Utskottet skriver nu, att det ej synes lämpligt att huvudförhandlingen inledes med en av ordföranden lämnad redogörelse för det vid förberedelsen åberopade materialet. En sådan redogörelse skulle, säges det, i regel försvåra ett naturligt framläggande av saken från parternas sida och lätt kunna föranleda konflikter mellan domaren och parterna eller deras ombud.

Denna åskådning bygger på den rena muntlighetens teori, att ett mål bättre föredrages av parterna såsom det kallas än av domaren. Påståendet tillspetsas även så, att domaren fränkännes tillräcklig insikt i målet till skillnad från parterna för att kunna tillfredsställande redogöra för vad han vet om den förberedelse, som han dock har i uppdrag att själv dirigera fritt efter lägenhet. Samtidigt deklarerar emellertid utskottet, att möjlighet finnes för domaren att effektivt leda förhandlingen och vinna upplysning rörande dunkla punkter. Detta kan väl ej ske, om han ej genom sin uppgift, stödd av förberedelsen, redan på förhand anses stå över stridsvimlet samt kunna bemästra dess böljegång under parternas bemödanden att tala var och en för sin sak och ej för hela sanningen.

Jag kan följaktligen ej fullt förlika mig med förenämnda uttalande. Utskottet återtar emellertid omedelbart icke oväsentligt utlåtandets skrivsätt och talar för egen del. Vad ovan sagts, yttrar utskottet, hindrar naturligen icke, att ordföranden för att underlätta uppfattandet av den följande partsframställningen vid huvudförhandlingens början kort angiver det genom förberedelsen vunna utgångsläget för tvisten. I många fall, tillägges det, torde en dylik sammanfattning, särskilt för lekmännen i rätten, vara av värde.

Denna diskussion gäller sålunda, huruvida tvisten bör först upplinjeras av det allmännas neutrala representant eller genom summan av de båda parternas var för sig ensidiga framställning. Den uppkommer som sagt även vid bedömandet av huvudförhandlingens inledande i hovrätterna och högsta domstolen. Frågan blir om saken skall föredragas från början av parterna eller om huvudförhandlingen skall inledas med en neutral framställning från domstolen eller dess kansli.

För min del måste jag, stödd av ingående erfarenhet och egen praktik, säga mig, att *det gamla specifikt svenska bruket* att låta förhandlingarna inledas med en neutral framställning ingalunda är förkastlig. Det är väl så mycket mindre skäl att i detta stadium kasta bort just denna praxis, då man väsentligen bibehåller den gamla organisationen i övrigt. Genom offentligheten och rätt för parterna att sedan fritt gripa in tillgodoses även ett sådant ingripandes fördelar. *Svenskarna kunna väl finna på något värdefullt själva också.* Den nämnda kombinationen synes mig vara ett lyckligt grepp från vår sida, och man kan ju bestå sig med att åtminstone pröva metoden. Det är således enligt min mening för litet sagt, att det ej bör vara ett hinder för domstolen att framträda med en redogörelse. Den *bör* göra det, såvida ej domstolen själv anser det obehövt, och den bör ej få förhindras i denna sin skyldighet av parterna.

Den nya grundsatsen om rättegångens koncentration anses kräva bestämda föreskrifter till förhindrande av uppskov med huvudförhandlingen. Utskottet medger emellertid, att samtidigt måste, på sätt i min motion framhållits, tillses att uteblivande av vittnen, sakkunniga och parter ej får utgöra hinder för uppskov i syfte att möjliggöra utnyttjande av upplysande processmaterial. Utskottet tillägger, att ett tillgodosende av båda önskemålen erbjuder betydande svårigheter, vilka närmare belysas.

Uppskov.
(5)

Här föreligger således en betydande olägenhet med den nya ordningen, som ej uppkommer med det nuvarande förfarandet. I den mån huvudförhandlingen för att vidblivas i sin renhet måste köpas med avstående från värdefulla bevismedel, så innebär detta en minskning i rättssäkerheten med den nya ordningen.

Såsom i det föregående erinrats blir nog i stort sett säkerheten i rättsskipningen ungefär densamma med det skriftliga systemet som med det muntliga. Rättvisare domar äro knappast att emotse. I utskottets betänkande förekommer, såsom mig synes, här och var uttryck för övervärdering av muntligheten. Sålunda kvarstår på ett par ställen ett förmenande, att muntligheten är framför allt av betydelse för rättssäkerheten. Samtidigt betonar utskottet, att det nuvarande rättegångsförfarandet i alla instanser vunnit allmänhetens fulla förtroende. Och då har detta förfarande väl ej varit så farligt för rättssäkerheten. I prejudikatsamlingar skildras med stöd av protokoll, domar och inlagor märkligare tvister för att belysa rättsgrundsatser och deras utveckling. Lärda avhandlingar hava också hämtat inspiration från samma skriftliga material såsom urkälla till sanningen.

Skriftlighet
och muntlighet.
(6)

Saken är väl den, att båda metoderna, liksom allt mänskligt, ha fördelar och olägenheter. Ingendera betecknar någon fullkomning.

Skriftligheten infördes i landet i den mån samhällslivet även hos oss komplicerades och tekniken förbättrades. Den har sedan tillämpats under århundraden utan att ha satt samhället i någon fara, som påkallat ett allvarligt räddningsarbete. Det utredningsarbete, som pågått sedan 1810 och först nu lett till allvarligt ifrågasättande av en allmän rättegångsreform, talar icke heller för att någon synnerlig brådska förelegat. Det var väl därför, som en

lekmannamedlem i utskottet kunde med en viss betoning yttra såsom orden föllo: *Vi* hava icke begärt denna reform.

Att skriftligheten kunnat så länge hålla, beror väl därpå, att den i och för sig icke är förkastlig. Alla ha vi ju klart för oss, att i det praktiska livet bör man taga skriftligt på sina rättigheter, helst också med vittnen, för att vara någorlunda säker på sin rätt. Att allt, som förekom vid en domstolstvist, infördes i ett protokoll, ansåg den gamla tiden vara ett verkligt stöd för rättssäkerheten, vilket det också på sitt sätt var. Därigenom kunde parterna bäst följa processen och åberopa innehållet i protokollet även för andra ändamål. Domarna kunde i lugn besinna sig på domen. Sakens bedömande i högre instans underlättades och förbilligades. Rättegångshandlingarna blevo dessutom bevarade för kommande tiders forskningar. Detta var den gamla tidens uppfattning och erfarenheter.

Med det skriftliga systemet plockas ihop vad som kan vara av betydelse i målet. Man får tillfälle till eftertanke och efterforskningar, och hänsyn tages till svårigheter för vissa personers inställelse. Ett vanligt vittne kan nog sällan avlockas några på målet inverkan nyanser, om han hörs i stillhet vid ett tillfälle eller konfronteras med huvudförhandlingens stridstumult. Båda parterna äro i bägge fallen representerade, och domarens processledning även vid vittnesförhöret äger rum vid båda tillfällena.

Nu kom emellertid som sagt från europeiska västern parollen om att i rättsskipningen avskaffa den gamla skriftligheten och införa muntligheten. De utländska lagstiftningarna synas emellertid ställt sig i viss mån betänksamma mot en ensidig muntlighet, och vunna erfarenheter lära på senare tider ökat denna betänksamhet. Skaparen av den i Sverige berömda österrikiska rättegångsreformen varnade redan från början skarpt, såsom inom utskottet upplystes, för överdrifter i muntligheten.

På detta sätt tenderar utvecklingen i själva verket till försök efter växlande linjer till en sammansmältning mellan skriftlighet och muntlighet. I den mån ett sådant bemödande lyckas bygga ett system med fasthållande av båda principernas fördelar och undanträngande av deras olägenheter, upphör processlagstiftningen att skatta åt modernismer, som efterträdas av andra. Den blir ett varaktigt uttryck för hugfästade även på detta område av gamla sanningar. Ännu mer nalkas man en sådan fullkomning genom att på den vägen komma bort ifrån även de missförhållanden, som äro gemensamma för båda systemen.

Redan processkommissionen skattade under intryck av nödvändigheterna avsevärt åt skriftligheten. Propositionen har gjort det i än högre grad, och utskottet har i viss mån förstärkt dessa propositionens riktlinjer.

Sålunda skall nu den så kallade förberedelsen äga rum så gott som helt i skriftlighetens tecken. Stämningen i målet och åberopade dokument kunna naturligtvis ej där omsättas i muntlighet. Parternas inlagor vid förberedelsen få framläggas skriftligen. Därigenom bevaras icke blott för stunden framställningar av parternas deduktioner i bevisnings- och rättsfrågan. Likaså kunna vid förberedelsen åberopas vittnesattester och skriftliga expertutlåtanden, vilka biläggas handlingarna. All denna skriftlighet är uppenbarligen till

för att vid behov bereda domstolarna en varaktig hjälpreda att kunna leda förhandlingarna, orientera sig i sakfrågan och avkunna dom med eftertanke.

Vid huvudförhandlingen skola alla vittnesmål protokollföras. Expertutlåtanden, till och med om de äro partbeställda, lära av någon ej motiverad anledning tillåtas tynga huvudförhandlingen genom att till och med få skriftligen föredragas. Även parternas yrkanden protokollföras.

Det återstår således för den rena muntligheten endast parternas och deras ombuds motiveringar. Dessa däremot få varken skriftligen föredragas eller protokollföras. Detta kan ju också vara mindre viktigt. I den mån dessa utläggningar försvinna ur domarens hågkomst, innan avgörandet faller, kan säkerligen i de flesta fall grunddragen i parternas plädering återfinnas och igenkännas låt vara otillåtligt i deras skriftliga inlagor till förberedelsen. Vad sålunda erinrats gäller i tillämpliga delar handläggning av mål i högre rätt, i vilka plädering kommer till stånd. Där föreligga dessutom de skrifter från parter, med vilka de fullföljt ändringssökande.

Emellertid medger förslaget, att episoder även ur parternas nämnda motiveringar vid huvudförhandling kan ur den skriftliga säkerhetens synpunkt efter domarens bestämmande få inflyta i protokollet. Utskottet har tillika efter utländsk förebild ifrågasatt stenografi såsom ett ytterligare ämne i domareutbildningen. Detta ivriga bemödande att skaffa hjälpmedel för skriftlighet avser även, såsom plägar åberopas, ett underlättande för domaren att under parternas och ombudens muntliga framställningar göra anteckningar såvitt möjligt om det, som förefaller domaren vara av betydelse att hålla i minnet. Jag har själv i Oslo under en huvudförhandling iakttagit sådana bemödanden från ordförandens sida under ett långt och invecklat anförande från ena partens advokat. Således skriftligheten är som Tors bockar, den kommer igen på många vägar trots våra uppriktiga bemödanden att slakta den.

Det nya systemets fördelar äro som sagt koncentrerade i huvudförhandlingen, då allt av betydelse skall äga rum. Det må erinras, att redan nu utlösa sig vissa rättegångar i huvudförhandlingar antingen genom domstols initiativ eller kanske oftare på grund av målens natur, som uppfordrar därtill. Sådana mål äro brottmål, familjerättsmål, förmynderskapsmål och även testamentstvister. Med andra ord rättegångar, som röra personliga förhållanden. I dessa mål hava stämmingsvärden en betydande roll. Deras spel emot varandra äro vägledande. I egendomsmål däremot blir väl huvudförhandlingens lämplighet icke lika påfallande. Den har säkerligen även där övervägande fördelar. Men fall kunna förekomma, där det möter svårigheter att praktisera systemet.

Kravet att rättens beslut bör falla helst omedelbart efter huvudförhandlingen tillämpas även nu företrädesvis i förenämnda mål, som beröra personliga förhållanden. Sanningen är där ej så bunden vid juridiska doktriner. Avgörandet ställer sig oftast jämförelsevis lätt och påtagligen lättare, medan det omedelbara intrycket ligger över förhandlingarna, än till dess det hunnit förblekna genom ett uppskov.

Domens avkunnande omedelbart.

(8)

I rättegångar om förmögenhetsförhållanden, som icke äro bagatellmål, stäl-

ler sig saken ofta annorlunda. Här gäller det juridiska uttolkningar och ett vägande mången gång på guldvikt. I dylika fall blir förmodligen svårare att fälla domen genast.

Systemet fordrar ej heller detta ovillkorligt men bjuder, att uppskovet skall vara kort. Detta kan synas äventyrligt. Det har dock den praktiska betydelsen, att beslutet ej bör, såsom nu ofta sker vid underrätter särskilt i civilmål, bordläggas en avsevärd tid utan att tagas i övervägande förrän utgången av den utsatta tiden nalkas. Under tiden sysslas med andra ärenden.

I varje fall kan väl förmodas, att det nya systemet lika strängt som det gamla vill upprätthålla domarregeln, att 'en domare skall icke vara snar till att döma, ty en snar dom är varken god eller rättvis'. Fara för en hastig dom ligger dock närmare till hands understundom med den nya ordningens påkallande av omedelbart beslut.

Protokollet.

(9)

Utskottets förord för stor varsamhet vid varje ökning av protokollets omfattning kan inför förenämnda uppräknig ej betyda så mycket. Omedelbart därefter uppräknar även utskottet besinningsfullt en myckenhet saker, som i rättssäkerhetens intresse böra skriftligen bevaras.

För min del måste jag ställa mig frågande, hur det skall vara möjligt att i huvudsak färdigställa protokollet vid själva förhandlingen. Måste icke detta även tynga och förlänga förhandlingarna? Utskottet hänvisar till eventuell hjälp av stenografi men tror i alla fall, att endast ett sammanträngt referat av det material, som bör protokollföras, kan åstadkommas. Det medges vidare, att ett sådant referat i fråga om den språkliga formen och materialets ordnande icke kan mäta sig med det protokoll, som på sätt nu sker avfattas först efter förhandlingens slut. Man föreställer sig emellertid med Svea hovrätt, att denna underlägsenhet i referatet enligt det nya systemet uppväges därav att det bättre följer förhandlingens ofta en smula oregelbundna förlopp.

Även det oregelbundna förloppet, i den mån detta för läsaren bereder större omväxling och friskhet på bekostnad visserligen av materialets ordnande och fullständighet, återgives dock knappast av ett sammanträngt referat. I en sådan form måste det bli opålitligare än det med omtanke uppsatta protokollet. Det oregelbundna förloppets förtjänster komma väl till sin rätt allenast genom en fullständig stenografisk uppteckning av hela förhandlingen.

Advokat Löfgren, expert på engelskt processväsende, meddelade inom utskottet den intressanta upplysningen, att ehuru den engelska processen är typen för en utpräglad muntlig förhandling, så föres där på officiellt föranstaltande tillika ett fullständigt stenografiskt referat över hela förhandlingen. Detta utgives inom ett kort tidsförlopp även i tryck. Det är tillgängligt för domstolen och kommer vid fullföljd av talan jämväl till högre rätt att lämna denna ett hjälpmedel för bedömandet. En liknande ordning lär äga rum i Nordamerika.

Detta bevisar väl i sin mån, att anglosachserna, muntlighetens pionjärer, äro ett praktiskt, realistiskt betonat folk. De sammanslå i sitt processväsende på detta sätt muntlighetens och skriftlighetens fördelar och frigöra sig där-

med från bådas olägenheter. Men de förbise liksom vi — icke minst i de föreliggande förslagen — att menige mans bästa är den yppersta lagen. Till ett så ordnat domstolsväsende som ovan sägs släppas i stort sett och särskilt i England fram endast de kapitalstarka parterna med deras invecklade kamp om ägodelarna.

Upptagandet av frågan om parternas personliga hörande och sanningsplikt är så vitt jag förstår en fundamental förtjänst i den nya reformen. *Parterna personligen.*
(10, 12)

Nuvarande praxis att parterna ej behöva infinna sig vid rätten utan äga rätt att sända ett ombud, som ej upplevat vad tvisten rör sig om och ofta har partens uppdrag att neka eller annorledes dölja sanningen, leder målet på irrvägar, komplicerar bevisningen och ökar behovet av bevisning även kvantitativt. Att båda parterna personligen konfronteras med varandra vid samma tillfälle måste likaledes underlätta domstolens uppgift.

Ett sådant framsteg bör, synes mig, föranleda till att parternas personliga hörande kommer först i förhandlingarna och föregår advokaternas plädering. Att höra parterna först ett senare tillfälle måste förrycka handläggningen.

Vidare synes mig en så viktig angelägenhet ej få, såsom blivit föreslaget, betraktas såsom en lämplighetsfråga. Domstolen bör, säges det, där det finnes lämpligt, kalla part att personligen infinna sig. Formuleringen måste väl vara att part principiellt bör inkallas personligen och domstolen allenast medgiva undantag därifrån, när det kan anses obehövt. Vittnen äro ju skyldiga att på kallelse infinna sig personligen. Med minst lika rätt bör personlig inställelse kunna åläggas parten, som sitter inne med den yppersta kännedomen om sanningen i målet.

Även bör utan förbehåll redan nu uttalas, att beivrandet av falsk utsaga bör gälla varje sådan utsaga och icke inskränkas till ett särskilt förhör. I 22 kap. strafflagen, som handlar om bedrägeri och annan oredlighet, straffas i första rummet var och en, som genom antagande av falskt namn, stånd eller yrke eller genom annat svikligt förfarande bedrager sig till gods eller penningar eller förlust därav annan tillskyndar. I mer än ett fall bestraffas även den som mot bättre vetande avgiver falsk utsaga. Bristande sanningsplikt från parts sida i en process står nära dessa och andra bestämmelser i det förenämnda strafflagskapitlet. Anställandet av ett särskilt förhör för framtvingande av sanningsplikt vid äventyr leder till godtyckliga förfaranden med bortskymmande av den stora grundsatsen. Det får dessutom karaktär av ett inkvisitoriskt förfarande, vilket ju en human lagstiftning bör undvika.

Slutligen måste väl mången ställa sig betänksam mot förslaget att parts sanningsplikt skall utkrävas endast i tvistemål. I brottmål däremot skulle något beivrande av falsk utsaga ej ifrågakomma. Detta resulterar ju i praktiken i, att på detta senare omfattande område parts rätt att neka mot bättre vetande bibehålles. Ett sådant nekande kan visserligen få påföljder genom skärpt straffutmätning, om förseelsen blir på annat sätt bevisad, men denna utsikt är icke tillräcklig. Även om nekandet leder till frikännande, bör falsk utsaga av den tilltalade i någon detalj kunna föranleda påföljd. Det kan vara

försvarligt att begränsa undantaget från sanningsplikten till grövre brottmål, där ett nekande är mera mänskligt och bör förlåtas. Att däremot ålägga part sanningsplikt i civila mål, som röra kanske hela hans ekonomiska existens, hans rättskapacitet och andra livsintressen, men befria part från sanningsplikt i alla mindre brottmål, till och med överträdelse av ordningsföreskrifter, kan väl ej vara försvarligt.

Advokat-
tvång.
(10)

Propositionen inför icke advokattvång i första instans men påbjuder det i andra och tredje instans. Utskottet tillstyrker befrielse från advokattvång i alla instanser.

Propositionen vänder upp och ned på den nu bestående ordningen. Redan med det nuvarande förfarings sättet är advokattvånget faktiskt infört vid underrätterna. Det är där den omedelbara förhandlingen mellan livet och domstolarna äger rum, det är där som grundvalarna för målets slutliga bedömande uppbyggas. Det är därför sällan, åtminstone enligt min erfarenhet, parterna inställa sig annat än genom rättsbildade biträden, så snart det gäller någon förhandling och ej blott ingivande av handlingar. I hovrätterna däremot, där processen byggs på underrättens utredning och kompletteras företrädesvis genom inlämnande av skrifter och dokument, behövas inga rättsbildade advokater för inlämnandet av dessa inlagor. Detta sker därför i stor utsträckning och såsom i utskottet vitsordades av en representant för Göta hovrätt till största delen genom ej lagfarna biträden vid advokatkontoren eller andra lekmän.

Man kan då tycka, att om någon skillnad bör göras, borde den bestå däruti, att advokattvång införes i underrätterna. Där äger det mesta av betydelse rum, där gäller spelet att leta sig fram i samhällets allt mer invecklade irrgångar och lagstiftningens växande labyrinter, där är advokattvånget väsentligen redan faktiskt beseglat. Att införandet av muntlig plädering även genom parterna i andra och tredje instans i regeln måste i vår tid försiggå med rättsbildat biträde förklarar propositionens förslag i den delen. Med en genomförd muntlighet i dessa fördyras och begränsas dock tillträdet till de båda sista instanserna. Vetenskapliga doktriner räkna ofta mycket litet med människornas bekymmer och olika villkor utan blott med sina järnhårda konsekvenser.

I propositionens förslag ruvar ock instinktivt den gamla undervärderingen av underdomstolarna, vilka dock ur folkets synpunkt redan äro de förnämsta domstolarna och med tiden böra bliva det även rättsligt genom lagstiftningens omtanke.

Utskottets hemställan är åtminstone konsekvent. Den håller öppen möjlighet för befrielse från rättsbildade ombud vid underrätterna för åtskilliga undantagsfall. Denna befrielse är dessutom påkallad genom utskottets anslutning i viss mån till nu bestående förfarande inom de två sista instanserna. I alla händelser synes utskottet hängiva sig åt den, såsom jag tror, felaktiga hypnosens, att advokattvång är jämförelsevis mera påkallat i de högre instanserna än i underdomstolarna.

För min del instämmer jag emellertid i utskottets slutsats men har ej kunnat känna mig uppbyggd av dess motivering. Särskilt påståendet att i över-

rätt i regel de juridiska frågorna vore av större betydelse, uppfordrar till erinringar. De ha ju dock alla förelegat också vid underrätterna och där erhållit sin huvudsakliga omvårdnad. Sant kan däremot vara, att till överrätt fullföljas mera den besuttna samhällsklassens egendomstvister och dessas mera invecklade juridiska problem. I all synnerhet kommer så företrädesvis att ske, om fullföljden fördyras genom att i de högre rätterna påbjudes en ny huvudförhandling och advokattvång.

Den sedan åtskillig tid pågående reformen av den allmänna civillagen tillgår så, att olika kapitel under de skilda balkarna behandlas vart för sig, i den mån de anses mest brådskande. Varje sålunda utformat kapitel utfärdas i förväg såsom gällande lag. Därigenom vinnes, att aktuella behov skyndsammare tillgodoses, att förslagens utarbetande underlättas genom koncentrerings på en avdelning i sänder samt att allmänheten, myndigheter och i all synnerhet riksdagen ställas inför överkomliga uppgifter.

På samma sätt bör väl tillgå vid utarbetandet av ett i lagtext utformat förslag till ny processlagstiftning. Man lär inom justitiedepartementet gissningsvis förmoda, att endast lagtextens utarbetning kräver en tid av omkring tre år. Andra röra sig med siffran åtta till tio år, intill den nya reformen kommit i hamn.

Åtskilliga delar även av processreformen omfatta kapitel, vilkas färdigställande vart för sig skulle gagna den nuvarande ordningen likaväl som den nya. Kapitlet om åklagarmakten har redan utbrutits och väntas förelagt riksdagen nästa år. Frågan om förundersökning i brottmål och de straffprocessuella tvångsmedlen har av mången förordats till en sådan utbrytning.

Ett kapitel, som särskilt lämpar sig för en utbrytning och tillika är av lika betydelse för den nuvarande ordningen som för den tillämnade, är en ny bevisningslag. Insikten därom har varit allmän sedan länge. I regeringspropositioner och riksdagsmotioner har mellan åren 1884—1928 ganska oavlåtligt påkallats en sådan utbrytning. Det förnämsta hindret var under tiderna närmast före 1915, att en majoritet i andra kammaren på initiativ ursprungligen av Karl Staaff avvisade förslagen. Detta skedde icke på grund av någon avoghet mot själva saken. Skälet var misstro till den fria bevisprövningens handhavande. Det ansågs oundgängligt att förbinda reformen med en utvidgning av häradsnämndens befogenhet. Denna majoritet i andra kammaren var till större delen rekryterad från lantmannarepresentanter. År 1915 övergav emellertid andra kammarens majoritet nämnda uppfattning. Lagutskottet tillstyrkte enhälligt ett skrivelseförslag. Utskottet förklarade bevisningen inför rätta ej äga ett så nära samband med utvidgning av häradsnämndens befogenhet, att de med nödvändighet borde samtidigt finna sin lösning. 'Lagfästade av den fria bevisprövningens princip', sade utskottet, 'kan nämligen icke i och för sig anses påkalla ändring i domares och nämnds inbördes ställning'. Båda kamrarna biföllo utan avslagsyrkande eller votering utskottets hemställan. Till och med Karl Staaff uppgav sitt gamla initiativ och förenade sig i förslaget.

Ny bevisningslag.
(11)

Denna framstöt ledde ej till något resultat. Den avskrevs den 30 december 1922 i justitiedepartementet utan att ens hava remitterats till processkommissionen, tilläventyrs på kommissionens tillskyndan. Processkommissionen har liksom i viss mån även särskilda utskottet slagit mynt av den förenämnda skiljaktigheten mellan kamrarna. Vid 1915 års riksdagsskrivelse fästes intet avseende. Ja, processkommissionen har i sin historik till och med stannat vid avslagen i riksdagen och känner ej till 1915 års omslag. Om detta beror på glömska eller diplomati, är mig icke bekant.

Då år 1928 i riksdagen återupptogs initiativet från år 1915, lyckades det insamla instämmanden från nästan alla jurister inom första kammaren, däribland utskottets ordförande och vice ordförande. Man menade, att innan en eventuell allmän rättegångsreform blivit slutförd, så skulle en ny bevisningslag få tillfälle att omsider komma med sitt stöd till rättsskipningen under åtminstone denna väntetid. Förslaget strandade jämväl denna gång, därför att man önskade först taga del av det utlovade principbetänkandet om rättegångsreformen. Förslaget motarbetades också av anhängare till ett konsekvent genomförande av den moderna muntlighetsprincipen. En ny bevisningslag ville ingen motsätta sig. Genom att i förväg antaga densamma äventyrades emellertid, sade man, att de moderna reformsträvandena förlorade sitt verksamaste stöd såsom påtryckningsmedel för reformens genomförande.

Detta visar, att rättssäkerhetens främjande icke varit någon hjärtesak för de vetenskapliga anhängarna av muntligheten. Med kallt blod låter man rättsökande under årtionden gå miste om bevisningsmedel, som skulle främja sanningens utletande och förhjälpa dem till sin rätt. Även härav ådagalägges, att det nya systemet icke är framsprunget ur folkets behov. Det är en juristreform med intresset koncentrerat på ett nytt förfarande främst för de intressanta mål, som äro ett utflöde av tidens kamp om de stora ägodelarna.

I sammanhang med propositionen här nu av mig ånyo framförts det gamla kravet. Det har förordats, att i avvaktan på reformens definitiva genomförande antoges en provisorisk bevisningslag eller åtminstone bestämmelser om bevisning genom sakkunniga och skyldighet att utlämna handlingar.

Nu har justitieministern förklarat, att med den begränsning av reformen, som nu förordats, ett successivt genomförande därav icke vore möjligt. Utskottet följer parollen och förklarar, att förfarandets olika delar sammanhänga så nära, att det skulle vara förenat med betydande svårigheter att låta någon särskild del träda i kraft för sig. Detta är väl överord. Svårigheter föreligga lika litet nu som förut, och de kunna i varje fall ej bliva större därför att omfattningen av reformen blivit mindre.

Fri bevisprövning är, såsom utskottet konstaterar, redan införd i praxis. Återstår främst borttagande av vittnesjäven, vilket förr ansetts kunna ske med den gamla ordningen och således lika litet blir förhindrat nu. I förbigående må anmärkas, att det dock ej är fråga om helt borttagande av vittnesjäven. Utskottet uppräknar själv en rad av förhållanden, då de praktiskt taget komma att bibehållas. Bevisning genom experter är en fristående, olöst sak och synnerligen angelägen särskilt för de psykiatriska målen. Något hinder

att nu som förut ifrågasätta en särslagstiftning om skyldighet att utlämna handlingar finnes icke heller. Åtskillig lagtext föreligger redan, som kan tjäna som utgångspunkt.

För övrigt var det finns en vilja, där finnes också en väg. Men som sagt detta är ju en juristernas reform och icke en demokratisk reform. Rättssäkerheten i vad på bevisningslagen ankommer är icke någon angelägenhet, som väcker medkänsla för den levande generationens krav på densamma. Våra oavslåtliga bemödanden i en självklar sak hava utkämpats förgäves.

Till sist bör ej saknas en erinran, såsom skett även i min motion, att jämväl fri bevisprövning är en sak på både gott och ont. Det lägger en ofantlig makt i domstolens hand och bakom detta konturlösa rättsinstitut ruvar godtycket. Domarnas olika mentalitet får här ett stort fält för att göra sina skilda särdrag gällande.

Såsom en ledande grundsats för en rättegångsordning har åtminstone hos oss pläгат framhållas, att den bland annat bör vara billig. Vår rättegångsordning har ansetts fylla detta krav i ganska högt mått, om än utgifter i alla fall äro oöverkomliga för en mängd rättssökande och tidens prisstegringar även drabbat detta område. Särskilt lär knappast någonstädes i andra instans skänkts ett folk en så billig överprövning som i de svenska hovrätterna.

Inför detta faktum råkar den nya reformen i trångmål. Muntligheten, renodlad, kräver ett förnyande av hela förhandlingen, ehuru den samtidigt medger, att bevisningen måste bli mindre tillfredsställande, ju längre den kommer bort från urkällan eller folkdomstolarna. I varje fall anses partsförhandling böra vara obligatorisk även i hovrätterna, om ej rättssäkerheten skall äventyras. Advokattvånget, faktiskt eller rättsligt, inställer sig också. Allt detta vållar dock oändliga besvär och mycket drygare omkostnader än det nuvarande förfarandet. De fattiga målen motas bort. De rikare målen allena bli kvar på skådeplatsen. De gamla hovrätterna med sin jämförelsevis folkliga rättsskipning försvinna. Merkantilismen står som segrare på reformens valplats.

Skrivsättet i utskottets betänkande på denna punkt är högintressant. Här kulminerar pennans förtvivlade kamp i sina konflikter med livet självt samt den nya lärans konfrontering med 'de mål, som icke kunna bära kostnaderna för en förnyad muntlig handläggning'. Slutet blir, att livet segrar till sist trots allt och att läran behåller tron trots allt.

De muntliga konsekvent genomförda principerna förkunna trofast mitt i detta uppvaknande, att det muntliga förfarandet med upprepade eller nya huvudförhandlingar erbjuder sådana fördelar framför allt för vinnande av säkerhet i rättsskipningen, att detsamma bör tillämpas även i andra instans. Av kostnadsskäl allena böra undantag göras från parternas skyldighet att inställa sig till muntlig förhandling, och dessa undantag måste hållas inom snäva gränser. Livet självt däremot kommer att göra dessa undantag till regel och förvandla lärans regel till undantag. Läran har nämligen i sitt upplysta återtag nödgats inrymma parterna en valrätt. Under betäckning av denna erbjudna kompromiss komma de fattigare målen att vandra in fortfarande i täta led och med tillfredsställelse försaka den fullkomnade muntlighetens fördelar.

Förfarandet
i hovrätt.
(20)

Lärans reträtt i betänkandet blir därför ett färgspel av motsägelser och försvivlade skyddsåtgärder. Man föreställer sig, att ett bibehållande i större omfattning av det nuvarande skriftliga förfarandet i hovrätt skulle innebära en betydande fara för att till och med 'underrättsförfarandet komme att urarta'. Dunkla aningar om att systemets regel kunde förvandlas till undantag synes även föranlett anteckningen om att inom utskottet ifrågasatts till övervägande en eventuell föreskrift, att hovrätten icke borde göra ändring i underrättens bevisprövning med mindre muntlig partförhandling ägt rum. Någon anteckning har däremot icke skett, att inom utskottet också uttalats förvåning, att något sådant kunnat ifrågasättas, helst utskottet icke velat begränsa ens högsta domstolens rätt att fritt inlåta sig på bevisfrågan med stöd av det från underlydande rätter inkomna bevismaterialet.

Man skulle väl nu kunnat tro, att med en sådan uppfattning borde förbundits uttalande, att det medgivna enklare förfarandet dock äventyrade mindre rättvisa domar än det system, som givits företräde och ansetts vara av betydelse framför allt för rättssäkerheten. En sådan förväntan avvisades emellertid inom utskottet, och i betänkandet resignerar utskottet till sist på denna punkt. Det uttalas tillfredsställelse över att möjlighet nu öppnas 'att med varandra jämföra två olika processtyper och att vinna erfarenhet rörande deras fördelar och olägenheter'. Samtidigt hoppas man, att processkostnaderna nu kunna hållas nere i andra instans och trygghet skapas för en tillfredsställande föredragning.

Förfarandet i hovrätten skulle således även enligt utskottets förslag bli följande: För alla mål anordnas offentlighet och en huvudförhandling. Vid denna senare föredrages som tillförne brottmålen av en fiskal och civilmålen av den ledamot i rätten, på vars rotel målet blivit lottat. Även andra variationer för redogörelsen från domstolens sida äro ej uteslutna. Det bör anmärkas, att denna föredragning redan med den nuvarande ordningen varit muntlig. Omedelbarhet har också varit genomförd, ity att efter den diskussion, som föranletts av föredragningen, följt omedelbart, såvitt möjligt, beslut.

Efter föredragningen av målet från domstolens sida kommer ytterligare ett behörigt skattande åt de nya principerna. Parterna äga därefter, om de så önska, muntligen och fritt förhandla inför domstolen. Hovrätten kan ock vid behov inkalla frånvarande parter till sådan förhandling. Allt detta sker tillika i offentlighetens ljus, vilket, såsom utskottet yttrar, bör vara ägnat att bryta hovrätternas nuvarande isolering och stärka förtroendet till deras rättskipning. Mången synes, såsom jag redan förut utvecklat (sid. 51), att detta kan betraktas som en god, svensk ordning, vilken ej förtjänar att göras till föremål för något förakt.

Däremot förefaller mig ej påkallat att, på sätt propositionen förordar, författningenslignigt tvinga parter i vissa mål att alltid inställa sig till muntlig plädering. I mån av dessa måls omfattning försvinna de gamla billiga hovrätterna och många parters möjligheter att gå till högre instans. Likheten inför lagen åsidosättes tillika.

Emellertid har i utskottsbetänkandet också framkastats, att parterna eller deras ombud böra ha möjlighet att, där de så önska, själva framlägga saken

med undanskjutande av den muntliga föredragningen från domstolens sida. Här sticker fram, förefaller det mig, ett visst nedblickande i alla fall på domstolens redogörelse och tillika ett privilegium för de rikare målen, som 'kunna bära kostnaderna'. Mig synes, att det förfarande, som är gott nog för de fattiga målen, även bör vara tillfyllest för de rikare målen. Likheten inför lagen bör väl även här upprätthållas och i all synnerhet ej till och med i princip tillskapas olika förfarande för fattiga och rika.

Det ovannämnda förfarandet i hovrätterna avspeglar sig även i det av utskottet förordade förfarandet i högsta domstolen. Föredragande från domstolens sida bliva här som förut revisionssekreterarna, vilka dock hädanefter böra unnas en begripligare titel. Utskottet förordar även här, att parterna eller deras ombud böra ha möjlighet att där de så önska själva framlägga saken. Mot detta förslag, varigenom revisionssekreterarnas föredrag uteslutas, göres av mig enahanda erinran som mot enahanda hemställan i hovrättsförfarandet.

*Förfarandet
i högsta
domstolen.
(21)*

I betänkandet ställer utskottet förhoppningar i bevisfrågan i den 'varsamhet, som högsta domstolen säkerligen kommer att ålägga sig vid vidtagande av ändring i hovrättens avgörande i bevisfrågan, vare sig denna varsamhet erhåller stöd i en uttrycklig bestämmelse i lag eller icke'. Enligt min uppfattning åligger det domstolen att i rättssäkerhetens intresse bilda sig en egen uppfattning om vad som är bevisat. Domstolen kan därvid komma till ett gillande av antingen underrättens eller hovrättens slutsatser i bevisfrågan eller ock komma till en egen, tredje slutsats. Dessa resultat av domstolens prövning böra komma till uttryck i domslutet och ej utsuddas genom någon sorts varsamhet. Allra minst bör det kunna ifrågakomma, att lagstiftningen bör förnedra domstolen genom att ålägga den frångå en rätlinjig och rättvis prövning.

En demokratisk rättegångsordning bör giva var man hans rätt, utgöra ett skydd för den svage och främja försonlighet mellan de tvistande. Processordningen får sålunda icke heller vara till endast för de mera bemedlade utan för alla. Den måste ock ledas av domare, som äro besjälade av nitälskan.

*Domstolarnas
organisation.
Folkets
domstols-
instans.
(22)*

För en sådan ordning är det uppenbart, att största vikt ligger på det domstolsväsende, som dömer i första hand. Inför detta träder som sagt det levande livet fram sådant det är. Där härskar det omedelbart, där avgöras alla tvister, där böra domaren och hans hjälpmedel vara de mest fulländade. Underrätterna äro för de menige i regel icke blott den första utan även den sista instansen. Ju bättre domslut, som där fällas, dess mindre behöver anlitas instansen. Ju högre rätt, en prövning, vilken nu liksom enligt förslagen tenderar till ett privilegium för de mera bemedlade. Någon demokratisk rättegångsreform blir det visserligen icke.

Det bästa rättssystemet är således det, där någon högre instans blir överflödig eller åtminstone kan väsentligen inskränkas. I England exempelvis lärers första domstolsinstansen i själva verket i stort sett vara den enda instansen därför att den blivit för ändamålet så starkt organiserad. För svenska förhållanden hänvisar en sådan utveckling till hovrätternas mer än en gång ifråga-

satta avskaffande åtminstone huvudsakligen. Utskottet har anslutit sig till min motions förenämnda uppfattning. Det betonar, låt vara för ett visst speciellt ändamål, att huvudvikten bör läggas på underrätternas organisation. 'Hos dessa domstolar', säges det, 'måste på grund av sakens natur rättsskipningens tyngdpunkt ligga, och genom skapandet av starka underrätter minskas i hög grad behovet att fullfölja talan till högre instans'. Denna grundsats har dock i utskottets förslag ej funnit någon nämnvärd tillämpning.

Häradsrätternas organisation.

(23—27)

Antalet juristdomare.

(23)

Den väsentligaste bristen i häradsrätternas organisation är, att det lagfarna dominerande domarelementet utövas av en ensamdomare. Domarnes mentalitet är, som nedan närmare skall beröras, särdeles olika. Domarens skyldighet enligt domarregeln att i sitt ämbetes utövning taga ledning av Guds lag kommer därför att ställa sig olika i de skilda rätterna. Förpliktelsen att döma enligt Sveriges lag, som praktiskt taget kommer att ligga i det väsentliga på ensamdomaren, föranleder, att någon diskussion om de många olika synpunkter, som i rättsväsendet alltid framställa sig, utebliver. Därigenom får också godtycket ett större spelrum. Nämndens inflytande skulle väckas av en sådan diskussion mellan de lagfarna domarna. Dess inflytande skulle tillika ökas genom anknytningar för sitt tvivel till olika meningsyttringar inom det lagfarna elementet.

Om man verkligen önskar att omvandla våra underrätter till starkt utbyggda folkdomstolar såsom förut framhållits, så är en bland de viktigaste åtgärderna att införa kollegialitet i det lagfarna elementet vid häradsrätterna. Möjligheter därtill erbjuda sig genom att sammansätta domstolen av den ordinarie domaren, den tillämnade sekreteraren och ett av de lagfarna biträdena. Därigenom får domstolen en lämplig representation av den äldre domarens erfarenhet samt den yngre domaregenerationens friskare ambition och närmare kontakt med tidens väsende.

Det ligger enligt min uppfattning ett mörker över förslagen i denna del. En så viktig uppgift är knappast diskuterad. Tvärtom utgår processkommissionens, propositionens och utskottets hemställan från uppfattningen att denna enligt min mening bristfälliga organisation skall förr eller senare uttränga den förnämligare domstolorganisation, som ligger i rådhusrätternas kollegialitet. Man försöker också att redan nu begynna detta nedbrytande i tanke och handling av folkdomstolens oundgängliga sammansättning, såvitt på det lagfarna elementet ankommer. Man har dock godtagit, att hovrätterna och högsta domstolen fortfarande måste vara organiserade såsom ett kollegium av lagfarna ledamöter, därför att det är självklart, att en sådan kollegial organisation bättre tillgodoser rättssäkerheten än en enmansdomstol.

Särdeles inkonsekvent är med ett ord, att rådhusrätterna äro kollegiala, vilket ökar rättssäkerheten, under det att lantdomstolarna äro organiserade med ensamdomare, vilket minskar rättssäkerheten och nämndens möjligheter till inflytande.

Nämnden.

(24)

I min motion har yrkats, att vid rättsskipningen i alla underrätter medverkar ett lekmannelement, vilket dock ej bör överhoppas med förtroenden, som det ej kan motsvara. Med den sista erinran avses, att nämnden icke får till-

läggas ett dominerande inflytande på tillämpning av gällande rätt, i vilket det lagfarna elementet ensamt sitter inne med sakkunskap och stadgad erfarenhet. En utveckling i den riktningen betyder lätt en minskning i rättssäkerheten. Knappast någon part, som vill göra gällande en rättighet, grundad på lag, skulle i valet mellan att lämna avgörandet helt till ett lagfaret element eller ett lekmanneelement tveka om att förtroendet borde överlämnas åt det förra. Nämndens befogenhet och uppgifter ligga på andra, även viktiga områden. Emellertid kunna yppas fall, då även nämndens lagtillämpning kan vara av mera allmän betydelse. Därtill höra exempelvis skuldfrågan och straffmätningen i brottmål samt skadeståndsbelopp i civilmål.

Nämndens gamla anseende ligger nog grundmurat i de gamla generationernas omtanke, att förtroendet skulle bäst befrämjas genom att nämndemansbefattningar bleve ett oavlönat förtroendeuppdrag, som mottogs med intresse och utövades med sakkunskap i följd av långvarigt innehav av befattningen samt vidare ej fränkandes andel i lagtillämpningen men krävde vid ett sådant framträdande enhällighet.

Denna skapelse av flydda tider nedbrytes av den nya tiden. De vidgade klasskillnaderna kräva nämndens sammansättning från olika samhällsklasser. Propositionen och utskottet betona det, och processkommissionen var till och med så realpolitiskt framsynt, att den ifrågasatte så gärna först som sist proportionella val efter partilinjer.

Med denna förändrade utgångspunkt reser sig ofrånkomligt för det första krav på ersättning för uppdragets utövande. Vid denna riksdag har äskats och beviljats endast reseersättning. Man vet nämligen, att genom kravs framställande partiellt kan riksdagen lättare infångas till sist för det hela. Dagtraktamentet står dock redan inskrivet i stjärnorna. Vågade man verkligen icke knäsetta det på jorden redan i år?

Vidare angriper tidens väsende obönhörligt enhälligheten. Man erinrar med fog, hurusom en trogen anhängare av domhavandens auktoritet kan omöjliggöra i alla väder och vindar en utövning av nämndens lagtillämpning och detta även för sådana ändamål, i vilka den redan kan anses sitta inne med verklig befogenhet. Propositionens förslag är därför tidsenligt och oemotståndligt. Jag tror icke heller, att det ens under nuvarande förhållanden kan bliva hotande för rättssäkerheten genom att leda fram till en äventyrlig lagtillämpning. I regeln kommer nog nämnden fortfarande att följa domaren. Det skulle varit av intresse att få en statistik över antalet skiljaktiga meningar i nämnderna. Men en sådan finnes icke.

Betänkligt är däremot strävandena att nedsätta nämndens domföra antal. Nämndens talrikhet och dess möjlighet dessutom att representera olika orter har varit en av dess starka sidor. När processkommissionen föreslog antalet nedsatt till fem, så var detta motiverat uteslutande ur kostnadssynpunkt. På sådana vägar undermineras säkrast den fäderneärvda institutionen och även rättssäkerheten.

Bekymmersamt är också, att de nya förhållandena äventyra kontinuitet och erfarenhet i befattningens utövande. Snabbare rättsskipning kräver flera sammanträden, och dessa fordra en större tillgång på nämndemän, som skola för-

delas på de olika sammanträdena. Reseomkostnadernas ofrånkomliga betäckande möjliggör till äventyrs, att uppdraget mera än förut kan lämnas och antagas även av mindre lämpliga personer. Allt detta hotar måhända kontinuiteten och samlad erfarenhet på nämndens gamla domarebänkar.

Diskussionen inom utskottet över denna sak verkade som brusket av tidens oroliga ande. De många nya nödvändigheterna föreföllo mig såsom en dödsringning över en institution, som fyllt sitt värv i flydda tider. En ny nämnd kommer, och ingen vet dess framtida öden. Allting reder sig väl dock till sist, det är det enda man vet med någorlunda visshet. Den nya tiden får moderligt taga vård om sitt nya barn. Även det har enahanda uppgifter som den gamla nämnden, och man kan hoppas, att den, om än efter slitningar här och där, kommer att i stort motsvara vår tids förväntningar.

Arbetsfördelning mellan häradshövdingen och hans biträden.
(25)

Reformen diskuterar arbetsfördelningen mellan häradshövdingen och hans biträden. Med den senare kategorien av befattningshavare menas blott rättsbildade biträden. Dessa hava tillerkänts en viss rättsställning och avlöning inom domsagornas nybildade kanslier, och där bortom hava de karriärerna framför sig.

Kansliet består emellertid också av skrivbiträden. Vid statens övriga verk och åtminstone större rådhusrätter ha skrivbiträdena fått ordinarie anställning med rätt till pension, sjukhjälp och semester. Skrivbiträdena vid domsagornas kanslier äro däremot av statsmakterna behandlade som en pariasklass. När de äro uttjänta, kastas de därför bildligt talat ut på landsvägen, och någon karriär finnes icke till för dem. Det enda som åtgjorts för dem är att nyligen statsmakten förelade häradshövdingarna att vid äventyr av sportlernas förlust sätta in 100 kronor om året för varje biträde i en pensionskassa.

Dessa befattningshavare skola förmodligen i lyckligaste fall vänta på den stora rättegångsreformens genomförande, ehuru deras anställningsfråga också uppenbarligen hör till dem, som rättvisligen och lämpligen böra utbrytas ur denna tröstlösa väntan. Förslagen sysselsätta sig ej nämnvärt med denna sak, och utskottet undansköt den också såsom av sidoordnad betydelse.

Även domstolarna på landet skola främja rättssäkerheten, men de äro sålunda själva i en oundgänglig funktion till allmänt åskådande uppbyggda på dess frånvaro.

Rådhusrätterna.
Statens övertagande av rättskipningen i städerna.
(28)

Mången har föreställt sig, att en ny rättegångsreform skulle medföra statens övertagande av rättskipningen även i städerna. Principen godkännes också i allmänhet. Men man skjuter den på framtiden av opportunitetsskäl. Desutom invändes, att de ekonomiska uppgörelserna mellan städerna och staten skulle leda till så omfattande uppgörelser, att de ej kunde medhinnas till rättegångsreformens avgörande. Detta senare är väl en så kallad förevändning. För den redan nu ifrågasatta indragningen under staten av vissa städers rättskipning uppresas inga sådana hinder. Säkerligen kan en uppgörelse om tolagen och andra ekonomiska frågor med god vilja medhinnas till och med tidigare än den långa tidrymd, som måste åtgå för rättegångsreformens omsättning i paragrafer samt dessas granskning av alla vederbörande och slutliga godkännande.

Det finnes emellertid en omständighet, som påkallar, att man ej bör motsätta

sig det begärda uppskovet. Förslagen förbise som sagt betydelsen av folkdomstolens uppbyggande på ett kollegialt lagfaret element. Statens övertagande av rättsskipningen i städerna vid denna tidpunkt äventyrar sannolikt, att förenämnda framsyn nedbrytes för överskådliga tider genom att domsagornas enmansdomarskap överföres även på rådhusrätterna med uppgivande av de senares förnämligare och vidsyntare organisationsform, såvitt på det lagfarna elementet ankommer. Den som vinner tid vinner råd.

Ur denna synvinkel måste emellertid redan nu riktas erinringar mot förslagens bemödande att lägga en myckenhet städer under landsbygdens berörda ofullkomliga organisationsformer. De gamla organisationsformerna skola ju enligt förslaget väsentligen bibehållas. De nu hotade städerna äro skapelser av betydelsefulla traditioner, som individualisera deras kollektivitet på ett särskilt förnämligt sätt. I den mån de tämligen enhälligt önska få behålla åtminstone under nuvarande förhållanden sin gamla organisation, så bör man, synes mig, icke mot deras bestridande fråntaga dem den. Om stadsinvånarna tillika äro nöjda med sin rättsskipning även i de små städerna, så är det väl icke heller så farligt med den. Säkerligen är denna rättsskipning jämväl liksom allt annat bättre än sitt rykte.

Anses emellertid samhället för litet i vissa fall för att kunna upprätthålla sin sårjurisdiktion, bör reformen icke bestå däri, att man utrotar det bestående fröet till en framtidsdugligare organisation och för överskådliga tider i stället påtvingar detta samhälle landsbygdens gammalmodiga eller i varje fall för framtidens folkdomstol främmande gestaltning av det lagfarna elementet. I stället bör problemet lösas på det sättet, att staden förenas med kringliggande landsbygd och därigenom en tillräckligare grundval skapas för bibehållande och förbättrande av stadens organisationsformer för det lagfarna domstolelementet. Utskottet ställer sig på ett ställe icke heller främmande för ett förslag att 'låta häradsrätten i ett stadstingslag bestå av, jämte häradshövdingen såsom ordförande, två lagfarna rådmän'. Utskottet finner naturligtvis detta förslag erbjuda vissa praktiska svårigheter. Detta kan sägas om allting här i världen, som måste ske. Här äro emellertid svårigheterna uppenbarligen övervinneliga.

Det mest framsynta vore väl dock att i en sådan sammanslagning ej utbryta staden såsom ett särskilt tingslag utan låta hela rättsskipningen koncentreras till staden med täta sammanträden såsom sker i de större städerna. Detta kan så mycket naturligare ske som den omgivande landsbygdens kommunikationer av olika slag vanligen redan äro inriktade på staden såsom ett centrum. Med en sådan ordning skulle ordföranden i rätten också fortfarande kunna behålla den historiska titeln borgmästare, om så anses önskligt.

Under sådana förhållanden är det viktigaste i detta ögonblick att i största möjliga mån slå vakt om de nuvarande stadsdomkretsarnas bibehållande under kommunal administration såsom ett nödvärn mot de nuvarande rättegångsreformatorernas obetänksamhet — förlåt uttrycket — gentemot framtiden och dess folkdomstolar.

Nämnd vid
rådhusrät-
terna.
(31)

I en enhetlig domstolsorganisation för hela landet bör även lekmanneelementets deltagande i rättsskipningen vara i huvudsak likformigt organiserat. Med en kollegial lagfaren domstolsorganisation är nämndens deltagande i rättsskipningen i viss mån mindre nödvändig, och det är väl därför, som den ej införts och bildat tradition i städerna. Inom städerna ha också de lagfarna domarna lika kännedom om personer och lokala förhållanden som andra medborgare. Emellertid återstå lekmannauppgifter, som bli gemensamma för stad och land. Det synes därför ofrånkomligt, att även städernas rättsskipning förr eller senare kompletteras med ett lekmanneelement. Med hänsyn till det stora antalet mål i de större städerna måste dock undersökas, i vad mån institutionen kan organiseras på ett överkomligt sätt både ur synpunkten av tidsbesparing för bisittarna och med hänsyn till kostnaderna för det allmänna.

Förslaget undanskjuter denna fråga därför att det bibehåller tills vidare av opportunitetsskäl det huvudsakliga i de gamla domstolsorganisationerna. Tillika har kunnat åberopas, att någon önskan om nämnds deltagande i rättsskipningen vid rådhusrätterna sällan försports.

Propositionen och utskottet förorda nu, att rådhusrätternas organisation dock skall förstärkas så till vida, att städernas invånare berövas deras nuvarande rätt till inflytande på valet av borgmästare och i Stockholm jämväl av rådmän och magistratssekreterare. Detta omkastar situationen. Om ett sådant förslag godkännes, uppfordrar detta att redan nu införa nämnd vid rådhusrätterna utan avvaktan av den framtida riksenheten i rättsskipningen.

Hovrätternas
organisation.
Hovrättsting.
(34)

Hovrättsting innefatta ett uppfriskande inslag i hovrätternas livsföring, även om de måhända ej ofta anlitas. Det ligger här till hands att medverkan sker även av nämnd särskilt vid sådana ting. Att organisera nämnd överhuvud taget i hovrätterna blir en särskild uppgift, och även kostnadsfrågan måste undersökas. Det är väl därför, som propositionen förordat nämnds deltagande allenast i de grövre brottmålen. En sådan begränsning stödes något jämväl därav, att det kollegialt ordnade domarelementet i hovrätterna minskar behövligheten av nämnd i viss mån.

Emellertid är den förordade begränsningen till grövre brottmål godtycklig. Skall nämnd förekomma vid hovrätten, bör det väl vara i alla sådana fall, där nämnd ansetts behöfelig även vid underrätterna. Detta föranleder förmodligen en invecklad och kostsam apparat, och då kan man ju gott säga, att de grövre brottmålen även kunna undvara nämnden. Tillika bör beaktas, att en hovrättsnämnd, som även kan överrösta det lagfarna elementet och tilläventyrs skall döma över en underrättsnämnd, måste ha en mera beprövad sammansättning än den senare.

Man finner således på de flesta punkter i rättegångsreformen, att konsekvenserna ej kunna helt smältas av realiteterna, och man måste fråga sig, varför icke nämnd teoretiskt sett och även praktiskt skulle vara lika befogad i högsta domstolen.

Det bör uppmärksammas, att muntlighetens konsekventa förespråkare icke rygga tillbaka att underlätta systemets genomförande genom att söka minska kostnaderna för och således även effektiviteten i garantier, som den bestående ordningen erbjuder för rättssäkerheten. Ett sådant bemödande ligger i förslagen att nedsätta en hovrättsdivisions domföra antal till definitivt fyra, ja ända ned till tre sådana medlemmar.

Antalet juristdomare i hovrätten.

(35)

Ett sådant slags reformering kan jag icke biträda. Hovrätterna behöva sannerligen den kollegialitet med tillfälle till allsidigare övervägande, som för närvarande föreskrives, därest de nämligen skola behålla något förtroende såsom ägnade att meddela en bättre dom än underrätterna och vaka över rättssäkerheten. Att nedsätta antalet ända till tre kan ruinera hovrätternas anseende och är tillika en oförrätt mot parterna och ett dråpslag mot rättssäkerheten. Den nya reformen får väl ej spela hasard med kostnadsfrågan. Jag vågar således hemställa, att hovrättsdivisionerna såsom för närvarande bliva domföra med fyra ledamöter men att, om dessa stanna två mot två, skall tillkallas en femte ledamot.

En angelägenhet, intimt sammanhängande med rättegångsreformen, är förhindrandet av de oavslåtliga arbetsbalanserna i högsta domstolen. Utskottet åter har ansett, att frågan icke direkt sammanhänger med en reform av rättegångsväsendet, men finner det lämpligt, att åtgärder snarast vidtagas för nedbringande av balansen.

Högsta domstolens organisation.

(37)

Det är givetvis oundgängligt att för ändamålet begränsa målens tillflöde till domstolen. Det bör dock uttalas, att ett viktigt mål måste vara att därvid skapa likhet inför lagen och icke såsom den nuvarande ordningen gör och det tilltänkta nya systemet än mera tillåter sig i alla instanser, nämligen att göra en skillnad på fattiga mål och rika mål. I följd därav bör tagas avstånd från den vanliga utvägen i moderna rättegångsreformer att söka utestänga mål i andra och sista instans genom att begränsa fullföljden till mål av ett visst högre värde. Summa revisibilis för fullföljd till högsta domstolen bör således även övergivas.

Högsta domstolens organisation kan säkerligen ej heller undgå inflytande av denna angelägenhet. Man måste fråga sig, varför det ej kan vara tillåtet, att medlem i högsta domstolen vid förhinder att tjänstgöra bör åtminstone vid sjukdom få företrädas av en vikarie. Det går för sig i Norge. Likaledes bör väl ej lämnas ur räkningen det gamla receptet att öka domstolsmedlemmarnas antal. Nöden har ingen lag. Och varför skulle ej denna ökning få liksom i hovrätterna kunna taga formen av en tillfällig division, som sitter till dess balansen är avarbetad? Till denna division kunde delegeras även ordinarie medlemmar av domstolen, vilkas platser under tiden uppehölls av vikarier.

Förslagen ägna en skarp kritik mot åklagarväsendets nuvarande tillstånd. De olika grupper av befattningshavare, som beröras av denna kritik, hava protesterat mot detta påstående. Här föreligger den högsta ifrågasatta kostnadsökningen i reformen. Men mången får en förnimmelse, att ur reformen i denna del lätt kan spira upp en överorganisation.

Åklagarväsendet.

(38)

För min del har jag tidigare i riksdagen verkat för åklagarväsendets humanisering i utbildningen och tjänstebefattningen. Det har syns mig vara värdigt en ny tid, att samhällets åklagarmakt ej blott representerar lagen utan även evangelium. Det har därför ifrågasatts författningens rätt och plikt för åklagare att överklaga utslag, även då han anser, att den tilltalade ej blivit tillräckligt mildt bedömd. Detta ståndpunkttagande upprepas nu även i detta sammanhang.

*Domarut-
bildningen.*
(41)

Det har redan erinrats, att rättsskipningens förmåga att i sin mån bidra till rättssäkerhet sammanhänger närmast med måttet av den fullkomning, som tidsläget förmått tillföra lagarna och domarna. På domarnas utnämning och utväljande hänger således rättssäkerheten grundväsentligt.

Det är då ett mycket allvarligt förhållande, om lagstiftaren ej har detta klart för sig. Från nämndemannahåll inom utskottet föllo till och med de orden, att domhavanden representerade det formella samt nämnden det moraliska i rättsskipningen. Även utskottet tilldelar på något ställe domaren 'de juridiska uppgifterna'. Ingenting kan vara farligare för rättssäkerheten än ett sådant åskådningssätt. Domaren måste representera både lagarnas föreskrifter och den mänskliga hänsynen. Domareden förestavar därför uttryckligen, att domaren skall döma efter Guds och Sveriges lag och uppräknar därutöver en mängd humana synpunkter. Domarreglerna eller som de kalla sig 'några allmänna regler, där en domare skall sig alldeles efterrätta' innehålla en strålande moralkodex för domarämbetets utövande. Den sammanfattar betydelsen av hans uppgift till och med på det sättet, att 'en god domare är bättre än en god lag'.

Processkommissionen sysslar överhuvud taget icke med domarens utbildning. Propositionen uppdrar åter i anslutning till en på senare tider utbildad praxis ett program för domarnas tekniska träning. Detta har föranlett mig i motionen äska, att domarutbildningen sker på ett mindre schematiskt och mera mänskligt sätt än som blivit ifrågasatt. De ekonomisakkunniga ha ock upptagit frågan om den tekniska domarutbildningen, och på detta förslag synes propositionen jämväl byggt åtskilligt.

Mig synes tendensen vara att militarisera domarkåren genom en riklig förflyttning från den ena garnisonsorten till den andra och detta även in i de mognare åldrarna. Det är visserligen för domarna av betydelse att vinna erfarenheter från olika områden. Den medfödda eller av miljön förvärvade fallenheten är dock en lika viktig huvudsak, och en sådan kan icke skapas genom förflyttningar. Vad som bör organiseras är icke blott den tekniska insikten och rutinen. Det fordras också någon lystring till de andliga värdena, vilka redan för tretusen år sedan formulerades av österländsk statskonst sålunda: 'att äga makt utan ädelmod och mildhet är något, som jag aldrig kan fördraga att se'. Sinnelaget måste således också fostras under utbildningen och ingå i bedömandet vid utnämningar. Domareden och domarreglerna få ej, såsom nu sker, glömmas bort i domstolsutbildningen. Vid universiteten bör undervisning meddelas i kännedom och innebörden av nämnda dokument. Det

nuvarande befordringssystemet är också farligt ur organisatorisk synpunkt. De tröstlösa befordringsutsikterna och det evigt hotande godtycket från överordnade kunna icke annat än utarma tilloppet av begåvningar. Många förtjänata unga jurister avstå från domarbanan därför att de frukta dess osäkerhet och trångboddhet.

Till tidsströmningarna hör också att stänga ute den yngre generationen. Den avskedas från yrkesområdena, som monopoliseras för ett fåtal ordinarie. Ungdomen kan icke heller, menar man, anförtros något annat än obetydliga saker.

Den yngre generationen har många företräden. Den äger ambition, den sätter sig ofta lättare in i det rörliga livet just därför att den är ung. De unga måste öva sig i maktpåliggande uppdrag, och dessa intressera ungdomen i hög grad. Man skall för övrigt icke föreställa sig, att i rättsskipningen föreligga sådana gigantiska uppgifter, att man endast mäktar dem efter lång erfarenhet. Den är helt enkelt en parad av livet i dess dagliga företeelser. Om den unga generationen icke får öva sig även i det mera maktpåliggande, innan den blir ordinarie, var får den då erfarenhet och djupsinne ifrån just den dag, då den av en tillfällighet blir ordinarie?

Min hemställan i motionen i denna del vidhålles.

Även vid valet av domare är väl ingenting viktigare för rättssäkerheten än domarnas förmåga. En domare kan representera lagen, en annan evangelium, mången är formellt lagd, andra vilja laga efter lägenheten. De flesta hava svårt att hålla sig obesmittade av egna åskådningar eller fördomar uti processer, som beröra sociala spörsmål eller klassmotsättningar. Vissa domare äro uppbrusande, andra saktmodiga. Det är uppenbart, att rättssäkerheten här ofta hänger på en tråd.

Propositionen och utskottet vilja icke för närvarande röra onödigtvis vid rådhusrätternas organisation. Sättet för utseende av städernas domare säges däremot vara så betänkligt, att redan nu en förändring är nödvändig.

Man skulle med minst lika fog våga påstå, att proceduren för domares utnämning lämnar särskilt vid häradsrätterna och de högre rätterna åtskilligt övrigt att önska. Det är där överlämnat till administrativt godtycke, utövat visserligen i regeringens namn men faktiskt av en partivald person inom regeringen eller av en eller annan av dennes enligt praxis privilegierade rådgivare. Härtill kommer, att här som på andra områden trots parlamentarism och allmän rösträtt de högre administrativa befogenheterna, såsom ofta blivit erinrat, företrädesvis ligga i de konservativa partiinställningarnas hand. Detta gör, att de tekniska färdigheterna vid utnämningen tillmätas övervägande värde, under det den för domarämbetets utövning lika viktiga egenskapen, nämligen sinnelaget, social medkänsla och vidsynt kännedom om livet ej efterfrågas. Snarare inträffar, att ett sådant anlag betraktas som uttryck för farliga tendenser, under det att hårdhet i sinnet sällan utgör ett hinder för en domarutnämning.

Sinnelaget kontrolleras däremot genom folkets deltagande i utnämningen,

*Domarnas
utnämning.*
(41)

varvid den allmänna meningen av självbevaringsdrift ingalunda plägar avstå från krav även på teknisk kompetens. Vid rådhusrätterna är ett sådant folkligt deltagande med bibehållen utnämningssätt för regeringsmakten ett uttryck för en sund uppfattning om utnämningssättets organisation. Borgmästarne och i Stockholm även rådmännen och magistratssekreteraren äger Konungen utse bland de tre, som vid folkvalet erhållit högsta röstetalet. Man kan vara förvissad om, att bakom dessa tre personer stå, i händelse av skiljaktiga meningar inom samhället, de mest betydande olika strömningarna i åskådningssätten.

Regeringsförslaget, som biträts av utskottet, utgår från den allmänna meningen inom de högre konservativa kretsarna, att domarämbetena böra tillsättas av regeringen utan medverkan från folket. Det är särskilt folkets böjelse att se även till sinnet som fruktas. Man tror sig därigenom kunna undvika, att 'politiska och andra ovidkommande synpunkter' få göra sig gällande. Politiska synpunkter göras liktydiga med obehöriga synpunkter. Rätta förhållandet är emellertid, att det är just inom politiken, som den stora kampen utspelas om rättens och sanningens förverkligande. Att sålunda taga parti för politiska synpunkter betyder att taga ställning i fråga om de skilda uppfattningarna om människorätt och människovärde. Ingen människa, således icke heller en domare, kan undgå att mer eller mindre intaga en ståndpunkt i dylika livsfrågor, de verkliga domarfrågorna.

Utskottet har varit ense om att genom parternas personliga hörande blir sanningen bäst uppklarad. Det enda ärende, som inom utskottet avgjordes efter partilinjer, var just frågan om vingklippning av städernas valrätt. Där stodo socialdemokraterna på ena sidan och alla övriga på den andra. Parterna bekände, att här förelåg en intresseskillnad mellan vänster och höger. Sanningen kom i dagen.

Det finnes väl icke något skäl, varför folket får välja själasörjare men skall förbjudas verksamt inflytande på valet av sina domare. Förslaget med 'en fjärde provpredikant' även vid städernas domareval är icke verksamt utan blir vanligen endast ett sken. Regeringens proposition i denna del är således enligt min mening ett obehörigt attentat emot folkets naturliga rättigheter och en hotelse på samma gång mot de kommande folkdomstolarna. Städernas nuvarande valordning har tillkommit efter klok omtanke av 1809 års lagstiftare. Den bör bibehållas och i stället för att avskaffas bliva tillämplig även vid utseende av domare i domsagorna på landet.

*Rättegångs-
reformens
ekonomiska
verknningar.*

(43)

Rättegångsreformens ekonomiska verknningar äro ovissa. Ekonomisakknignas uträkningar giva ett otvetydigt uttryck för icke ovanliga instinktiva bemödanden att beräkna kostnaderna i underkant för att ej skrämja bort riksdagen eller andra vederbörande från den sak, som man vill ha genomförd.

Det rätlinjigaste är väl att öppet bekänna, hurusom i vår tid en omfattande reform med nya inslag sällan åstadkommes utan ökade kostnader. Så kommer sannolikt att ske också här.

En felsyn är, synes mig, att man i allmänhet inskränker sig till en beräkning av det allmänna utgifter. De pålagor, som drabba de enskilda, sakna väl icke heller betydelse. De bördor, som direkt läggas på folket, måste också

komma till synes. Inom utskottet har sålunda t. ex. antytts, att genom att använda full muntlighet och advokattvång i hovrätter och högsta domstolen undvikas omkostnader för en del tjänstemän, som eljest skulle anställas för målens föredragning. Revisionssekreterarna således skulle ock försvinna. Men den föredragning, som erfordras, måste ju i alla fall äga rum på något sätt. Nu bekomma parterna föredragningen gratis. Med det nya systemet lägges omkostnaden på parterna, och för det debiteras de i stället av sina advokater. Skall detta verkligen kunna kallas för en reform och underlättar den tillträdet till de högre rätterna med iakttagande av likhet införa lagen?

I ingressen till denna framställning har betonats, att både gällande rättegångsordning och den nu föreslagna ej förmå lämna rättshjälp åt en myckenhet vanlottade samhällsmedlemmar, vilka aldrig nå fram ens till underdomstolarna; att enligt båda systemen de, som lyckas komma fram till underrätterna, i talrika fall ej förmå sedan vädja till högre instans; samt att dessa missförhållanden vidgas med det nya systemet.

Vi stå med andra ord icke inför någon demokratisk reform. Det nya systemet kommer med förbättringar i detaljer. Man undgår icke den förnimmelsen, att det dock är kommet icke från folket. Det är en juristreform från de europeiska politiskt konservativa höjderna. Den intresserar sig i det väsentliga mest för de rika målen, som kunna bära nya omkostnader, och ej för menige mans mål, vilka ej tåla påfrestningar.

En demokratisk rättegångsreform bör således med tacksamhet anamma vad som kan bli till fördel för alla. Dess uppgift är dock framför allt att hävda likheten inför lagen och bota processordningarnas försummelse av rättsskydd för alla. Detta är visserligen lättare sagt än gjort. Men påminnelser få ej utelämnas, och där viljan finnes, erbjuda sig till sist också utvägar.

Problemet är för övrigt ej alldeles bortglömt. Det förekommer åtskilliga blyga famlanden, vilka dock beröra, såvitt mången förstår, reformens hjärtpunkter men anses enligt tradition av reformatörerna icke höra till saken. Därför iakttaga förmodligen processkommissionen, propositionen och utskottet tystnad om detta problem.

Missnöje med processernas långvarighet har länge närts icke minst av målsmännen för de rika målen. Främst till deras hjälp instiftades lagen om skiljemän. Skiljenämndens sammansättning är partisk och ledamöterna, som själva bestämma sina arvoden, äro dyrbara. Industri och handel förbehålla sig emellertid i sina kontrakt tvists lösande genom skiljedom, enär det går mycket fortare.

Angelägnast är däremot att stödja dem, som icke nå fram till domstolarna. Ett medel därtill är förlikning. Enligt gällande rättegångsbalk skall domaren söka förlika mål. Detta stadgande har ej haft nämnvärd betydelse. Sedan stämningen ågått, kommer förlikningen för sent, och den har också sina vanskligheter för domaren. I det nya förslaget upptages en motsvarande uppfordran till domaren vid förberedelsen. Utskottet manar med fog till varsamhet. Även

En demokratisk rättegångsreform.

(0)

detta stadgande blir sannolikt utan verkan och får ej någon generell och omfattande betydelse. Ett förlikningsförfarande har ofta påkallats i riksdagen.

Den nya norska processlagstiftningen har, i syfte att få kännning med folkets flertal, med sig införlivat en institution, kallad 'förlikningsråden'. De påminna om våra gamla nu avskaffade kämnärsrätter, som gingo ut och dömde på torgen. Förlikningsråden ingå såsom en allmän domstol i de civila rättsgångarna. I varje härads- eller stadskommun skall det finnas ett förlikningsråd. Det består av tre förlikningsmän och lika många suppleanter. Alla tre domarna kunna vara lekmän. Såsom ordförande i Oslos förlikningsråd tjänstgör för närvarande en förutvarande medlem av högsta domstolen. Parterna skola iakttaga personlig inställelse, och biträde är icke tillåtet. Detta senare är en intressant psykologisk föreskrift. Förlikningsrådets beslut kan överklagas hos de ordinarie underrätterna, men en sådan vädjan lär icke förekomma i avsevärd utsträckning. Förlikningsrådets verksamhet under den nya rättsordningen är mycket frekventerad samt uppskattad bland befolkningen och myndigheterna.

De norska förlikningsråden synas vara en institution, som hör lyckligt samman med en demokratisk rättegångsreform. Något motsvarande finnes stadgat även i Danmark. I bägge länderna har denna folkdomstol traditioner från 1700-talet. Gemensam skandinavisk lagstiftning har länge nog stått på dagordningen. I denna punkt borde vi taga lärdom av grannfolken.

En annan ansats är statsanslag till fri rättegång. Den har mera karaktären av fattighjälp. Mången gång missbrukas den till förande av ohemul talan. Vanligen är den väl till stöd för behöriga parter, men den förhjälp icke parter i avlägsna gömställen till att finna vägarna, och kostnaderna för målens beredning bli icke fullt betalda.

Slutligen ha inrättats rättshjälpsanstalter, som äro avsedda att lämna verklig advokathjälp. Kommissionärer hos olika myndigheter höra dit. Offentliga rättshjälpsanstalter äro mera fulländade inrättningar för ändamålet. Sådana finnas i Stockholm och såsom det säges på två andra ställen. De äro således ej ännu till någon hjälp för hela landet.

Varpå beror det nu, att de allmänna rättegångsordningarna icke förmå lämna rättshjälp i någon mån åt en myckenhet samhällsmedlemmar, och varför ha de nämnda försöken ej kunnat leda till omfattande resultat? Saken är den att konkurrenskampen trampar ned rättigheter och suddar ut förpliktelser utan återvändo till domstolarna. För dem, som leva på skuggsidorna, är tillträde till domstolarna i stor utsträckning en överklighet. De finna sig ej tillrätta i de administrativa labyrintherna och mäktas ej de ekonomiska pålagorna. Deras lagkunskap är ingen. Sociala författningar söka ibland skydda de svaga men lämna ofta, kanske oftast, åt dem att själva förskaffa sig detta skydd genom att instämma de mäktige, som hava hand över dem, till domstol. Där offentlig rättshjälp understundom inrättats, lämnas den enligt sakens natur ofta liknöjt och ägnas ett otillräckligt intresse. Rättsbildade advokater söka sitt klientel hos samhällsklasser, som kunna betala. Hur ofta har jag ej fått klagomål från lantbefolkning i Norrland över att de ej få stöd av lagfarna advokater, enär dessa huvudsakligen äro sakförare för skogsbolagen.

För dem, som sakna insikter, pengar, anseende och relationer, är vägen oftast oframkomlig till rättsskipningen.

Innan den ekonomiska och andliga fattigdomen blivit avskaffad bland folket, och det dröjer, behöver landet således en patriarkalisk organisation, som undantagslöst och verksamt hjälper och skyddar de betryckta. Romarnas folktribuner voro en sådan institution. De hade till uppgift att värna om menige mans rättssäkerhet gentemot de mäktige samt de av dem stiftade lagarna och behärskade institutionerna.

Det låg något av ett romerskt drag över 1809 års svenska revolutionsmän. De i våra grundlagar instiftade justitie- och militieombudsmännen utgöra en liten avbild med kringskuren befogenhet till romarnas folktribuner. I dessa ombudsmäns uppgifter ingår icke någon allmän rättshjälp mer än som innefattas i deras förpliktelser att utröna lagskipningens tillstånd samt anmärka författningarnas brister och uppgöra förslag till deras förbättring. Denna befogenhet har till mycket ringa del utnyttjats. Erinringar i tekniska lagstiftningsfrågor förekomma sparsamt då och då. Någon vidsyn över rättstillståndet har icke ifrågakommit och sällan äskats. Det kan ej förväntas någon omläggning av denna praxis.

Jag tror således, att en av tidens angelägenheter är att skapa ett folkligt organ för en metodisk rättshjälp med förgreningar i hela landet. Den skulle icke vänta på att bliva uppsökt. Den måste komma med sin aktion till folket, intränga i deras bekymmer och tala allvar med dem, som vederbör.

Det har icke medhunnits för mig att i detta sammanhang närmare utveckla detta ämne. Jag inskränker mig således nu till en erinran om detta otillfredsställda behov av en organiserad medkänsla med de vanlottade och betryckta.

Likaväl som det inrättats statsorganisationer för att taga vård om skogar och jordbruk, kan väl tiden mogna någon gång för att på enahanda sätt taga hand om människorna. I spetsen för denna välfärdsinrättning bör ställas två folkombudsmän eller kanske vi, så gärna först som sist, kunna kalla dem folktribuner, valda efter de romerska förebilderna. Dessa vägar varsla, föreställer jag mig, icke minst om den verkliga demokratiska rättegångsreformen.

På grund av vad sålunda anförts får jag hemställa:

Yrkanden.

att riksdagen ville beträffande grunderna för en rättegångsreform uttala sig för:

1) att i huvudsak godtaga det skisserade förslaget såsom ett provisorium med uttalande tillika, att det bör snarast möjligt efterträdas av en demokratisk rättegångsreform (2);

2) att huvudförhandling vid underrätt bör likasom vid hovrätt och i högsta domstolen inledas med en neutral framställning från domstolen eller dess kansli över tvistens utgångsläge och huvuddrag, såvida ej domstolen anser det obehöfligt (4);

3) att uteblivande av vittnen, experter och parter ej får

utgöra hinder för uppskov i syfte att tillgodogöra sig ett upplysande bevisningsmaterial (5);

4) att förhandlingarna böra byggas på ett system, som fasthåller skriftlighetens och muntlighetens ömsesidiga fördelar med undanträngande av bådas olägenheter (6);

5) att domen bör om möjligt avkunnas omedelbart efter huvudförhandlingen med fasthållande likväl av den gamla domarregeln att 'en domare skall icke vara snar till att döma, ty en snar dom är varken god eller rättvis' (8);

6) att part principiellt alltid bör inkallas personligen, om domstolen ej anser det obehövt;

att partens personliga hörande föregår advokaternas plädering;

att beivrande av falsk utsaga bör gälla varje sådan utsaga och ej anknytas till särskilt förhör; samt

att övervägande bör ske om utkrävande av parts sanningsskyldighet även i vissa brottmål (10, 12);

7) att i avvaktan på reformens definitiva genomförande för nästa riksdag framläggas en provisorisk bevisningslag eller åtminstone en lag eller speciella lagar om bevisning genom sakkunniga och skyldighet att utlämna handlingar (11—15);

8) att förfarandet i hovrätten anordnas på följande sätt: för alla mål anordnas offentlighet och en huvudförhandling; först sker en neutral föredragning av målet från domstolens sida av en ledamot i rätten eller en tjänsteman; parterna äga därefter, om de så önska, muntligen och fritt förhandla inför domstolen; hovrätten kan vid behov inkalla frånvarande parter, men parter i vissa mål böra ej enligt författningen mot sin vilja alltid tvingas att inställa sig till muntlig plädering med åtföljande omkostnader (20);

9) att huvudvikten i fråga om domstolarnas organisation lägges på underrätternas, de blivande folkdomstolarnas, organisation såsom den första och sista instansen för flertalet rättsökande i landet (22);

10) att en inkonsekvens, som bör framdeles avhjälpas, är att rådhusrätterna äro kollegiala, vilket ökar rättssäkerheten, under det att lantdomstolarna äro organiserade med ensamdomare, vilket minskar rättssäkerheten och nämndens möjligheter till inflytande (23—27);

11) att följaktligen även häradsrätterna organiseras med ett kollegialt domarelement och i likhet med städerna beredas inflytande på valet av sina domare;

12) att vid rättsskipningen i alla underrätter medverkar ett lekmannelement, vilket dock ej bör överhoppas med förtroenden, som det ej kan motsvara (24);

13) att skrivbiträdena vid domsagornas kanslier lika väl som de rättsbildade biträdena erhålla fast anställning och därigenom även domstolen, som skall främja rättssäkerheten, ej behöver framträda i en oundgänglig funktion såsom uppbyggd på dess frånvaro (25);

14) att staten framdeles bör övertaga rättsskipningen i städerna;

att städer, som nu tämligen enhälligt önska behålla sin organisation, icke mot sitt bestridande böra fråntagas densamma; och

att, om stadssamhället anses för litet för särjurisdiktion, bristen bör helst avhjälpas genom att staden förenas med kringliggande landsbygd till en domstol, som får åtnjuta fördelarna av kollegialitet och täta sammanträden (28);

15) att nämnd inrättas vid rådhusrätterna omedelbart, där est man nu berövar dem deras gamla inflytande på valet av sina domare (31);

16) att nämnd, som skall inrättas vid hovrätt och kunna eventuellt överrösta domstolen, bör hava mera beprövad sammansättning än underrättsnämnden (34);

17) att hovrättsdivisionerna såsom för närvarande bliva domföra med fyra ledamöter men att, om dessa stanna två mot två, skall tillkallas en femte ledamot; och

att under inga förhållanden det domföra antalet ledamöter nedsättes till tre (35);

18) att, med iakttagande av likhet inför lagen, verksamma åtgärder vidtagas för att minska och förekomma balans i högsta domstolen;

att summa revisibilis följaktligen avskaffas för fullföljd i högsta domstolen; och

att möjlighet skapas för utseende av vikarie till ledamot i domstolen och tillsättande av extra avdelning för balansers avarbetande (37);

19) att åklagarväsendets reformering ej leder till överorganisation;

att det humaniseras i utbildningen och tjänstebefattningen; och

att följaktligen bland annat stadgas rätt och plikt för åklagare att överklaga utslag, även därför att han anser den tilltalade ej blivit tillräckligt mildt bedömd (38);

20) att domarutbildningen sker på ett mindre schematiskt och mera mänskligt sätt än som blivit ifrågasatt;

att vid förordnanden och utnämningar till domarbefattningar betydelsen av sinnelaget och karaktärsegenskaper samt den yngre generationens förmåga ej underskattas; och

att propositionens och utskottets attentat emot den av 1809 års lagstiftare instiftade rätt för städernas invånare till inflytande på val av sina domare bör avvisas (41);

21) att parter, vittnen och experter i möjligaste mån förskonas från långvarig väntan vid domstolarna och beredas tillfälle att sittande avgiva sina utsagor;

22) att även tryckfrihetsprocessen omdanas till överensstämmelse med det övriga rättegångsförfarandet och särskilt erhåller en rimlig domstolsorganisation, till vilken bör anslutas en hedersdomstol, sammansatt av lekmän;

23) att beräkningen av rättegångsreformens ekonomiska konsekvenser ej måtte ske i underkant; och

att det rätlinjigaste är att öppet bekänna, hurusom i vår tid en omfattande reform med nya inslag sällan åstadkommes utan ökade kostnader (43);

24) att rättegångsreformen bör förbindas med ett förlikningsförfarande och vidgad rättshjälp i olika avseenden och särskilt till de många, som aldrig nå fram till domstolarna;

att för ändamålet tillika bör övervägas införande av en domstolsinstans, motsvarande de norska och danska förlikningsråden;

att för framtiden samtidigt planlägges ett folkligt organ för rationell tillmötesgående rättshjälp på olika områden med förgreningar över hela landet under högsta ledning av två folkombudsmän eller folktribuner; och

att på den vägen även inledes den verkliga demokratiska rättegångsreformen, som söker tillgodose likhet inför lagen och rättvisa åt alla. (0)».

av herr *Linder*, som i väsentliga delar instämt i herr Lindhagens reservation.

av herrar *Eliel Löfgren* och *Hedlund* i Östersund, vilka anført:

»Ett rättegångsförfarande, grundat på principerna om muntlighet och omedelbarhet, ställer otvivelaktigt stora anspråk på rättsskipningens organ: domare, åklagare och advokater. Skall en rättegångsreform verka i avsedd riktning — för befrämjande av större säkerhet och skyndsamhet i det rättsliga avgörandet — får man vara beredd att vid dess genomförande se till, att de institutioner, som skola handhava de nya uppgifterna, också äga härför erforderliga kvalifikationer. Traditioner, som anknyta sig till det rådande systemet, kunna icke få vara avgörande för processreformens läggning i sådana avseenden, där de äro oförenliga med dess syften.

*Domstols-
organisation
och process-
reform.*

Det bör uppmärksammas, att under den hittillsvarande, grundliga utredningen, vari både lekmän och jurister deltagit, man varit tämligen enig om två ting. Man har ansett, att en fullt tillfredsställande tillämpning av det nya för-

farandet, som måste äga sin tyngdpunkt i underrätt, förutsatte tillgången till högt kvalificerade domstolar i första instans. Och man har vidare hyst den mening, att härför erfordrades en omorganisation av underdomstolarna, vilken borde avse bildandet av större domkretsar, i allmänhet omfattande stad och land.

I den föreliggande propositionen har nämnda uppfattning om det mest effektiva förfarings sättet för frågans lösning näppeligen motsagts. Då förslaget icke desto mindre lämnat den nuvarande organisationen så gott som oberörd, har detta väsentligen berott på de praktiska svårigheter det skulle möta att inom rimlig tid få till stånd en omorganisation av underrätterna. Samtidigt har föredragande departementschefen dock ansett det både möjligt och angeläget att, med bibehållande av vår domstolsorganisation, åt denna anförtro de uppgifter, som följa av den föreslagna reformen i själva förfarandet.

Vi finna en allmän processreform vara av behovet påkallad. Vårt ställningstagande till det föreliggande förslaget måste därför i första hand bero av frågan, huruvida syftemålet med ett reformerat förfarande kan vinnas på den bestående organisationens grund.

Härvid bör förutskickas, att den, som deltagit i det särskilda utskottets överläggningar, icke torde kunna annat än dela departementschefens uppfattning därom, att särskilt med hänsyn till städernas ställning en fullständig omorganisation av underrätterna under överskådlig tid är ogenomförbar.

Vid sådant förhållande återstår att avgöra, huruvida den i propositionen anvisade vägen erbjuder så väsentliga fördelar för vår rättsskipning, att denna väg bör väljas framför ett undanskjutande av reformen på obestämd tid. För vår del anse vi, att, även med den begränsning regeringens förslag erhållit, detsamma är ägnat att avhjälpa allvarliga brister i vår rättegångsordning. Förutom uppskovssystemets avskaffande framstå särskilt den fria bevisprövningens legalisering samt ordnandet av förundersökning i brottmål och vad därmed sammanhänger såsom betydande vinster, vilka icke synas vara uppnåeliga annat än medelst en allmän revision av rättegångsförfarandet. Onekligen äger den fria bevisprövningen ett sådant organiskt samband med muntlighet och koncentration i processen, att den därför utan knappast kan utövas under tillräcklig garanti för rättssäkerheten. Vad åter angår förundersökningen i brottmål, har angelägenheten av denna frågas lösning, såväl i allmänt som enskilt intresse, gång efter annan erkänts men alltid ställts på framtiden i avvaktan på en 'allmän rättegångsreform'. Samma negativa svar från riksdagens sida har även lämnats vid försök till andra förbättringar i rättsskipningen genom 'partiella reformer'. Det i propositionen framlagda programmet synes visa en utväg ur den återvändsgränd, vari utvecklingen sålunda råkat.

Bibehållandet av en organisation, som uppvuxit i det skriftliga systemets hägn, kan nödvändiggöra vissa modifikationer vid tillämpningen av de principer, vilka karakterisera ett muntligt och omedelbart förfarande. Men å andra sidan är det med en dylik domstolsorganisation så mycket mera angeläget att icke göra sådana eftergifter åt traditionsbundenheten, att något väsentligt i de nya principerna eller i de nödiga anordningarna för deras tillämpning kommer

att uppoftas. Härutinnan tyckes oss föredragande departementschefen, som ingalunda förbisett nyss berörda synpunkter, i sina hänsyn till det nuvarande rättegångsskicket ha gått nära gränsen för vad som kan anses förenligt med det föreslagna nya systemet. Utskottets majoritet synes åter på vissa punkter ha vida överskridit denna gräns i sin fruktan för nyheter, vilka blott äro en naturlig konsekvens av den nya ordning man varit med om att förorda. Och det är fara värt att, därest en blivande lagstiftning medger för långt gående avvikelser från de förutsättningar, under vilka ett muntligt förfarande är avsett att arbeta, följden lätt blir desorganisation och snart nog återfall i det formalistiska skriftliga uppskovssystemet.

Vad här anförts föranleder oss till vissa yrkanden, i ett par punkter med begäran om förtydliganden av propositionens mening och i andra med anslutning till propositionens ståndpunkt gent emot utskottets yttrande.

Muntlighet. Där parten personligen uppträder inför rätta, synes det onödigt och främmande för muntlighetens princip att uttryckligen medge undantag från förbudet att förete skrift till utvecklingen av talan.

Protokoll. Vi anse det betänkligt att överhuvud medge någon utvidgning av protokollet utöver vad som förutsättes i propositionen, helst som enligt denna protokollets ram gjorts rätt tänjbar. Det må vara sant, att den skriftlighet, som utskottet, än mera förbehållslöst än propositionen, tänkt skulle fortfara i överrätt, såsom konsekvens medför en icke alltför knapphändig protokollföring rörande de i underrätten framkomna relevanta fakta. Men även under sagda förutsättning torde det mer än väl räcka med anteckningar härutinnan i den omfattning, som i propositionen antytts.

*Parterna
och deras
ombud.*

Bibehållandet av partens gamla rätt att personligen utföra sin talan inför domstol utesluter icke utan skulle tvärtom stå i god överensstämmelse med principen att, när han anlitar ombud, detta bör fylla kravet på fullgod juridisk utbildning och i övrigt vara väl kvalificerat för sitt värv. I en processordning grundad på omedelbarhet och muntlighet har advokaten, likaväl som domaren, bestämda uppgifter och bär sin del av ansvaret för en god rättsskipning. Även utskottet understryker ju starkt, att hela rättsförfarandet har sin tyngdpunkt i underrätten och att det därför ligger vikt uppå att där vinna den bästa möjliga utredning. Det synes oss ha varit från denna utgångspunkt mera konsekvent att leda utvecklingen fram mot erkännande av de fullt kvalificerade advokaternas behövlighet även i underrätten, än att — såsom utskottet funnit för gott — till på köpet vilja avvisa departementschefens förslag om att endast rättsbildade advokater må användas i överrätterna. I den muntliga process, som det nu är fråga om att införa, tillkommer det parterna, vare sig statsåklagare i brottmål eller de enskilda parternas representanter, att själva framlägga sin sak för domarens prövning. Om i denna nya rättegångsordning den nuvarande domstolsorganisationen skall ha utsikt att på ett tillfredsställande sätt fylla sin

uppgift, måste den därför ha tillgång till kvalitativt något så när likvärdiga representanter för partsintressena.

Av det sagda framgår, att vi i varje fall icke kunna vara med om att försvaga den i propositionen föreslagna anordningen beträffande överrätt. Vi avsluta oss i detta avseende till den av herr Bismark m. fl. gjorda reservationen.

Med tillfredsställelse konstateras, att utskottet helt godkänt departementschefens yttrande om partens sanningsplikt ävensom erkänt angelägenheten att begagna parts kännedom om sakförhållandena genom att använda partsutsagan som primärt bevismaterial. Ingendera parten bör a priori betraktas och behandlas som ett misstänkt inkvisitionsobjekt. Tvärtom utgår domaren vid ett muntligt förfarande med fri bevisprövning hellre från antagandet att vardera parten vill lojalt bidra till sanningens utletande. Med denna utgångspunkt och det muntliga förfarandets läggning i det hela följer det — såsom ock utskottet i annat sammanhang antytt — att parten själv känner sig ha intresse av att närvara och framlägga sin personliga syn på saken. Det torde därför vara att förvänta, att part i allmänhet inställer sig redan i början av huvudförhandlingen och därvid kan avge sin utsaga utan att han behöver därtill tvingas. Men där så finnes vara av nöden, torde redan i samband med den förberedelse, som skall föregå huvudförhandlingen, åtgärd kunna träffas för att inkalla parten personligen till förhör i lämpligt sammanhang.

Vi ha velat göra denna erinran för att framhålla, att konsekvensen av partsutsagans användning såsom primärt bevismedel bör vara, att parterna, såvitt görligt, höras i processens början, så att den följande vittnesbevisningen verkligen kan tjäna till belysande av den ena eller andra framställningens riktighet.

I propositionen heter det, att vittnesförhöret bör stå under ordförandens ledning. Härom har ingen meningsskiljaktighet inom utskottet gjort sig gällande. Men däremot ha, såsom framgår av utlåtandet, meningarna brutit sig mot varandra därom, huruvida vittnesförhöret bör äga rum i den ordning att i första hand parterna eller deras ombud direkt utfråga vittnena vid förhör och motförhör, eller om domaren alltjämt skall vara den aktive utfrågaren och parternas spörsmål till vittnena förmedlas av denne.

Vi anse, att det förstberörda förfarandet är det enda, som fullt överensstämmer med den muntliga förhandlingsmetoden, enligt vilken det ju är parternas sak att framlägga bevismaterialet. Utskottets majoritet har haft en annan mening, som synes oss väsentligt vara grundad på missförstånd och en inrotad förskräckelse för det 'snärjande' korsförhörets farligheter. Det är självklart att, även med den direkta förhandlingsmetoden, 'domaren bör avvisa frågor, som uppenbarligen ej höra till saken, eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga'. Ävenså stämmer det väl med den av oss förordade metoden att domaren själv framställer frågor i syfte att komplettera och klargöra materialet. Men vad vi mena är, att domaren fyller denna sin processledande uppgift bäst genom att låta parterna eller deras ombud i första hand direkt framställa sina frågor och motfrågor.

Bevisnigen.
Förhör med part.

Vittnen.

Förfarandet
i hovrätt.

Utskottet har ifråga om förfarandet i hovrätt gjort det enligt vår mening välbetänkta uttalandet, att 'undantagen från partens skyldighet att inställa sig till muntlig förhandling böra hållas inom snäva gränser'. Det sätt, varpå denna goda föresats utvecklats, inger emellertid farhåga för att det skriftliga systemet kan komma att bibehållas i alltför vidsträckt omfattning. Beträffande de 'snäva gränserna' an knyter utskottet till de i propositionen gjorda uttalandena. Tyvärr äro dessa emellertid icke så alldeles tydliga. Det kan icke bero på *en* parts ställningstagande, om muntlig förhandling skall komma till stånd eller icke — snarare bör det bli så, att så snart en part begär muntlig förhandling sådan skall äga rum. Frågan om vilkendera proceduren skall komma till användning bör givetvis avgöras omedelbart vid överrättsprocessens början.

Men inte ens i de fall, då muntlig förhandling skall förekomma, är utskottet villigt att stadfästa regeln att processmaterialet skall framläggas av parterna eller deras ombud. Avisandet av departementschefens förord åt fordran på rättsbildade ombud i överrätt har redan här hämnat sig. Icke allenast på grund av den kvardröjande skriftligheten utan också för att hjälpa rådlösa parter vid muntlig förhandling föreslår utskottet, att en referent inom hovrätten alltid skall utses i och för föredragningen, så snart parterna eller deras ombud *icke uttryckligen begära att själva få framlägga målet*.

Detta är väl ändå att alldeles ställa den sak, man vill främja, på huvudet. De av utskottet förordade principerna — eller rättare bristen på principer — måste medföra den största fara för att hela det muntliga systemet äventyras. Bli det icke i överrätten en muntlig förhandling i verklig mening, kan man med skäl frukta, att detta får sina konsekvenser även för processen i underrätt — och vad skall så hela reformen tjäna till?

Delar man uppriktigt departementschefens mening att det även i överrätt bör sörjas för det muntliga förfarandets tillämpning, och vill man samtidigt gå försiktigt fram med hänsyn till klagorätten i de mindre betydande målen, torde i detta sammanhang bestämt böra uttalas, att vid muntlig förhandling processmaterialet bör *i regel* framläggas genom parterna eller deras ombud. Alltså böra parterna vara beredda att vid muntlig förhandling själva framlägga sin sak, därest de icke på förhand enat sig om att överlåta detta åt den av hovrätten utsedde föredraganden. Om nämligen skriftligheten bibehålles till någon del, kan det ju vara lämpligt eller rent av nödvändigt att äga tillgång till en av hovrätten utsedd person, föredraganden, som läst in målet. Men anlitaandet av denne bör vara undantag och icke regel.

I överensstämmelse med det ovan sagda yrkas vid punkt 20 (förfarandet i hovrätt) följande särskilda ändringar i utlåtandet:

Femte stycket torde böra få följande lydelse: 'I samband med frågan om anordnande av muntlig förhandling i hovrätt står spörsmålet om det sätt, varpå processmaterialet skall där framläggas. *I regel* torde detta böra ske genom parterna eller deras ombud. Farhågan att — — — eller där anställd tjänsteman. Behovet av ämbetsmannaföredragning *kan till äventyrs jämväl föreligga*, då *part* uteblir och sådana omständigheter icke äro för handen, att han bör

hämtas eller annorledes tvingas att komma tillstådes. Med hänsyn härtill bör — — — vill åberopa'. De återstående meningarna i stycket torde utgå samt ersättas med: 'Äro emellertid parterna tillstådes vid muntlig förhandling, synas de själva böra framlägga saken. Frågan om föredragnings sättet torde på ett tidigt stadium i fullföljdsförfarandet böra avgöras.'

I utskottsbetänkandet omförmäles, att 'inom utskottet uttalats sympati för tanken att vissa anordningar borde vidtagas för att i särskilda fall ombesörja rättsskipningen i de grova brottmålen'. Särskilda
brottmåls-
ting.

Här skall med ett par ord antydvas vad i detta avseende inom utskottet anförts.

Spörsmålet om en mera effektiv och tillfredsställande behandling av de grova brottmålen har länge varit aktuellt. Anmärkningarna gälla i främsta rummet polisundersökningen och vad därmed står i samband. Det kan dock icke hjälpas, att vissa erinringar jämväl med fog kunna göras mot det sätt, varpå utredningen av grova och invecklade brottmål stundom handhafs av domstolarna. Bedömandet av brottet och brottslingens person, liksom av vittnesbevisningen i brottmål, kräver speciella förutsättningar, som icke utan vidare beskärts en domare, därför att händelsevis inom hans jurisdiktion ett eller flera grova brott blivit begångna. Därtill kommer, att somliga av dessa svårare brott (inbrott av dynamitarter, mordattentat under automobilresa etc.) ofta visat sig ske i följd inom det ena jurisdiktionsområdet efter det andra eller på sådant sätt att brottsplatsen endast svårigen kan identifieras. Redan omständigheter av detta slag synas tala för utbildningen av särskilda brottmålsdomare, vilka inom ett större område — i viss kontakt även med en förbättrad förundersökning — skulle ha till uppgift att rannsaka och döma i grova eller åtminstone de svåraste brottmålen. För en dylik anordning tala dessutom vissa förhållanden, som skulle inträda efter antagandet av en processordning av ungefär det slag, som utskottet förordar. Det bör nämligen ihågkommas, att utredningen i de större brottmålen är ytterst tidsödande, speciellt till följe förekomsten av ett stort antal vittnen, behov av syn på stället m. m. Ett koncentrerat förfarande med hörande i en följd av säg ett 50-tal vittnen kan lätt komma att taga icke blott dagar utan veckor i anspråk. Arbetet härmed kan bli alltför tyngande för den ordinarie domaren, helst om denne icke har erfarenhet av dylika mål, eller också har man att finna sig i alternativet att han tar särskild ledighet för rannsakingarna och att domsagan i övrigt skötes av vikarie. Därtill kommer en annan omständighet, som pekar i samma riktning. Om man skall undvika att i överrätt upprepa bevisningen i de grövre brottmålen, bör särskilt i dessa, för den enskildes välfärd och ära så viktiga mål den största vikt läggas på underrettsförfarandets tillförlitlighet. Även denna synpunkt skulle tillgodoses, om man vidtoge särskilda anordningar för att ombesörja rättsskipningen i de grova brottmålen. Det är att märka, att justitiekanslern, som på detta område bör vara den mest kompetente auktoriteten, insett det berättigade i detta krav, som han för sin del velat tillgodose genom inrättande av särskilda brottmålsdomstolar. Med hänsyn till att vi gilla den i propositionen uttalade uppfattningen

äro om att de allmänna domstolarna böra omhänderha prövningen även av de grövre brottmålen, finna vi oss icke böra förorda det av justitiekanslern föreslagna tillvägagångssättet. Men vi anse det böra övervägas att — efter mönstret av vad tidigare vid upprepade tillfällen skett i särskilda fall — genom mera allmänna anordningar sörja för att rättsskipningen i åtminstone de grövsta brottmålen må komma att handhavas av särskilt på detta område utbildade domare, vilka lämpligen torde kunna rannsaka och döma jämte den vanliga nämnden på orten. På detta sätt komme icke heller den allmänna domstolsorganisationen att avsevärt rubbas.

Övergång till den nya ordningen.

Utskottet har i likhet med departementschefen ansett vissa förberedelser till den nya ordningen nödvändiga. Bland dessa åtgärder märkes måhända främst en reform av åklagarväsendet, om vars grundlinjer dock utskottet uraktlåtit att yttra sig. I visst samband med denna fråga står den om en förbättrad förundersökning i brottmål med bestämmelser tillika om sådana straffprocessuella åtgärder som anhållande, häktning och kroppsrannsakan. Även om härutinnan någon fullständig lagstiftning icke kan föregå ikraftträdandet av en mera allmän processreform, torde det vara nödvändigt att vidtaga vissa åtgärder i detta avseende, särskilt med hänsyn till behovet av kompetenta undersökningsledare och vissa andra garantier för en välordnad polisundersökning.

En annan sak av vikt är att begagna övergångstiden till att främja utvecklingen av en ansvarig och kompetent advokatkår, på vars villighet och förmåga att tjäna rättsskipningen reformens framtid till stor del dock beror. I detta avseende ha vi instämt i herr Bismarks m. fl. reservation. Därest riksdagen skulle, i likhet med utskottet, helt gå in för de icke rättsbildade ombudens lika berättigande i alla instanser, är det så mycket mera nödvändigt att, eventuellt medelst nya föreskrifter, skärpa den tillsyn, som enligt gällande rättegångsordning bör utövas över rättegångsombudens behöriga kompetens för sitt värv.

Det har otvivelaktigt sin stora betydelse, om riksdagen, med antagande i princip av propositionen, erkänner det föreslagna rättegångssättets företräden framför det nuvarande, men för att detta erkännande icke skall bli ett tomt ord våga vi hoppas att, då ett definitivt lagförslag upprättas, vederbörliga hänsyn skola tagas till ovan antydda synpunkter.»

av herrar *Johan Bernhard Johansson* och *Persson* i Falla, vilka anförde:

»Det svenska rättsväsendet måste anses i stort sett giva en god rättssäkerhet och fungera så väl, att det av allmänheten omfattas med stort förtroende. Därmed är dock ej sagt, att den nuvarande rättsproceduren är i alla avseenden den bästa. Tvärtom torde det vara ostridigt, att det förfaringssätt, som utvecklats sig med skriftliga inlagor, uppskov och därmed följande sonderdelning av målens handläggning vid underrätterna, försvårar möjligheten att sammanhålla och få en riktig helhetsbild av målen och därmed i viss mån äventyrar rättssäkerheten. Även om bristerna ej äro lika framträdande i övriga underrätterna, torde dock även här bestämda fördelar stå att vinna genom ett förfaringssätt bättre än nu anpassat efter underrätternas och genom att organisationen bättre än nu

är fallet avpassas efter tidens behov av bekväm tillgänglighet och smidig funktion. Det synes oss därför vara angeläget att avhjälpa de brister, som finnas i vårt rättegångsväsende, och giva det en möjligast hög standard.

De huvudgrunder för en rättegångsreform, som framläggas i den föreliggande propositionen med av utskottet föreslagna ändringar, synas oss i stort sett lämpliga som underlag för utarbetande av förslag till ny rättegångsordning. Dock synas hänsyn till praktiska synpunkter tala för en i vissa avseenden något mindre genomgripande omläggning. I utskottets utlåtande har den i och för sig riktiga muntlighetsprincipen fått en enligt vår mening allt för sträng och rigorös prägel. Dessa anmärkningar synas oss befogade främst med hänsyn till angelägenheten av att rättsförfarandet bör ske på ett för den rättsökande allmänheten såvitt möjligt enkelt, smidigt och billigt sätt, på samma gång kravet på rättssäkerhet väl tillgodoses. Vår mot utskottets utlåtande avvikande uppfattning framgår av de mot utlåtandet i nedan angivna punkter framställda erinringar.

Vi anse, att den även av oss godtagna muntlighetsprincipen här blivit alltför rigoröst fastslagen. Bristande vana vid offentligt framträdande och därav alstrad nervositet göra det ofta svårt för den rättsökande att på ett redigt och tillfredsställande sätt muntligen framställa sin sak vid en rättsförhandling. Då det emellertid bör vara angeläget, att allmänheten kan i största möjliga utsträckning få sina rättsfrågor handlagda och avgjorda vid domstol utan anlåtande av advokat, bör part äga att inför rätten muntligt föredraga en skriftlig framställning av sin argumentering. *Muntlighet.*

Av betydelse torde vara, att till ett mål hörande faktiska omständigheter så noggrant antecknas i protokollet, att, om på grund av särskilda orsaker målet ej kan vid ett tillfälle slutföras, hela förhandlingen ej behöver ånyo upprullas, liksom även att vid måls fullföljd i överrätt överprövning där i mindre och enklare mål och även eljest, när parterna så önska och rätten finner skäligt, kan ske utan en mera tyngande muntlig förhandling med för parterna kostsam inställelse. Då det synes tveksamt, om dessa önskemål kunna tillbörligt tillgodoses vid utarbetande av lagförslag enligt propositionens och utskottets anvisningar, ha vi ansett det riktigast att här otvetydigt angives, att de faktiska omständigheter, som äro av avgörande betydelse i målet, böra så fullständigt antecknas i protokollet, att icke ofullständighet därutinnan nödvändiggör en för parterna tidsödande och kostsam inställelse i överrätt. *Protokoll.*

De möjligheter, som böra finnas till ett enkelt och billigt förfarande i överrätt i de fall, då part där önskar en överprövning av ett mål, äro enligt vår mening allt för snävt begränsade i utskottets yttrande på denna punkt. Med allt erkännande av den muntliga förhandlingens möjlighet att ge en klar och levande bild av målets läge och på dess bedömande inverkan omständigheter, får ej förbises därmed förenade besvär och kostnader vid partsinställelse i överrätt. En betydande mängd mål ha också den jämförelsevis enkla struktur att, om underrättsprotokollen äro tillfredsställande förda, det ej möter någon svårig- *Förfarandet i hovrätt.*

het att genom dem och processmaterialet i övrigt väl överblicka och bedöma såväl sakläget som rättsfrågan. Under sådana omständigheter bör mål kunna i hovrätten avgöras utan inställelse av part, om denne det önskar och hovrätten så finner lämpligt.»

Beträffande särskilda punkter i utskottets yttrande.

Vid punkt 1. (Behov av en rättegångsreform).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Den föreliggande propositionen, som anger grundlinjerna för en rättegångsreform, innehåller otvivelaktigt åtskilliga beaktansvärda uppslag, ägnade att undanröja förefintliga brister i vårt rättegångsväsen.

På en god rättegångsordning plägar man ställa de allmänna krav, att den skall garantera rättsskipningens säkerhet, skyndsamhet och billighet i kostnadsavseende.

Av dessa krav är givetvis det, som avser rättssäkerheten, det viktigaste. Emellertid torde det icke kunna med fog göras gällande, att vårt nuvarande rättegångsväsen i någon högre grad äventyrar rättssäkerheten. I annat fall skulle väl knappast våra domstolar och deras verksamhet omfattas av det stora och allmänna förtroende, som nu kommer dem till del. Utan tvivel äro dock åtgärder påkallade för uppnående av bättre förhållanden med avseende å rättssäkerheten. Till sådana åtgärder torde framför allt hänföras de, som lämna ökad trygghet för att i ett mål få fram sanningen och därigenom vinna större säkerhet för ett tillförlitligt avgörande. Härutinnan kommer särskilt i betraktande förslaget om införande av fri bevisprövning med borttagande av vittnesjäven samt anstalter för inskröpande och utkrävande i görligaste mån av parts sanningsplikt.

Att kravet på skyndsamhet i vår rättsskipning icke nu är på tillfredsställande sätt tillgodosett torde man allmänt vara enig om. Även om flertalet mål i underrätterna avgöras relativt snabbt, utdragas dock ofta många mål genom upprepade uppskov, vilka huvudsakligen torde föranledas av att parterna eller deras ombud icke tillräckligt lägga sig vinn om att skyndsamt förelägga sin utredning och bevisning och därmed befordra ett snabbt avgörande. Det är givetvis en angelägenhet av största vikt att få till stånd skyndsammast möjliga avgörande av målen vid såväl under- som överrätter. Det i propositionen föreslagna koncentrerade, muntliga förfarandet är säkerligen ägnat att vid underrätterna befordra skyndsamheten, ehuru visserligen även andra utvägar kunna tänkas, som skulle leda till samma mål, såsom exempelvis effektiva förelägganden för parterna. För övrigt må erinras, att även enligt det föreslagna systemet med uppdelning av förfarandet å förberedelse och huvudförhandling stora och vidlyftiga mål säkerligen komma att kräva mycket lång tid för förberedelsen, så att i många fall tiden från målets anhängiggörande genom stämningen och till domen efter huvudförhandlingen blir högst avsevärd. Emellertid måste det med styrka betonas, att kravet på skyndsamhet icke får drivas

så långt, att säkerheten i avgörandet äventyras. Det bör nog tillses, att domen ej meddelas, förrän målet blivit fullständigt utrett samt domstolen fått tillfälle till moget och noggrant övervägande av saken.

Vad åter angår det tredje huvudkravet å en god rättegångsordning eller bilighet i kostnadsavseende, torde de hos oss härutinnan rådande förhållandena ej giva anledning till anmärkning, då väl knappast något annat land har så låga processkostnader som vi.

Såsom av det föregående framgår vill utskottet ingalunda förneka, att vårt rättegångsväsen är behäftat med ej oväsentliga brister, som det är angeläget att avlägsna. Emellertid kan utskottet ej finna, att dessa brister äro så djupgående, att deras avhjälpande kräver en så genomgripande omgestaltning av vår rättegångsordning och särskilt förfarandet vid våra domstolar, som i propositionen ifrågasättes. Det förefaller utskottet, i enlighet med vad som framhållits i motionerna av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud, som om man skulle kunna uppnå tillfredsställande resultat genom partiella reformer och utan att, delvis efter utländska förebilder, i allt för hög grad ombilda det rättegångssystem, som hos oss prövats i århundraden och överhuvud befunnits gott.»

av herrar *Schlyter, Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Fast och Andersson* i Prästbol (se nedan vid punkt 30).

av herr *Linder*.

Vid punkt 2. (Huvudgrunder för en rättegångsreform).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Utskottet anser, att reformarbetet i huvudsak bör inriktas på åstadkommande av ett förbättrat förfarande och därmed sammanhängande förhållanden. Ändringar i organisationen böra vidtagas endast i den mån de äro nödvändiga för att domstolar och andra organ skola bliva i stånd att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sina uppgifter.»

Vid punkt 3. (Koncentration).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Huvudpunkten i den föreslagna rättegångsreformen avser införande av ett koncentrerat muntligt förfarande med övergivande av det nuvarande blandade muntliga och skriftliga systemet. Ett sådant förfarande anses i vida högre grad än det nu i flertalet mål tillämpade systemet äga förmåga att befordra snabbhet i rättsskipningen och — — — — framställningen kommer att omedelbart belysas av andras utsagor. Även har framhållits, att ett koncentrerat, muntligt förfarande erbjuder större förutsättningar särskilt för lekmännen att följa förhandlingarna och att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning om sanningen i målet.

Å andra sidan synes det koncentrerade, muntliga förfarandet kunna medföra vissa olägenheter. I mycket omfattande mål med kanske flera dagars huvudförhandling kan det komma att erbjuda svårigheter att sammanhålla det på en gång förebragta materialet. Förfarandet ställer synnerligen stora anspråk såväl på domaren som på parterna och deras ombud. Det torde med säkerhet kunna antagas, att part skall nödgas att i flertalet mål använda sig av rättsbildat ombud, även om han enligt propositionen äger att själv eller genom annat ombud föra sin talan. Parterna torde härigenom komma att tillskyndas väsentligt högre rättegångskostnader. Om på grund av målets omfattning lång tid har åtgått för förberedelsen, kommer huvudförhandlingen, då allt processmaterial skall på en gång förebringas och alla vittnen höras, kanske att äga rum först sedan åtskilliga månader eller ännu längre tid förflutit efter tvistens anhängiggörande. Det kan då befaras, att vittnenas utsagor bli mindre tillförlitliga än om de kunnat höras på ett tidigare stadium av rättegången.»

Vid punkt 4. (Förberedelse).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»För vinnande — — — — han ämnar åberopa. I detta syfte har departementschefen föreslagit, att i alla tvistemål och sådana brottmål, däri talan föres allenast av enskild målsägande, huvudförhandlingen skall föregås av ett förberedande förfarande.

Utskottet ansluter sig till tanken på införande av ett förberedande förfarande att föregå huvudförhandlingen. I stora och vidlyftiga mål kan en sådan uppdelning av förfarandet vara synnerligen lämplig. Emellertid torde i åtskilliga enklare mål ett förberedande förfarande vara onödigt. Det bör därför enligt utskottets mening icke vara obligatoriskt, och torde det lämpligen kunna överlätas åt vederbörande domare att träffa avgörande härutinnan.

Till departementschefens uttalande att förberedelsen icke bör ingå såsom ett led i rättsförhandlingen utan endast avse att skapa förutsättningar för en koncentration av denna genom ett klarläggande av parternas ståndpunkter, deras angrepps- och försvarsmedel vill utskottet ansluta sig. Upptagande av bevisning vid förberedelsen synes böra förekomma endast i undantagsfall — — — — i viss mån minskas.

Enligt förslaget får till grund för domen läggas endast vad som förebringas vid huvudförhandlingen, och, i den mån part vill till stöd för sin talan åberopa material från förberedelsen, måste detta material ånyo framläggas, då målet upptages till huvudförhandling.

Utskottet anser, att hela processmaterialet bör få läggas till grund för domen och sålunda jämväl allt som förekommit vid förberedelsen, även om något därav ej framförts vid huvudförhandlingen. Till stöd för denna ståndpunkt tillåter sig utskottet åberopa Svea hovrätts uttalande härutinnan (Statens offentliga utredningar 1927: 15, sid. 22—23).

Det har ifrågasatts, att huvudförhandlingen borde inledas med en av ordföranden lämnad redogörelse för det vid förberedelsen åberopade materialet.

Om en sådan mera omfattande redogörelse icke skulle anses lämplig, synes ordföranden i varje fall böra för att underlätta uppfattandet av den följande partsframställningen vid huvudförhandlingens början kort angiva det genom förberedelsen vunna utgångsläget för tvisten. I många fall torde en dylik sammanfattning särskilt för lekmännen i rätten vara av värde.

Det förberedande förfarandet — — — — muntlig överläggning med parterna. Om förberedelsen är muntlig, böra parternas anförenden fullständigt antecknas i protokollet.

Ett förberedande förfarande — — — — om möjligt träffa förlikning.»

av herrar *Per Gustafsson* och *Johansson* i Bro, vilka ansett, att punkten bort erhålla följande lydelse:

»För vinnande — — — — fästa uppmärksamheten därå. I regel torde vara lämpligt, att ordföranden för att underlätta uppfattandet av den följande partsframställningen vid huvudförhandlingens början kort angiver det genom förberedelsen vunna utgångsläget för tvisten. Särskilt för lekmännen i rätten torde en dylik sammanfattning vara av värde.

Det förberedande — — — — träffa förlikning.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 5. (Uppskov).

av herrar *Christenson*, *Frändén*, *Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Med införande av ett koncentrerat förfarande torde kunna förväntas, att uppskov efter huvudförhandling i regel icke skall behöva äga rum. Emellertid kan, på sätt herr Lindhagen i sin motion framhållit, uppskov bli nödvändigt vid uteblivande av vittne, sakkunnig eller part. Vidare torde det, särskilt i större mål, ej så sällan inträffa, att uppskov icke rimligen kan förvägras part i anledning av vad som vid huvudförhandlingen förekommit. Att vid utevaro av part, vittne eller annan vederbörande inställa huvudförhandlingen synes utskottet icke lämpligt, utan torde målet böra handläggas, varefter, om så erfordras, uppskov meddelas för den uteblivnes hörande. Då uppskov från huvudförhandling blir nödvändigt, torde fortsatt handläggning vid nästa rättegångstillfälle böra ske utan upprepning av hela förfarandet. För att om möjligt undvika uppskov efter huvudförhandlingen synes det lämpligt föreskriva, att envar, som kallats till huvudförhandling och blir hindrad att komma tillstädes, skall ofördröjligen underrätta domaren härom. Därest det kan ske utan olägenhet, bör i dylikt fall huvudförhandlingen uppskjutas till dag, då samtliga kallade kunna inställa sig. Det har gjorts gällande, att part, vittne eller annan, som genom förfallolös utevaro eller på annat sätt orsakar uppskov, borde åläggas skyldighet att gälda alla genom uppskovet föranledda kostnader. Ett sådant åläggande torde ofta komma att te sig alltför strängt, och synes i förevarande avseende stor varsamhet vara att tillråda.»

Vid punkt 6. (Muntlighet).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»I nära samband med frågan om koncentration i förfarandet står spørgmålet om skyldighet för parterna att muntligen utföra sin talan. Muntligheten befordrar utan tvivel ett koncentrerat förfarande, men torde det vara för mycket sagt, att ett sådant förfarande icke är möjligt utan strängt genomförd muntlighet.

Till muntlighetens förtjänst räknas framför allt, att den ger en mera levande bild av förhandlingen än vad som kan erhållas vid användande av skriftligt framställningssätt. Detta är ju riktigt, men å andra sidan får man ej alldeles bortse från den möjligheten, att ett medryckande muntligt anförande kan få åhöraren att se saken från talarens synpunkter, även om de ej äro riktiga, vilket ej lika lätt torde kunna inträffa vid skriftligt yttrande. Den rena muntligheten — utan protokoll och utan skrifter — förutsätter ju med nödvändighet ett omedelbart avgörande av saken, medan intrycket av förhandlingen ännu är friskt och levande. Redan efter några få dagar kan intrycket i viss mån komma att förflyktigas och kanske rätt viktiga omständigheter rent av falla ur minnet, särskilt om ett stort och vidlyftigt mål handlagts. Å andra sidan kan målets natur vara sådan, att ett avgörande omedelbart icke lämpligen kan ske utan någon tids rådruum erfordras för närmare övervägande av å omse sidor förebragta skäl. Man kan sålunda i dylika fall vid den rena muntligheten riskera antingen en förhastad dom eller förlust, åtminstone delvis, av fördelen med det omedelbara intrycket från förhandlingen.

En annan olägenhet, som den rena muntligheten för med sig, ligger däri, att, om ett mål måste uppskjutas, den redan företagna handläggningen måste göras om, vilket ju är synnerligen otillfredsställande. Likaledes måste, om målet föres vidare till överrätt, hela proceduren med utredning och bevisning företagas ånyo.

De synnerligen stora praktiska olägenheter, som följa med den rena muntligheten, ha gjort, att flera länder nödgats väsentligt inskränka redan införd muntlighet i sitt rättegångsväsen. Sålunda har det både i Tyskland och Österrike visat sig nödvändigt att använda skrift i betydligt större utsträckning än som ursprungligen i lagstiftningen avsetts.

Det nu i propositionen förordade muntliga systemet är ju ej rent muntligt i den mening, att protokoll och skrifter helt förbjudas. Men det synes utskottet, som om, även om utskottet medgiver önskvärdheten av större koncentration och ökad muntlighet i förfarandet vid våra underrätter, man bör vid lagstiftningen härutinnan gå mera varsamt fram och lämna skriftligheten större utrymme än propositionen gör.

Departementschefen har anført, att det i regel icke bör vara tillåtet för part att till rätten ingiva skriftliga, på förhand uppsatta inlagor eller att uppläsa sådana inlagor. Emellertid borde enligt departementschefens mening hinder ej möta att för de säkerligen sällsynta fall, då skälig hänsyn till part kräver

det, tillåta den, som själv utför sin talan, att härför begagna av honom författad skrift. I de av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud väckta motionerna har förordats sådan begränsning av plikten för part att muntligen utföra sin talan, att rätten att uppläsa skriftliga inlagor icke borde betagas honom i de fall, då detta för handläggningens reda kunde vara lämpligt.

Enligt utskottets mening böra parterna vid huvudförhandlingen i regel muntligen utföra sin talan. Emellertid bör part eller hans ombud äga rätt att, då domaren finner skäligen sådant medgiva, ingiva och åberopa skriftlig inlaga, vilken då bör av parten eller ombudet uppläsas. Särskilt i mera invecklade mål kan det vara till stor fördel såväl för parterna som för domstolen, att partens framställning göres skriftligen. Det kan för domaren vara förenat med stora svårigheter att vid långa anföranden av parterna upptaga och i minnet behålla allt vad som säges av betydelse för målet. Därtill kommer att, om målet måste uppskjutas, dess fortsatta handläggning kan underlättas genom att förut ingiven skrift då finnes kvar. Givetvis bör ej den omständighet, att part medgives ingiva och uppläsa skrift, i och för sig föranleda uppskov. Önskvärdheten av muntlig framställning bör ej utgöra hinder för part att uppläsa sina yrkanden och ej heller att åberopa skriftligt bevismaterial eller att förete handlingar, som kunna underlätta för domstolen att uppfatta saken.»

Vid punkt 8. (Omedelbarhet).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»För vinnande av en koncentrerad muntlig förhandling är det av vikt, att processmaterialet framlägges — — — — — betingas av förhållandena.»

Vid punkt 9. (Protokoll).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Att för närvarande protokollet i rättegångsmål vid våra domstolar ofta ej fyller befogade anspråk är säkerligen riktigt. Vid rättegången föras memorialanteckningar angående vad som förekommer vid målets handläggning. Dessa anteckningar läggas till grund för protokollet, som kanske ofta uppsättes först lång tid efter handläggningen. Om ej vid rättegångstillfället kontrollering av vad som antecknats skett, är det givet, att protokollet lätt kan bli ofullständigt och otillförlitligt. Emellertid synas utan svårighet förbättringar härutinnan kunna ske genom att exempelvis rättens ordförande dikterar vad som skall antecknas i protokollet samt att antecknade utsagor av parter och vittnen efter avslutande av ett anförande uppläsas, varefter vederbörande får tillfälle göra rättelser och tillägg. Att protokollet vid rättegångstillfället uppsättes och justeras i slutlig form synes ej nödvändigt och torde ej heller vara lämpligt. Dels är väl vederbörande protokollsförare fullt upptagen under målets handläggning och dels skulle protokollets formella avfattning bli i hög

grad lidande på ett sådant förfarande, en omständighet, som ej bör fränkännas all betydelse. Det sakliga innehållet får givetvis ej ändras. Protokollet bör uppsättas inom mycket kort tid efter handläggningen.

Med avseende å innehållet i protokollet anser utskottet i anslutning till vad som uttalats i de av herr von Geijer m. fl. samt herrar Johansson i Krogstorp och Persson i Grytterud väckta motionerna, att protokollet ej bör beskäras i så stor utsträckning som föreslagits. Protokollet bör giva en möjligast tillförlitlig bild av vad som förekommit och upptaga allt som är av vikt för bedömning av målet. I fall, då ett mål fullföljes till hovrätten utan att muntlig förhandling där ifrågakommer, är det nödvändigt, att protokollet har erforderlig fullständighet. Beträffande parternas anföranden må erinras att, då förberedelse ägt rum, vid vilken skriftligt förfarande tillämpats, parterna redan där i skrift utvecklat sin talan och åberopat sina skäl därför. Vid huvudförhandlingen torde parterna komma att under utvecklande av sin talan i stor utsträckning upprepa vad de redan skriftligen anfört under förberedelsen. Detta behöver givetvis ej antecknas i protokollet. Om förberedelse ej ägt rum eller om parts anförande avviker från vad som förut anförts, bör fullständigare anteckning av parts yttrande ske. I övrigt torde det vara bättre, att protokollet blir kanske något för omfattande än om det skulle bliva ofullständigt. Om förberedelse sker enligt muntligt förfarande, bör såsom förut angivits protokollet vid förberedelsen fullständigt upptaga parternas yttranden.»

Vid punkt 10. (Parterna och deras ombud).

av herrar *Bissmark, Eliel Löfgren, Åkerberg, Jonsson, Öhman, Lövgren* i Nyborg och *Hedlund* i Östersund, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Det är — — — — i ämnet.

Utskottet har för sin del funnit den av departementschefen i förevarande avseende intagna ståndpunkten väl grundad. Även om man med hänsyn till mängden av enklare mål vid våra underdomstolar och den på vissa orter förefintliga bristen på rättsbildade ombud medger part att vid dessa domstolar låta sin talan utföras av icke rättsbildade ombud, är steget därifrån långt till att lämna dem samma frihet i fråga om de högre instanserna. Hänsynen till att mål endast när giltiga skäl därför äro fullföljas till högre instans kräver, att bedömandet av frågan huruvida målet skall fullföljas eller icke sker under medverkan av sakkunnig person. Överdomstolarna kunna dessutom kräva, att de personer, som inför dem föra talan såsom ombud, äro klart medvetna om vad som för sakens avgörande är relevant, så att icke tiden förspilles genom onödiga utläggningar. Under det att vid underdomstolarna huvudvikten ligger på att ombudet förebringa utredning rörande sakläget, torde vid överdomstolen tyngdpunkten ofta ligga i bedömandet av rättstillämpningen, vilket motiverar, att kravet på ombudens juridiska insikter skärpes. Utskottet förbiser ingalunda, att enbart den juridiska utbildningen icke skapar någon garanti för att ombudet besitter de kvalifikationer, som i samtliga nu berörda avseenden böra krävas av ett ombud, men en dylik utbildning synes dock vara en förutsätt-

ning, som icke bör saknas. Även om man med skärpa betonar domstols rätt att avvisa olämpliga ombud, lär man dock icke enbart på denna rätt kunna grunda en förhoppning om att endast fullt kompetenta ombud komma att användas i överdomstolarna, då det kan antagas, att dessa endast i mycket påtagliga fall komma att använda sin befogenhet. Uttalade farhågor för att utestängandet av icke rättsbildade ombud från överinstanserna skulle medföra en allmän höjning av processkostnaderna synas vara så mycket mindre grundade, som redan nu bland de rättsbildade ombuden en stark konkurrens äger rum. Denna synpunkt torde i varje fall icke böra leda längre än att ett icke rättsbildat ombud, som redan i underrätten fört talan i målet, må kunna anlitas för målets fullföljd i överrätterna under förutsättning att referentföredragning i målet äger rum.»

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Det är tydligt — — — — — hindras att uppträda. Särskilt stora krav böra ställas å ombudens kompetens, då fråga är om att föra talan i högsta domstolen. I regel torde — — — — — vidare föra annans talan.»

Vid punkt 12. (Förhör med part).

av herrar *Per Gustafsson* och *Johansson* i Bro, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»I ett på fri bevisprövning — — — — — primärt bevismedel.

Rörande formen för parternas hörande under ansvar har departementschefen ifrågasatt antingen att belägga varje falsk utsaga vid huvudförhandlingen med straffansvar eller att anordna ett särskilt förhör, vid vars företagande förhörets karaktär skulle uttryckligen angivas. Utskottet anser dock, att endast det senare alternativet bör komma ifråga. Avgivandet av falsk utsaga synes icke böra jämföras med mened utan beläggas med ett mindre strängt straff.»

av herrar *Akerberg* och *Hedlund* i Östersund, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»I ett — — — — — väckta motionerna. Även om motionärernas uppgift att det vore för svensk rätt främmande att stadga straff för falsk partsutsaga ej håller streck, synes man dock böra gå synnerligen varligt fram på detta område. Beträffande frågan under vilka villkor och vid vilket skede av rättegången förhör med part under straffansvar bör anlitas som bevismedel ansluter sig utskottet till processkommissionens uppfattning, enligt vilken sådant förhör skall användas endast när rätten, efter det övrig bevisning blivit förebragt, finner ytterligare upplysning om något på sakens prövning inverkan sakförhållande erforderligt och tillika antager, att sådan upplysning kan vinnas genom parts hörande på angivet sätt. Vad kommissionen anför mot partseden, bland annat det ur moralisk synpunkt betänkliga i att låta två mot varandra stående parter under edsansvar intyga motstridande uppgifter, äger enligt utskottet i viss mån sin tillämpning även om eden utbytes mot en på heder och

samvete given försäkran och straffet sättes lägre än det som gäller för mened. Sådant förhör under ansvar bör därför helst ej anlitas annat än i sådana fall, där bevisning ej på annat sätt kan åvägabringas.»

av herr *Fast*.

Vid punkt 13. (Vittnen).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Vad angår bevisningen — — — — — höras upplysningsvis.

Av grundsatsen om muntlighet vid rättegången följer, att vittne skall avgiva sin berättelse muntligen. Hinder bör dock icke möta för vittne att till stöd för sitt minne anlita anteckningar eller andra handlingar. Däremot bör vid vittnesförhör skriftlig attest i regel icke få åberopas. I särskilda fall, såsom exempelvis då sakkunnig höres såsom vittne eller där vittnesmålet avser invecklade tekniska och liknande frågor eller om eljest skriftlig form kan betingas av omständigheterna, synes dock attest utan olägenhet kunna användas.

I fråga om formen — — — — — eller eljest otillbörliga.»

Vid punkt 14. (Sakkunniga).

av herrar *Bissmark, Öhman*, och *Hedlund* i Östersund, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Beträffande utredning — — — — — bäras av part. Under det förberedande förfarandet bör sakkunnig uppenbarligen utses av den, inför vilken förberedelsen äger rum.»

Vid punkt 16. (Dom).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Såsom förut framhållits bör domen grundas å hela det i processen införda materialet. Överläggning till dom bör om möjligt hållas i omedelbar anslutning till huvudförhandlingen. Huruvida domen även bör avkunnas omedelbart efter överläggningen, synes böra bliva beroende på omständigheterna i varje särskilt mål. I regel torde — såsom för närvarande ofta sker i de grova brottmålen — domen kunna avsägas omedelbart, men, om domstolen ej är fullt beredd därtill, måste erforderligt rådrum lämnas för ett närmare övervägande av det föreliggande materialet och domens utformande.»

Vid punkt 18. (Förberedande undersökning i brottmål).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Redan en tillämpning — — — — — icke bör bibehållas. Emellertid synes även i brottmål allt processmaterial, vartill jämväl nämnda protokoll, som givetvis företes vid huvudförhandlingen, torde få räknas, böra få beaktas vid målets avgörande.»

Vid punkt 20. (Förfarandet i hovrätt).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Departementschefen har — — — — härskande uppfattningen.

Med avseende å sättet för målens handläggning i hovrätt anser utskottet, att denna bör vara offentlig, men att, särskilt av kostnadsskäl, obligatorisk muntlig partsförhandling icke bör förekomma i på långt när den utsträckning, som departementschefen föreslagit. Enligt utskottets mening bör i fråga om parts inställelseplikt i hovrätt icke någon sådan åtskillnad, som departementschefen förordat, göras mellan å ena sidan mindre mål, där tvisteföremålets värde är obetydligt eller där fråga är om allenast bötesstraff, och å andra sidan mål, där värdet är större eller straffet strängare. De materiellt mera betydande målen kunna nämligen till sin formella struktur vara synnerligen enkla och klara, så att ur processuell synpunkt alls intet behov föreligger av någon muntlig partsframställning, under det att i mindre mål minst lika ofta som i andra mål behov kan föreligga att för sanningens utletande eller tvistens klarläggande kunna rikta frågor till parterna eller att åhöra deras muntliga sakframställningar eller att få dem muntligen förhörda emot varandra. Huruvida ett sådant behov av muntlig partsförhandling i varje särskilt mål föreligger, är domstolen bäst skickad att bedöma. Utskottet ansluter sig sålunda i denna del till den av herr von Geijer m. fl. samt herrar *Johansson* i Krogstorp och *Persson* i Grytterud i de av dem väckta motionerna uttalade meningen, att hovrätt i regel bör kunna utan muntlig förhandling avgöra dit fullföljda mål, dock att, om hovrätten på parts yrkande eller eljest så finner erforderligt, muntlig förhandling skall äga rum och parterna vara skyldiga att för sådant ändamål själva eller genom ombud komma tillstädes i hovrätten.

I fråga om det sätt, varpå processmaterialet skall i hovrätt framläggas, anser utskottet, att även i de mål, där enligt hovrättens beslut muntlig partsförhandling kan komma att äga rum, målet bör föredragas genom någon hovrättens ledamot eller där anställd tjänsteman (hovrättsreferent). I övriga mål bör givetvis, liksom nu, dylik föredragning ske.»

av herrar *Eliel Löfgren* och *Hedlund* i Östersund: se sid. 80.

av herr *Linder*.

Vid punkt 21. (Förfarandet i högsta domstolen).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Innan ställning — — — — bliva föremål för närmare utredning.

Beträffande förfarandet i högsta domstolen anser utskottet, i överensstämmelse med vad som uttalats i motionerna av herr von Geijer m. fl. samt herrar *Johansson* i Krogstorp och *Persson* i Grytterud, det icke vara erforderligt att, annat än i särskilda starkt avgränsade fall, uppehålla principen om omedelbarhet och muntlighet. Förfarandet i högsta domstolen bör alltså, enligt utskottets mening, fortgå efter i huvudsak samma linjer som för närvarande.»

av herr *Wilhelm Björck*, som ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Innan ställning tages — — — — i lag eller icke. I fråga om de fortsatta övervägandena rörande begränsning av fullföljdsrätten vill utskottet framhålla, att den nuvarande ordningen i detta avseende icke kan anses tillfredsställande. Eventuella bestämmelser i syfte att förhindra en alltför stark tillströmning av mål till högsta domstolen måste emellertid enligt utskottets mening utformas på sådant sätt, att grundsatsen om alla medborgares likhet inför lagen icke äventyras.

Beträffande förfarandet — — — — för närvarande.»

av herr *Lövgren* i Nyborg, som anfört:

»Departementschefen föreslår, att den nuvarande instansordningen bibehålles och att mål, som fullföljts till högsta domstolen, bliva föremål för prövning i hela sin vidd. För att minska tillströmningen av mål förutsättes bibehållandet av den s. k. summa revisibilis, och även andra åtgärder till begränsning av målens antal skola undersökas. Denna departementschefens uppfattning delas av utskottet. För mig framstår det såsom onödigt att bibehålla treinstanssystemet i hela sin nuvarande utsträckning. Genomför man en omorganisation av underrätterna, vilken tillför dem ökad kompetens, och samtidigt en ändring i förfarandet enligt departementschefens förslag, förefaller det onödigt att anordna mer än en vadeinstans i själva sakfrågan. Upprepandet av bevisningen måste med nödvändighet leda till att den blir sämre för var gång den upprepas. Någon *bättre* rättvisa blir det säkerligen icke på detta sätt, men det bereder stora möjligheter för en tredskande part att förhala målets slutliga avgörande och sålunda skada sin motpart. Jag föreslår därför, att riksdagen måtte uttala sig för att fullföljdsrätten till högsta domstolen begränsas till att gälla endast rättsfrågan och fråga om måls formella behandling. Begränsas rätten till fullföljd på detta sätt, kan den år 1915 införda summa revisibilis utan olägenhet avskaffas och ytterligare åtgärder i syfte att hindra tillströmningen till högsta domstolen bliva överflödiga.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 22. (Organisationen).

av herr *Lövgren* i Nyborg, som anfört:

»Utskottet ansluter sig till departementschefens uppfattning i fråga om organisationen, d. v. s. de nuvarande domstolarna lämnas i allt väsentligt orörda och det nya förfarandet förutsättes genomfört utan att några väsentliga ändringar av organisatorisk art vidtagås. Erfarenheterna från det reformarbete på rättegångsväsendets område, som försiggått i vårt land under tiden efter år 1810, synas mig dock giva vid handen, att det är ytterligt svårt att genomföra några *partiella* reformer. Gentemot detta kan möjligen anföras, att en omdaning av förfarandet i den utsträckning, som förutsättes i propositionen, blir så djupgående, att det icke kan betraktas såsom en partiell reform utan så-

som en *verklig* omdaning av rättegångsförfarandet, som sedan det väl genomförts på grund av sin beskaffenhet komme att nödvändiggöra en omgestaltning av domstolarna, så att dessa anpassade sig efter de krav, den nya rättegångsordningen ställde på dem. Fara föreligger emellertid att reformen förfuskas, om dess omsättande i praktiken överlämnas åt domstolar, vilka äro så starkt bundna vid det nuvarande skriftliga systemet med alla dess uppskov och andra olägenheter. Domstolsorganisation, förfarande, rättsmedel och bevisning äga ett så nära samband med varandra, att de med nödvändighet fordra en samtidig revision av såväl förfarande som organisation, om ett fullgott resultat skall vinnas och de av utskottet konstaterade olägenheterna uti vår nu gällande rättegångsordning avhjälpas. De smärre förändringar, som föreslås uti organisationen, komma säkerligen att visa sig otillräckliga. Det vore därför välbetänkt, om man samtidigt med utarbetandet av en ny rättegångsbalk också utarbetade förslag till ny domstolsorganisation enligt grunder, som på ett lämpligt sätt anknöte densamma till det nya förfarandet. Då emellertid dessa synpunkter icke vunnit någon anslutning inom utskottet, anser jag det lönlöst att ställa något yrkande men har likväl ansett mig böra såsom ett särskilt yttrande uttala, att en omorganisation av domstolarna enligt principer, som angivits uti processkommissionens betänkande, bort företagas i samband med utarbetandet av en ny rättegångsbalk.»

Vid punkt 24. (Nämndemännens antal och rösträtt).

av herrar *Schlyter, Linder, Jonsson, Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Wikström, Fast, Olsson* i Mora och *Andersson* i Prästbol, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Enighet — — — — sänktes.

Det framlagda förslaget att genom ändringar beträffande nämndens röst rätt öka lekmännens inflytande har inom utskottet mött åtskilliga invändningar. Härvid har framhållits, att något behov av en dylik förändring icke föreläge. Lekmännens synpunkter kunde i allmänhet göra sig gällande under förtroendefull samverkan med ordföranden, och nämndens inflytande sträckte sig såsom departementschefen framhållit i verkligheten vida längre än som omedelbart framginge av lagen. Det kunde tänkas, att ett uppgivande av kravet på enhällighet skulle komma att sänka nämndens anseende. En dom, som grundade sig på ett majoritetsbeslut inom nämnden, skulle icke äga samma karaktär av ett fullödigt uttryck för den folkliga rättsuppfattningen och kunde icke erhålla samma pondus som ett avgörande, dikterat av en enhällig nämnd. Fara förefunnes att genom ändrade omröstningsregler politiska eller andra ovidkommande hänsyn kunde vinna insteg vid nämndens avgöranden, vilket skulle rubba förtroendet till nämnden. Å andra sidan har gjorts gällande, att anledning icke förefunnes att inom en häradsrätt frångå de omröstningsregler, som över allt annars tillämpas vid medborgares deltagande i allmänna ärendens handläggning och enligt vilka en var i ett beslut deltagande åtnjuter en röst.

Till stöd för det framlagda förslaget kunna emellertid enligt utskottets me-

ning anföras starka skäl. För att lekmännen skola kunna göra den insats i rättsskipningen, som är önskvärd, böra de erhålla ökat inflytande på målens avgörande. Det nu tillämpade kravet på enhällighet i nämnden har medfört, att det ofta är svårt för lekmännen att göra sin mening gällande. Särskilt framträder detta i sådana fall, då någon av nämndens ledamöter redan till följd av sin allmänna läggning över huvud känner sig förhindrad att avvika från den rättsbildade ordförandens uppfattning. Därest ökat inflytande tillerkännes nämndemännen, komma de säkerligen att starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse deltaga i dess verksamhet. Genom införande av en koncentrerad, muntlig förhandling skapas även ökade förutsättningar för nämndemännen att bilda sig en på egna iakttagelser grundad uppfattning i saken. Särskilt i brottmål kan det vara av värde, att lekmännen kunna mot ämbetsdomarens juridiska bedömande hävda mera allmäntmänskliga synpunkter. Ett vidgat inflytande för lekmännen skulle fördenskull säkerligen bidra till att öka allmänhetens förtroende för rättsskipningen. Erinras må slutligen, att riksdagens andra kammare upprepade gånger (1901, 1902, 1903, 1907, 1908) uttalat, att nämndens betydelse borde stärkas och att en ändring i detta hänseende vore en förutsättning för införande av fri bevisprövning. På grund av det anförda och då några olägenheter av ett ökat lekmanainflytande näppeligen äro att befara, men tanken att varje nämndeman skulle erhålla en röst och målen avgöras efter enkel pluralitet icke stödjes av någon allmännare uppfattning, ansluter sig utskottet till den av andra kammaren tidigare förordade, av departementschefen nu upptagna tanken, att därest tre fjärdedelar av nämnden förena sig om en mening, denna mening skall bliva rättens dom.

Vad angår det antal nämndemän, vars närvaro bör krävas för att rätten skall vara domför, göra sig olika synpunkter gällande. Å ena sidan måste beaktas, att vid ett reformerat förfarande antalet rättegångsdagar flerstädes måste bliva avsevärt större än nu och att — för att icke nämndemännen i alltför stor utsträckning skola tagas i anspråk — antalet tjänstgörande nämndemän därför bör hållas lågt. I denna riktning verka även kostnadshänsyn. Å andra sidan bör nämnden icke vara mindre än att dess mening kan anses vara uttryck för en allmän rättsuppfattning. Härtill kommer intresset att inom nämnden erhålla företrädare för skilda folkgrupper och för domkretsens olika delar. En lämplig avvägning mellan dessa synpunkter torde enligt utskottets mening vinnas genom det av departementschefen framlagda förslaget att bestämman antalet nämndemän till åtta. Därest vid uppskov i ett mål en av de åtta nämndemän som närvarit från början skulle få förfall, kan det emellertid vara praktiskt att rätten är domför med återstående sju nämndemän såsom för närvarande är fallet. Vare sig sju eller åtta nämndemän närvara vid målets avgörande, skulle enligt nyssnämnda omröstningsregel erfordras, att sex nämndemän enades om en mening för att kunna överrösta ordföranden.

Enligt vad utskottet i annat sammanhang uttalat bör möjlighet hållas öppen att i vissa fall blott använda tre nämndemän. I dessa fall bör uppenbarligen fordras enhällighet hos nämnden för att den skall kunna överrösta ord-

förändren. Med hänsyn till ökningen i antalet rättegångsdagar torde för åtskilliga tingslag böra väljas flera nämndemän än för närvarande och en rationell fördelning av deras tjänstgöringsskyldighet åvägabringas, så att varje enskild nämndeman icke kommer att över hövan betungas av sin tjänstgöring. Vid behandlingen — — — författningsbestämmelser.»

av herr *Lövgren* i Nyborg, som anförde:

»Utskottet har ansett, att nämnden i fortsättningen liksom nu bör vara domför då sju ledamöter äro närvarande. Enligt min bestämda uppfattning är den nuvarande nämnden en onödigt tung apparat. Dess antal bör därför sättas till fem och den nuvarande kollektiva rösträtten inom nämnden ersättas med individuell rösträtt. Säkerhet emot illa övervägda domar erhålles genom det förhållandet, att då man väljer talet fem, erfordras det fyra för att överrösta domaren och den femte nämndemannen. Det blir sålunda i verkligheten kvalificerad majoritet vid avkunnandet av dom.»

av herr *Akerberg*.

Vid punkt 25. (Arbetsfördelning mellan häradshövdingen och hans biträden).

av herr *Wilhelm Björck*, som ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Välgående anmärkningar — — — — komma att minskas. I särskilt stora domsagor lärer emellertid vara erforderligt, att tillgång finnes till biträde, som vid sidan av häradshövdingen och sekreteraren på eget ansvar fullgör vissa domaruppgifter.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 26. (Domsagoindelning).

av herr *Lövgren* i Nyborg, som anförde:

»Utskottet liksom departementschefen anser, att någon allmän omreglering av domsagorna icke är nödvändig vid genomförandet av en rättegångsreform. Gentemot detta tillåter jag mig att påpeka den likartade livsföring, som numera råder i stad och på landsbygd, vilken gör det absurt att bibehålla någon skillnad mellan underrätterna i städerna och på landet. Vid tiden för reformens genomförande, vilken väl kan antagas vara för handen om åtta à tio år, har denna nivellering mellan stad och land på grund av den tekniska utvecklingen ytterligare fortskridit. Följaktligen borde man i samband med reformens genomförande också utplåna skillnaden mellan stad och land i avseende på rättsskipningen och ansluta alla de städer, vilka äro för små att bilda egen domsaga, till närgränsande landsbygds domsaga. Vid denna omreglering bör tillses, att domsagan göres så stor, att den lämnar full sysselsättning åt minst tre personer med juridisk bildning och domarkompetens. Därigenom skulle vinnas, att den av de rättsbildade, som sütte såsom ordförande vid ett måls handläggning, i tvistiga fall hade möjlighet att rådgöra med andra rättsbildade

kolleger, vilket otvivelaktigt skulle öka domstolens auktoritet och minska fullföljden till högre rätt.»

Vid punkt 28. (Statens övertagande av rättsskipningen i städerna).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Någon meningsskiljaktighet torde icke råda därom, att såsom departementschefen antytt rättsskipningens ordnande och bekostande är en statens angelägenhet, ävensom att de förhållanden, som förut motiverade, att städerna i judiciellt hänseende intogo en särställning, numera i huvudsak icke längre äro för handen. Goda skäl kunna därför återopas för anslutning i princip till det i herr Lindhagens motion gjorda uttalandet, att rättsskipningen i städerna bör övertagas av staten. Utskottet kan däremot icke biträda samme motionärs uppfattning — — — — återkomma i det följande.

Utskottet anser sålunda, att ett allmänt överförande till staten av rättsskipningen i städerna icke påkallas av rättegångsreformens genomförande.

Vad åter angår frågan om indragning av jurisdiktionen för vissa städer har departementschefen anført, att i de större och medelstora städerna den nuvarande domstolsorganisationen borde fortbestå, dock med iakttagande av att rådhusrätterna alltid skulle bestå av tre lagfarna ledamöter. Däremot erbjöde rådhusrätterna i de mindre städerna icke fullgoda garantier för en tillfredsställande rättsskipning och borde därför upphöra. Enligt departementschefens mening borde en dylik förändring vara påkallad alldeles oberoende av en allmän rättegångsreform, och måste det under sådana förhållanden ur alla synpunkter anses vara till fördel, att åtgärder snarast möjligt vidtoges för att efter hand bringa dessa domstolar att upphöra.

Såsom skäl för indragningen av jurisdiktionen i de mindre städerna har huvudsakligen anförts, dels att garanti saknades för att stadsdomarämbetena bleve besatta med fullt kvalificerade personer dels ock att på grund av målens ringa omfattning stadsdomarna icke genom sin verksamhet vid domstolen kunde vinna ökad utbildning utan snarare måste förväntas gå tillbaka i erfarenhet och kunskaper.

Vad det första skälet beträffar torde detta komma att förfalla genom införande av annan ordning för tillsättande av stadsdomare i huvudsaklig överensstämmelse med departementschefens förslag. Det andra skälet torde knappast hava någon tillämpning å de rådhusrätter, som hava minst två lagfarna ledamöter. Vid dessa rådhusrätter äro göromålen säkerligen så pass omfattande, att där anställda domare kunna vidmakthålla kunskaper och intresse för rättsskipningen. Detsamma torde vara förhållandet med åtskilliga städer, som hava endast en lagfaren ledamot i sin rådhusrätt. Av rättsstatistiken synes framgå, att i flera dylika städer handläggas rättegångsmål till större antal än som förekommer i mindre domsagor.

Utskottet har sålunda icke kunnat finna, att hänsyn till rättsskipningen kräver indragning av jurisdiktionen i så många städer — antalet torde uppgå till mellan 50 och 60 — som departementschefen ifrågasätter. Därtill kom-

mer, att jurisdiktionen för städerna är ett av dem högt skattat flerhundra-årigt privilegium, som ej bör berövas dem utan verkligt tvingande skäl. Rättskipningen betalas nu av städerna själva, varigenom kostnader härför inbesparas för statsverket.

Om en stad fräntages sin särskilda jurisdiktion, bör den givetvis befrias från de med den förutvarande domstolsorganisationen förbundna kostnaderna. Härav följer, att, om ett större antal städer skulle få sin jurisdiktion indragen, staten under en lång övergångstid kommer att få vidkännas högst betydande kostnader i ersättning åt på indragningsstat ställda stadsdomare.

Vid nu angivna förhållanden anser utskottet, att städerna böra få bibehållas vid sin jurisdiktion i långt större omfattning än departementschefen ifrågasatt. Ett bestämt ställningstagande till denna fråga synes icke möjligt förrän efter närmare utredning av alla på frågan inverkan omständigheter.

Under de senare årtiondena hava åtskilliga städer tillkommit, av vilka flera nått en betydande storlek. Dessa städer hava icke erhållit särskild jurisdiktion, ehuru flera av dem därom gjort framställning. Enligt utskottets mening böra ifrågavarande städer erhålla rätt till egen jurisdiktion, under förutsättning att de med hänsyn till folkmängd och andra förhållanden kunna anses äga tillräcklig förutsättning att uppbära en sådan.»

av herrar *Schlyter, Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Fast* och *Andersson* i Prästbol: se nedan vid punkt 30.

av herr *Linder*.

Vid punkt 29. (Antalet juristdomare i rådhusrätt).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Utskottet saknar anledning att föreslå ändring beträffande rådhusrätternas organisation, såvitt angår antalet juristdomare.»

Vid punkterna 1 (s. 8), 28 och 30. (Ordningen för tillsättande av domare i stad).

av herrar *Schlyter, Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Fast* och *Andersson* i Prästbol, vilka ansett,

att sista stycket å sid. 8 bort erhålla följande lydelse:

»Jämväl i fråga om städernas domstolar kunna vissa anmärkningar framställas. Den särskilda ordning som gäller för tillsättande av städernas domare har medfört en skarp gräns mellan dessa domare och den statliga domarkåren och därigenom förhindrat en ur olika synpunkter önskvärd cirkulation inom domarståndet. En viss svaghet — — — insikter och erfarenhet.»

att i första stycket av punkt 28 de sista 10 raderna (»Mera vägande — — — i det följande») bort utgå,

samt att punkt 30 bort erhålla följande lydelse:

»Beträffande de anmärkningar, som framställts mot den nu gällande ordningen för tillsättande av städernas domare, håller utskottet före, att med hänsyn dels till den nuvarande sammankopplingen av rättsskipning och för-

valtning i städerna, dels det förhållandet, att städerna själva huvudsakligen avlöna borgmästare och rådmän, det ej nu bör ifrågakomma att göra någon rubbning i det inflytande städernas befolkning sedan gammalt ägt på ifrågasvarande domarbefattningars tillsättande. Då därtill kommer, att städerna icke på samma sätt som landsbygden skulle äga utöva inflytande på domstolarnas sammansättning genom val av lekmannabisittare i rätten, synes det vara rimligt, att de bibehållas vid sin nuvarande befogenhet att utan bundenhet av något förslag från statlig myndighets sida själva välja sina rättsbildade domare. Den obestriddigen önskvärda cirkulationen mellan stads- och statsdomstolarna lär kunna uppnås genom enklare medel än organisatoriska anordningar, vilka ej böra komma under övervägande förrän i samband med statens övertagande av rättsskipningen även i de större städerna.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 31. (Nämnd i rådhusrätt).

av herrar *Schlyter*, *Akerberg*, *Jonsson*, *Wilhelm Björck*, *Lindqvist* i Halmstad, *Lövgren* i Nyborg, *Wikström*, *Fast*, *Olsson* i Mora och *Andersson* i Prästbol, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»I visst — — — stadsdomstolarna.

Mot tanken att införa nämnd i rådhusrätterna ha inom utskottet vissa betänkligheter anförts. Sålunda har framhållits, att förutsättningarna för ett verksamt lekmannadeltagande vore avsevärt sämre i de större städerna än annorstädes i landet. I motsats till häradsnämnden saknade en eventuell nämnd i städerna stöd av all tradition, och det kunde befaras, att den icke skulle komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som nämnden på landsbygden. Betydande svårigheter mötte även, då det gällde att inordna nämnden i en kollegialt sammansatt domstol.

Enligt utskottets mening förtjäna de framställda anmärkningarna så till vida beaktande, att det icke bör komma i fråga att i samma utsträckning som på landet låta lekmän medverka i rättsskipningen i städerna. Att helt utesluta lekmannadeltagande i stadsdomstolarna torde emellertid icke vara välbetänkt. Lekmännen tillföra domstolen ökad livserfarenhet och personkännedom. Deras i vissa fall friare uppfattning kompletterar på ett lyckligt sätt ämbetsdomarnas mera juridiska synpunkter, och framför allt är lekmännens deltagande ägnat att stärka den allmänna tilliten till rättsskipningen. Lekmännens medverkan är av särskilt värde i brottmålen. Med hänsyn till de grannliga avgöranden, som äro förenade med straffrättsskipningen, är det särskilt angeläget att på detta område trygga allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Härtill kommer, att i dessa mål möjligheterna för ett verksamt deltagande från lekmännens sida äro betydligt större än i andra mål. Saksammanhanget är i regel enklare och av mera allmänt intresse; bevisnings- och andra omdömesspörsmål intaga ofta ett betydande rum, och särskilt straffmättningsfrågorna ägna sig väl för lekmännens medverkan. På grund av vad sålunda anförts anser utskottet, att jämväl vid rådhusrätterna nämnd bör delta i handläggningen av brottmål. Dock synes, såsom departements-

chefen även torde ha avsett, nämnds medverkan kunna undvaras i fråga om ringare brottmål. Var gränsen skall dragas bör bliva föremål för ytterligare undersökning. Särskilt angelägen synes medverkan av lekmän vara då fråga är om brott, förövat av person under aderton år. Vad angår sättet för nämndens infogande i stadsdomstolarna anser utskottet det vid sidan om den av departementschefen föreslagna anordningen jämväl böra undersökas, huruvida icke nämnden borde träda i stället för de båda rättsbildade bisittarna, så att rådhusrätten i brottmål finge en sammansättning motsvarande häradsrättens.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 34. (Hovrättsting).

av herrar *Christenson, Frändén, Jönsson* i Boa och *Olson* i Torsby, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Emot förslaget om hovrättsting resa sig enligt utskottets mening starka betänkligheter. Något större behov därav ur synpunkten att därigenom hovrätterna skulle göras lättare tillgängliga för allmänheten lärer knappast komma till föreligga. Ty meningen är ju, att antalet hovrätter skall ökas och i samband därmed det varje särskild hovrätt tilldelade jurisdiktionsområdet minskas till en storlek, som gör det lättare för parter och andra vederbörande att komma i förbindelse med hovrätten. Den ytterligare fördel i nämnda hänseende, som genom hovrättstingen skulle kunna vinnas, svarar på intet sätt mot de betydande olägenheter, som av anordningen skulle följa. Flertalet hovrätter torde efter rättegångsreformens genomförande komma att bestå av allenast två divisioner. Halva hovrättens bortovaro gång efter annan för avhållande av hovrättsting ute i landsorten skulle komma att i hög grad förrycka och förhindra arbetets jämna gång. Om ej arbetet i hovrätten skall allt för mycket försenas genom att en division emellanåt är borta på hovrättsting, torde det vara nödigt att utöka hovrättens arbetskrafter. Såväl härigenom som även i och för anordnande av hovrättstingen skulle ej oväsentliga kostnader uppkomma.

För den händelse, i enlighet med vad utskottet föreslagit, muntlig förhandling i hovrätt kommer att äga rum i betydligt mindre utsträckning än vad departementschefen förutsatt, synes anledning att införa en för oss så främmande anordning som hovrättsting än mindre föreligga. Om i särskilt fall en undersökning på plats utanför hovrättsstaden skulle visa sig erforderlig, kan en sådan undersökning mycket väl förrättas av en hovrättsledamot med biträde av underdomare eller nämndemän i orten efter ungefärligt mönster av stadgandet i 14 kap. 3 § jordabalken om hovrättssyn i ägotvister.

Utskottet finner sig sålunda, särskilt med hänsyn till de praktiska svårigheter och de säkerligen avsevärda kostnader, som införande av hovrättsting skulle medföra, icke kunna biträda departementschefens förslag i denna del.»

Vid punkt 35. (Antalet juristdomare i hovrätt).

av herrar *Schlyter, Akerberg, Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Lövgren* i Nyborg, *Fast* och *Andersson* i Prästbol, vilka ansett, att första stycket i nämnda punkt bort erhålla följande lydelse:

»Vad angår antalet ledamöter på varje avdelning i hovrätt bör beaktas, att enligt utskottets förslag i varje mål skall utses en referent. Utskottet har närmast tänkt sig, att denne skulle tagas bland de yngre jurister, som aspirera på befordran inom hovrätten och vilka närmast skulle motsvara de nuvarande assessorerna. Dessa referenter komme att erhålla en ställning snarlik en ledamots. Tydligt borde de äga avgiva förslag till hovrättens dom på samma sätt som för närvarande revisionssekreterarna inom högsta domstolen. Tjänstgöringen som referent komme att innebära en utmärkt utbildning för dessa unga jurister och torde i detta hänseende i huvudsak komma att motsvara den utbildning de skulle erhållit genom att såsom fjärde man på en hovrättsdivision deltaga i målens avdömande. Vid sådant förhållande lär icke av hänsyn till juristutbildningen det nuvarande extra ordinariesystemet i hovrätterna behöva upprätthållas i den utsträckning, som varit tänkt, om den av departementschefen föreslagna domförhållningsregeln skolat införas, utan bör det tagas under öfvervägande, huruvida icke det domföra antalet ledamöter i hovrätt, i samband med skärpning av kravet att de ordinarie hovrättsledamöterna själva skola förvalta sina ämbeten, kunde sättas till tre. Ett udda antal ledamöter i hovrätten synes dessutom givet vara att föredraga framför en ordning, enligt vilken en hovrättsdom skulle kunna meddelas med två röster mot två, något som för närvarande icke är tillåtet. Genom den ifrågasatta inskränknings av ledamotsantalet skulle även kunna uppvägas den av referentföredragningen våldade merkostnaden för statsverket.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 36. (Nämnd i hovrätt).

av herrar *Schlyter, Linder, Åkerberg, Jonsson, Wilhelm Björck, Lindqvist* i Halmstad, *Lövgren* i Nyborg, *Wikström, Fast, Olsson* i Mora och *Andersson* i Prästbol, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Såsom — — — — nyttan av den föreslagna nämnden. De skäl, som tidigare anförts för deltagande av nämnd i rådhusrätt vid handläggning av brottmål, kunna i huvudsak återopas även för anlåtande av nämnd i hovrätt, när fråga är om en förnyad bevisprövning på grundvalen av inför hovrätten omedelbart upptagen vittnesbevisning. På grund av de praktiska svårigheter, som äro förbundna med nämnds medverkan i hovrätt, synes denna emellertid allenast böra förekomma i grövre brottmål. Särskilt vid de föreslagna hovrättstingen i orterna torde det befinnas lämpligt att förstärka hovrätten med nämnd. I fråga om hovrättsnämndens inflytande synes böra öfvervägas, huruvida det icke bör föreskrivas, att endast det votum, som biträdes av en enhällig nämnd, bör gälla mot den mening, som uttalas av ämbetsdomarna, dock att ämbetsdomarnas enhälliga mening bör gälla när denna är mildare.»

Vid punkt 39. (Advokatväsendet).

av herrar *Bismark, Eliel Löfgren, Åkerberg, Jonsson, Öhman, Lövgren* i Nyborg och *Hedlund* i Östersund, vilka ansett, att denna punkt bort erhålla följande lydelse:

»Då utskottet såsom redan berörts funnit sig böra förorda, att rätten att i överdomstolarna föra annans talan begränsas till rättsbildade personer, anser utskottet synnerligen angeläget, att tillgång finnes till en kår av väl utbildade advokater, vilka äga förmåga och vilja att främja en god rättsskipning. Behovet av ett gott advokatstånd blir än starkare efter införande av ett på koncentration och muntlighet byggt förfarande. Visserligen torde på sätt departementschefen anført advokatverksamheten alltjämt böra äga karaktär av ett fritt yrke, där det naturliga urvalet får göra sig gällande, men möjlighet bör dock finnas för ingripande, då ett dylikt påkallas för tillgodoseende av rättsskipningens intresse. Hur detta syfte skall vinnas bör såsom departementschefen uttalat bliva föremål för närmare övervägande.»

av herr *Linder*.

Vid punkt 43. (Rättegångsreformens ekonomiska verkningar).

av herr *Linder*.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Inledning	2
<i>Lagkommittén och äldre lagberedningen</i>	2
<i>Nya lagberedningen och förstärkta lagberedningen</i>	2
<i>Processkommissionen</i>	3
<i>Ekonomisakkunniga</i>	4
<i>1928 års kommunalförvaltningssakkunniga</i>	4
<i>Sakkunniga för fortsatt beredande av frågan om en rättegångsreform</i>	4
<i>Nu föreliggande proposition</i>	4
Utskottets yttrande	5
Behov av en rättegångsreform (1)	5
Huvudgrunder för en rättegångsreform (2)	10
<i>Förfarandet</i>	
<i>Koncentration</i> (3)	10
Förberedelse (4)	10
Uppskov (5)	12
<i>Muntlighet</i> (6)	13
<i>Offentlighet</i> (7)	14
<i>Omedelbarhet</i> (8)	14
<i>Protokoll</i> (9)	14
<i>Parterna och deras ombud</i> (10)	16
<i>Bevisningen</i>	
Fri bevisprövning (11)	17
Förhör med part (12)	18
Vittnen (13)	18
Sakkunniga (14)	20
Skriftliga bevis (15)	20
<i>Dom</i> (16)	20
<i>Särskilda regler om förfarandet i brottmål</i>	
Allmänna grunder (17)	21
Förberedande undersökning (18)	21
Tvångsmedel (19)	22
<i>Förfarandet i hovrätt</i> (20)	23
<i>Förfarandet i högsta domstolen</i> (21)	26
<i>Organisationen</i> (22)	27
<i>Häradsrätterna</i>	
Antalet juristdomare (23)	27
Nämndemännens antal och rösträtt (24)	27
Arbetsfördelning mellan häradsrättsordföranden och hans biträden (25)	29
Domsagoindelning (26)	30
Tingsordning (27)	31

	Sid.
<i>Rådhusrätterna</i>	
Statens övertagande av rättsskipningen i städerna (28)	31
Antalet juristdomare (29)	33
Ordningen för tillsättande av domare (30)	33
Nämnd (31)	33
<i>Särskilda förlikningsorgan</i> (32)	35
<i>Hovrätterna</i>	
Hovrätternas uppdelning (33)	35
Hovrättsting (34)	36
Antalet juristdomare (35)	36
Nämnd (36)	37
<i>Högsta domstolen</i> (37)	37
<i>Åklagarväsendet</i> (38)	37
<i>Advokatväsendet</i> (39)	39
<i>Överexekutorsgöromålen</i> (40)	39
<i>Utbildnings- och befordringsgång</i> (41)	40
<i>Tryckfrihetsprocessen</i> (42)	42
<i>Rättegångsreformens ekonomiska verkningar</i> (43)	42
<i>Övergång till den nya ordningen</i> (44)	43
Hemställan (45)	44
Reservationer	46
Beträffande utskottets yttrande i allmänhet	46
<i>av herr Lindhagen</i>	46
Rättssäkerheten	46
Behovet av en rättegångsreform	46
Den nuvarande ordningens brister	46
Den nya reformens fördelar och brister	48
Huvudgrunder för en rättegångsreform	49
Koncentration	49
Förberedelse och huvudförhandling	50
Uppskov	51
Skriftlighet och muntlighet	51
Domens avkunnande omedelbart	53
Protokollet	54
Parterna personligen	55
Advokattvång	56
Ny bevisningslag	57
Förfarandet i hovrätt :	59
Förfarandet i högsta domstolen	61
Domstolarnas organisation	
Folkets domstolsinstans	61
Häradsrättens organisation	
Antalet juristdomare	62
Nämnden	62
Arbetsfördelning mellan häradsövdingen och hans biträden	64
<i>Rådhusrätterna</i>	
Statens övertagande av rättsskipningen i städerna	64
Nämnd vid rådhusrätterna	66
<i>Hovrätternas organisation</i>	
Hovrättsting	66
Antalet juristdomare i hovrätten	67

	Sid.
Högsta domstolens organisation	67
Åklagarväsendet	67
Domarutbildningen	68
Domarnas utnämning	69
Rättegångsreformens ekonomiska verkningar	70
En demokratisk rättegångsreform	71
Yrkanden	73
<i>av herr Linder . . . . .</i>	<i>76</i>
<i>av herrar Eliel Löfgren och Hedlund i Östersund . . . . .</i>	<i>76</i>
Domstolsorganisation och processreform	76
Muntlighet	78
Protokoll	78
Parterna och deras ombud	78
Bevisningen	79
Förfarandet i hovrätt	80
Särskilda brottmålsting	81
Övergång till den nya ordningen	82
<i>av herrar Johan Bernhard Johansson och Persson i Falla . . . . .</i>	<i>82</i>
Muntlighet	83
Protokoll	83
Förfarandet i hovrätt	83
Beträffande särskilda punkter i utskottets yttrande	84
<i>Vid punkt 1 (Behov av en rättegångsreform)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>84</i>
<i>av herr Schlyter m. fl. . . . .</i>	<i>85</i>
<i>av herr Linder . . . . .</i>	<i>85</i>
<i>Vid punkt 2 (Huvudgrunder för en rättegångsreform)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>85</i>
<i>Vid punkt 3 (Koncentration)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>85</i>
<i>Vid punkt 4 (Förberedelse)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>86</i>
<i>av herrar Per Gustafsson och Johansson i Bro . . . . .</i>	<i>87</i>
<i>av herr Linder . . . . .</i>	<i>87</i>
<i>Vid punkt 5 (Uppskov)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>87</i>
<i>Vid punkt 6 (Muntlighet)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>88</i>
<i>Vid punkt 8 (Omedelbarhet)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>89</i>
<i>Vid punkt 9 (Protokoll)</i>	
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>89</i>
<i>Vid punkt 10 (Parterna och deras ombud)</i>	
<i>av herr Bissmark m. fl. . . . .</i>	<i>90</i>
<i>av herr Christenson m. fl. . . . .</i>	<i>91</i>
<i>Vid punkt 12 (Förhör med part)</i>	
<i>av herrar Per Gustafsson och Johansson i Bro . . . . .</i>	<i>91</i>
<i>av herrar Åkerberg och Hedlund i Östersund . . . . .</i>	<i>91</i>
<i>av herr Fast . . . . .</i>	<i>92</i>

	Sid.
Vid punkt 13 (Vittnen)	
av herr Christenson m. fl.	92
Vid punkt 14 (Sakkunniga)	
av herr Bissmark m. fl.	92
Vid punkt 16 (Dom)	
av herr Christenson m. fl.	92
Vid punkt 18 (Förberedande undersökning i brottmål)	
av herr Christenson m. fl.	92
Vid punkt 20 (Förfarandet i hovrätt)	
av herr Christenson m. fl.	93
av herrar Eliel Löfgren och Hedlund i Östersund	93
av herr Linder	93
Vid punkt 21 (Förfarandet i högsta domstolen)	
av herr Christenson m. fl.	93
av herr Wilhelm Björck	94
av herr Lövgren i Nyborg	94
av herr Linder	94
Vid punkt 22 (Organisationen)	
av herr Lövgren i Nyborg	94
Vid punkt 24 (Nämndemännens antal och rösträtt)	
av herr Schlyter m. fl.	95
av herr Lövgren i Nyborg	97
av herr Åkerberg	97
Vid punkt 25 (Arbetsfördelning mellan häradshövdingen och hans biträden)	
av herr Wilhelm Björck	97
av herr Linder	97
Vid punkt 26 (Domsagoindelning)	
av herr Lövgren i Nyborg	97
Vid punkt 28 (Statens övertagande av rättsskipningen i städerna)	
av herr Christenson m. fl.	98
av herr Schlyter m. fl.	99
av herr Linder	99
Vid punkt 29 (Antalet juristdomare i rådhusrätt)	
av herr Christenson m. fl.	99
Vid punkt 30 (Ordningen för tillsättande av domare i stad)	
av herr Schlyter m. fl.	99
av herr Linder	100
Vid punkt 31 (Nämnd i rådhusrätt)	
av herr Schlyter m. fl.	100
av herr Linder	101
Vid punkt 34 (Hovrättsting)	
av herr Christenson m. fl.	101
Vid punkt 35 (Antalet juristdomare i hovrätt)	
av herr Schlyter m. fl.	101
av herr Linder	102
Vid punkt 36 (Nämnd i hovrätt)	
av herr Schlyter m. fl.	102
Vid punkt 39 (Advokatväsendet)	
av herr Bissmark m. fl.	102
av herr Linder	103
Vid punkt 43 (Rättegångsformens ekonomiska verkningar)	
av herr Linder	103